

суп

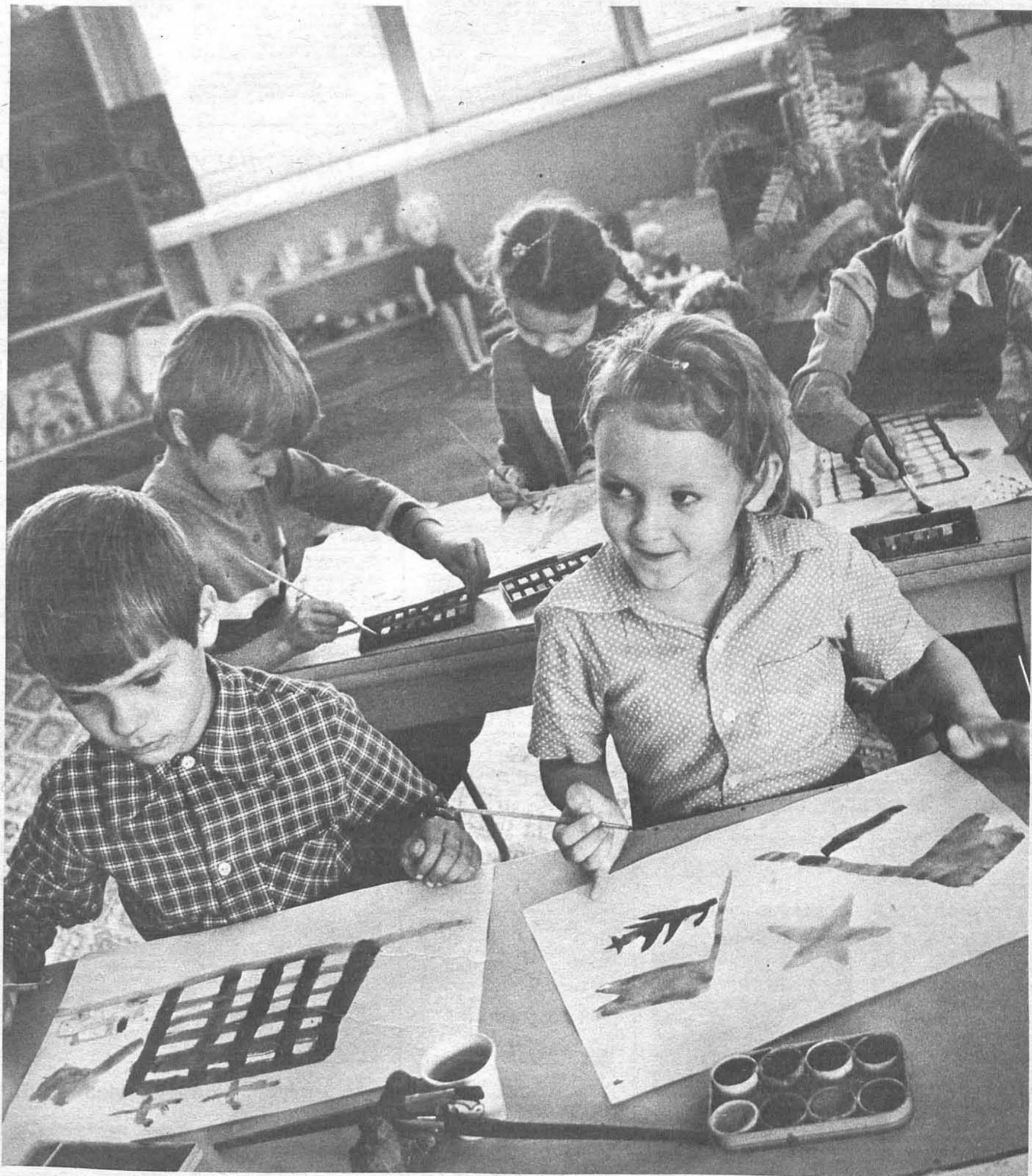
Пролетарыі ўсіх краін, аднайцеся!

Літаратура і Мастацтва

№ 4 (2998)
25 студзеня 1980 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

Выдаецца з 1932 г.
Цана 8 кап.

Мастакі.

Фота С. КРЫЦКАГА.

ВЫСОКІ ДАВЕР НАРОДА

На перадвыбарных сходах працягваецца вылучэнне кандыдатаў у дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР.

Калектыў саўгаса «Вялікадолецкі» Ушацкага раёна на перадвыбарным сходзе назваў кандыдатам у дэпутаты вышэйшага органа дзяржаўнай улады Беларусі па Вялікадолецкай выбарчай акрузе пісьменніка Васіля Уладзіміравіча Быкава.

Рэдактар «Сельской газеты» Андрэй Данілавіч Колас вылучае кандыдатам у дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР па Стараградскай выбарчай акрузе на перадвыбарным сходзе працаўнікоў калгаса «Камуніст» Кармянскага раёна.

Калектыў БелДРЭС на сваім перадвыбарным сходзе вылучыў кандыдатам у дэпутаты вышэйшага органа дзяржаўнай улады Беларускай ССР па Арэхаўскай выбарчай акрузе рэдактара газеты «Советская Белоруссия» Аляксандра Кандрацэвіча Зініна.

Перадвыбарны сход, які адбыўся ў калгасе «Бальшавік» Вілейскага раёна, назваў кандыдатам у дэпутаты Вярхоўнага Савета Беларусі па Ільянскай выбарчай акрузе пісьменніка Івана Антонавіча Брыля.

Працаўнікі калгаса «1 Мая» Валожынскага раёна вылучылі кандыдатам у дэпутаты вышэйшага органа дзяржаўнай улады рэспублікі па Забрэжскай выбарчай акрузе дырэктара тэлеграфнага агенцтва Беларускай ССР (БЕЛТА) пры Саўеце Міністраў БССР Мікалая Цімафеевіча Марушкевіча.

СТАРОНКІ ДРУЖБЫ І БРАТЭРСТВА

Дзяржаўнае выдавецтва мастацкай літаратуры Літоўскай ССР «Вага» ў Вільнюсе выпусціла зборнік матэрыялаў пра літаратурныя сувязі Літвы з літаратурамі братніх савецкіх рэспублік «Водгукі на літоўскае слова». Многія старонкі гэтай кнігі прысвечаны беларуска-літоўскім літаратурным сувязям. Гэта артыкулы, успаміны, нарысы, выказванні, прамовы, рэцэнзіі беларускіх пісьменнікаў і літаратуразнаўцаў Пётруся Броўкі, Міхася Лынькова, Максіма Танка, Янкі Брыля, Пяліпа Пестрака, Язэпа Семіяна, Міколы Арочкі, Адама Мальдзіса, Аляксея Зарыцкага і іншых

пра літоўскую літаратуру, асобных літоўскіх пісьменнікаў, іх важнейшыя творы, пра сустрэчы пісьменнікаў абедзвюх рэспублік, літаратурныя свята на літоўскай і беларускай землях, развіццё і цяперашні стан беларуска-літоўскіх літаратурных сувязей. Гэтыя матэрыялы сабраны з розных перыядычных і іншых выданняў Беларусі і Літвы, а многія спецыяльна напісаны для гэтага зборніка. Кнігу падрыхтаваў вядомы літоўскі літаратуразнавец і літаратурны крытык Стасіс Ліпскіс.

А. ГРЫШКЕНАС.

Вільнюс.

ПРЭМ'ЕРЫ

Ратуючы жыццё дзіцяці; якое раптам з'явілася на дарозе, гінуць у мірны час, перад самай дэмабілізацыяй, танкісты Шабуня, Крынін і Дробаў... Так пачынаецца спектакль «Выбар», пастаўлены ў тэатры юнага глядача рэжысёрам І. Мікалаевым па п'есе А. Дударова.

— П'еса Аляксея Дударова, які дэбютаваў у тэатры, захавала мяне вострай сцэнаграфічнай канфліктнай, актуальнасцю маральных праблем, — расказвае рэжысёр-пастаўшчык. — У крытычнай сітуацыі героі зрабілі свой выбар. Іх мужнасць і, снажам так, высокая чалавечнасць абавязкова знойдуць водгук у сэрцах хлапчукоў і дзяўчынак.

Строгія, лаканічныя дэкарацыі зрабіў мастак Е. Цаглоў. У спектаклі шмат музыкі. Яе напісаў малады кампазітар Э. Зарыцін. Прэм'ера была цёпла сустрэта глядачамі.

Кар. БЕЛТА.
Фота А. КАЛЯДЫ.

Магілёўскі абласны тэатр драмы і камедыі імя В. Дуніна-Марцінкевіча ў Бабруйску пазнаёміў глядачоў з прэм'ерай спектакля «Мядзведжае вяселле» па п'есе А. Луначарскага. Рэжысура В. Смяляна, аўтар сцэнаграфіі мастак І. Несмялянаў.

На здымку: у ролях Марысі і д-ра Брэдзіса артысты А. Дзевіцень і В. Міхайлаў.

Фота Ю. ЛЫСКОВА.

НА ЛЕНІНСКІХ ЧЫТАННЯХ

Народны артыст БССР Я. М. Кімберг выступіў перад слухачамі Ленінскіх чытанняў у Гродзенскім дзяржаўным універсітэце. Янаў Мікалаевіч — першы выканаўца ролі У. І. Леніна на сцэне Гродзенскага абласнога драматычнага тэатра.

Ён расказаў аб сваёй рабоце над уласабленнем вобраза вялікага правадцыра, аб сустрэчах з актэрамі, якім выпала шчасце выступаць у ролі Уладзіміра Ільіча.

ЗАДАЧЫ АКРЭСЛЕНЫ

Лістападаўскі Пленум ЦК КПСС (1979 г.) і задачы партарганізацыі, якія вынікаюць з рашэнняў Пленума і прамовы тав. Л. І. Брэжнева, з дакладам на гэту тэму на чарговым партыйным сходзе Саюза пісьменнікаў рэспублікі выступіў сакратар праўлення пісьменніцкай арганізацыі Леанід Гаўрылькі.

У спрэчках выступілі Уладзімір Юравіч, Георгій Шыловіч, Эрнст Ялугін, Генрых Далідоўіч, Уладзімір Ліпскі, Уладзіслаў Рубанаў, Станіслаў Шушквіч.

У прынятай пастанове акрэслены задачы пісьменніцкай арганізацыі рэспублікі па пасляховым выкананні рашэнняў XXV з'езда КПСС і важнейшых партыйных дакументаў.

ДНІ КУЛЬТУРЫ НА ВІЦЕБШЧЫНЕ

Па рашэнні бюро Віцебскага абкома КПБ ва ўсіх раёнах вобласці праводзяцца Дні культуры. Вешанковічы, Браслаў, Верхнядзвінск — такія іх маршруты за апошні час.

Чарговыя Дні культуры прайшлі і ў Віцебскім раёне. Урачыстае адкрыццё адбылося ў клубе Лужасянскага сельгасгаспадарчага тэхнікума імя Ф. А. Сурганова. Затым удзельнікі свята выехалі на сустрэчы ў гаспадарні раёна. Са здабыткамі культурнага жыцця Віцебшчыны, работай творчых саюзаў, новымі вершамі і песнямі пазнаёмілі сельскіх працаўнікоў артысты, пісьменнікі, кампазітары, архітэктары, мастакі, музыканты, лепшыя калектывы мастацкай самадзейнасці вобласці.

Э. САКАЛОУСКІ.

НА ВОКЛАДЦЫ — 1980

У выдавецтве «Мастацкая літаратура» падпісаны да друку першыя кніжкі на вокладцы якіх стаіць лічба «1980». Адна з іх ужо прыйшла да чытача. Гэта кніжка апавяданняў маладога празаіка, журналіста Артура Цыжэка «Сустрэча пасля вайны».

Зборнік, які папоўніў серыю «Першая кніжка празаіка», зместам сваім у асноўным звязаны з жыццём сённяшняй вёскі. Аўтар малое прывабнае вобразы яе жыхароў, раскрывае іх няпростыя чалавечыя лёсы.

УСЁ ПРА УЛАНАВУ

Звыш ста выданняў — журнальных артыкулаў, манаграфій, шматлікіх ілюстрацый, якія знаёмяць з жыццём і творчым шляхам майстра савецкага балета Галіны Сяргееўны Уланавай, — прадстаўлены на выстаўцы «Талант — гэта праца», якая экспануецца ў Дзяржаўнай бібліятэцы імя У. І. Леніна.

ПРЫСВОЕНА ІМЯ ЯКУБА КОЛАСА

Савет Міністраў Беларускай ССР прыняў прапанову Віцебскага аблвыканкома аб прысваенні імя Якуба Коласа Аршанскай гарадской бібліятэцы № 4. Зараз яна імянецца: Аршанская гарадская бібліятэка імя Якуба Коласа.

ПРЫСВЯЧАЕЦА ПЕРАМОЗЕ

У Магілёве рыхтуецца да пастаноўкі п'еса Л. Лявонова «Нашэсце». Напісаная ў цяжкія гады Вялікай Айчыннай вайны, п'еса з вялікім поспехам ідзе ў тэатрах нашай краіны і за мяжой, перакладзена на многія мовы свету. Гэты спектакль калектыву Магілёўскага абласнога рускага драматычна-

га тэатра прысвячае 35-годдзю Перамогі савецкага народа над фашысцкай Германіяй.

Ставіць спектакль галоўны рэжысёр тэатра Яўгеній Влюкоў, сцэнаграфія Марка Волавава, музычнае суправаджэнне Эдуарда Катковіча.

Б. ВАЛАДАРСКІ.

ТВОРЧЫЯ СУВЯЗІ

Тры дні выступалі ў Мінску самадзейныя артысты народнага тэатра сатыры і гумару Палаца культуры і тэхнікі імя Капранава Ленінградскага аб'яднання «Скараход». З гумарыстычнымі апавяданнямі, пародыямі, фельетонамі, з многімі іншымі сатырычнымі нумарамі сваёй праграмы госці з Ленінграда пазнаёмілі работнікаў Мінскага камвольнага камбіната на канцэртах, з якімі яны выступілі ў інтэрнатах камбіната і ў Палацы культуры тэксцільшчыкаў.

Трэці год існуюць добрыя творчыя сувязі паміж ленінградскімі абутнікамі і мінскімі

камвольшчыкамі. Становіцца традыцыйным абмен творчымі калектывамі. У мінулым годзе ў Ленінградзе з поспехам выступіў жаночы вакальна-інструментальны ансамбль «Крыніца» Палаца культуры тэксцільшчыкаў. Вясной плануецца паездка ў горад на Няве народнага драматычнага тэатра камвольшчыкаў. Самадзейныя артысты пакажуць ленінградскім глядачам спектаклі «Альпійская балада» па апавесці Васіля Быкава і «Дом Бернарды Альбы» па п'есе іспанскага паэта і драматурга Федэрыка Гарсіа Лоркі.

РАСЦЕ ПАПУЛЯРНАСЦЬ КІНО

На 5,4 мільёна павялічылася ў Беларусі ў мінулым годзе колькасць кінагледачоў. За гэты перыяд з'явілася 165 новых кінаўстаноўкаў замест прадугледжаных планаў 47. Значна палепшылася кінаабслугоўванне дзіцяй. Толькі ў мінулым годзе адкрыта каля 150 школьных кіназатраў, колькасць якіх перавысіла 970.

Такія асноўныя вынікі работы кінафінарэтаў рэспублікі ў чацвёртым годзе п'яцігодкі. Нядаўна работнікі кінасеткі і кінапракату прааналізавалі дзейнасць гэтых службаў у мінулым годзе, абмеркавалі пытанні, звязаныя з выкананнем плана 1980 года.

У 1980 годзе прадугледжана дзевяці колькасць аўтакінапера-

савак з 80 да 100 і арганізаваць абслугоўванне ў 247 населеных пунктах, дзе пражывае 300 і больш чалавек. Завершыцца будаўніцтва кіназатра «Масква» ў Мінску, кіназатраў у Наваполацку, Гродне, Кобрыне. З'явіцца новабудова ў Мазыры і Горках.

Значная ўвага была ўдзелена ўдасканаленню рэкламы кінафільмаў, паліяпшэнню якасці дэманстрацыі стужак, павышэнню культуры абслугоўвання глядачоў.

На пасяджэнні калегіі Дзяржкінамітэта БССР па кінематаграфіі выступіла намеснік Старшыні Савета Міністраў БССР Н. Л. Сняжкова.

БЕЛТА.

У Саюзе пісьменнікаў БССР

Адбылося пасяджэнне прэзідыума праўлення Саюза пісьменнікаў рэспублікі, на якім вялася гаворка аб падрыхтоўцы лінгвістычных юбілейных нумароў друкаваных органаў Саюза пісьменнікаў. З інфармацыяй аб падрыхтоўцы да 110-ай гадавіны з дня нараджэння У. І. Леніна выступілі намеснік галоўнага рэдактара часопіса

«Полымя» Г. Пашноў, галоўны рэдактар часопіса «Малодосць» В. Зуёнак, часопіса «Неман» — А. Кудравец, часопіса «Беларусь» — А. Шабалін, часопіса «Бярозка» — А. Грачанікаў. У абмеркаванні пытання прынялі ўдзел члены прэзідыума Максім Танк, Пімен Панчанка, Іван Шамякін, Янка Брыль, Васіль Вітка, Міхась Калачынскі.

«ПОЛЕ ПОДЗВІГУ»

Не спыняцца на дасягнутым, вучыцца ў лепшых, дапамагаць тым, хто ідзе следам, быць гатовым да подзвігу кліча чытачоў зборнік нарысаў «Поле подзвігу», які выпушчаны выдавецтвам «Правда». Кніга з'яўляецца калектывным партрэтам перадавога сельскага працаўніка нашага часу, расказвае пра барацьбу за ўраджай ва ўсіх рэспубліках на-

шай краіны, ва ўсіх рэгіёнах — ад Прыбалтыкі да Прымор'я, ад Урала да Паміра.

У кнізе апублікаваны нарыс «Няма шчасця вышэй...», прысвечаны дасягненням племязвода «Чырвоная зорка» Клецкага раёна Мінскай вобласці. Аўтар нарыса — вядомы бульбавод, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР Іван Кацуба.

А. ЛЕГКІ.

НА ІСПАНСКОЙ МОВЕ

Пашыраецца кола чытачоў у народнага пісьменніка Беларусі Івана Шамякіна, творы якога перакладзены не толькі на розныя мовы народаў СССР, але і на многія замежныя мовы. Вось і толькі што ў выда-

вецтве «Мастацкая літаратура» атрыманы сігнальныя экзэмпляр апавесці «Шлюбная ноч». Гэты цікавы твор празаіка пра Вялікую Айчынную вайну на іспанскую мову пераклаў Карлас Шэрман.

У «ЛИТЕРАТУРНОМ ОБОЗРЕНИИ»

У дванаццатым нумары часопіса «Литературное обозрение» А. Сямёнава рэцэнзуе кнігу Мі-

хася Стральцова «Журэўлінае неба», якая выйшла ў бібліятэцы «Дружбы народов».

ВЫСТАЎКА ГРАФІКА

У адзеле мастацтва Віцебскага абласнога краязнаўчага музея адкрылася выстаўка работ члена Саюза мастакоў А. Ільнова, прысвечаная 15-годдзю яго творчай дзейнасці. На ёй прадстаўлена звыш 40 работ графіка апошніх гадоў, выкананыя ў тэхніцы чорна-

белай лінаграфіі. Вялікім поспехам у наведвальнікаў выстаўкі карыстаюцца гравюры з серыі: «Лепельшчына», «Зімова-выя карункі», «Вясеннія разлівы», «Руба. Завод даламітавай мукі», «Ленінград. Новыя раёны».

А. АРБЕНІН.

СЯБРУЮЦЬ З КНІГАЙ

Калектыў цэнтральнага магазіна «Кнігі» горада Любані прыводзіць карпатліваю і рознабаковую работу, каб больш поўна задавальняць запатрабаванні сваіх пакупнікоў. Тут укараняюць эфектыўныя метады і формы рэалізацыі друкаваных выданняў. Дзесяткі жыхароў Любані з'яўляюцца не толькі актыўнымі пакупнікамі кніг, але і актыўнымі грамадскімі распаўсюджвальнікамі літаратуры. Сярод такіх — пенсіянер, былы бухгалтар любанскага камбіната бытавога абслугоўвання Васіль Сцяпанавіч Шэшка. У вольную хвіліну вакол яго збіраецца шмат сяброў, знаёмых, якіх ён ахвотна кансультуе па пытаннях камплектавання дамашніх бібліятэк.

В. Шэшка пастаянна сочыць за выданнем новых кніг. Зараз у яго асабістай бібліятэцы налічваецца больш трох тысяч тамоў мастацкай, палітычнай і навукова-папулярнай літаратуры. Сярод іх поўныя выданні твораў Я. Коласа, Я. Купалы, Л. Талстога, М. Някрасава, А. Пушкіна, У. Маякоўскага, М. Шалахава, іншых класікаў рускай і сусветнай літаратуры. Васіль Сцяпанавіч набывае патрэбныя кнігі ў Мінску, карыстаецца паслугамі магазінаў «Кніга — пошта» Масквы і Ленінграда.

Яго бібліятэкай карыстаюцца многія жыхары Любані, школьнікі і нават знаёмыя з навакольных вёсак.

В. САЛАНЕЦ.

ГУЧАЦЬ ГАЛАСЫ СТАГОДДЗЯЎ

На гэты раз у Дом кіно прыйшлі этнографы, гісторыкі, пісьменнікі, выкладчыкі народнага мастацтва... А сабраліся яны на фальклорны вечар, які аб'яднаў у сабе дакументальны фільм «Палескія калядкі» і прэм'еру новага фільма аб'яднання «Летапіс» «Галасы стагоддзяў» (сцэнарыст З. Мажэйка, рэжысёр Н. Сава).

У выступленнях пісьменнікаў

В. Палтаран і А. Мальдзіса, рэжысёра М. Пташук, кіназнаўца Е. Бондаравы і Г. Ратнікова, сакратара праўлення СК БССР Ю. Лыстава прагучала думка пра тое, каб багацце і прыгажосць народных паданняў, абрадаў, святаў, так тонка і лірычна адлюстраванае на экране, данесці да самага шырокага кола гледачоў.

Л. САЯНКОВА.

НАМ ПІШУЦЬ

Прэм'ерай новага каляровага мастацкага фільма «Прыміце тэлеграну ў доўг», пастаўленага на студыі «Беларусьфільм» рэжысёрам Леанідам Нячаевым па сцэнарыі Анатоля Усва ў маскоўскім кінатэатры «Мінск», адкрылася маскоўскае свята дзіцячага кіно. Фільм расказвае пра жыццё сям'інага падлетка, пра яго багаты, часам супярэчлівы ўнутраны свет.

А. КАСЯНКОУ.

Новую канцэртную праграму падрыхтавалі члены агітбрыгады «Планета-79», якая створана пры Клічаўскім раённым ДOME культуры. Самадзейныя артысты ўжо выступілі ў калгасе імя Будзёна і Магілёўскім саўгасе-тэхнікуме. У бліжэйшы час яны плануецца пабываць ва ўсіх гаспадарках Клічаўскага раёна, а таксама на прадрпрыемствах.

Многія нумары праграмы будуюцца на мясцовых фактах. Таму гледачы з радасцю сустракаюць кожнае выступленне «Планеты-79».

І. СЦЯПУРА.

Канец мінулага года азнаменаваўся новай падзеяй у культурным жыцці Полацка: пры гарадскім ДOME культуры адкрыўся мастацка-музычны салон. Адбылася першая сустрэча палачан, а таксама прадстаўнікоў абласнога і раённых аддзелаў культуры з членам Саюза мастакоў БССР мастацкай Н. Шчаснай.

Мастачка падарыла некалькі афартаў і літаграфіяў мясцоваму краязнаўчаму музею.

Наперадзе — новыя сустрэчы ў салоне з кампазітарамі, мастакамі, паэтамі.

Б. АРОНІНА.

Выстаўка літаратуры, прысвечаная Алімпіядзе-80, якая пройдзе ў сталіцы нашай Радзімы — Маскве, адкрыта ў бібліятэцы Палаца культуры вытворчага аб'яднання «Беларуськалі» імя 50-годдзя СССР у Салігорску.

На выстаўцы экспануюцца шматлікія кнігі аб развіцці спартыўнага руху ў нашай краіне, маляўнічыя альбомы аб пераможцах папярэдніх алімпійскіх гульняў, пра падрыхтоўку да Маскоўскай алімпіяды — Б. Базунова «Алімпійскі час Масквы», В. Багацікава «Спартсмены прафсаюзаў напярэдадні Алімпіяды-80».

Б. НАВІЦКІ.

Вялікай папулярнасцю ў Пінску і за яго межамі карыстаецца народны ансамбль песні і танца «Палескія зоры» будаўнічага трэста № 2. Яго выступленні на будаўнічых пляцоўках, у сельскіх клубах, заводскіх цэхах заўсёды цёпла сустракаюцца гледачамі. Зараз самадзейныя артысты рыхтуюць новую праграму, прысвечаную 110-й гадавіне з дня нараджэння Уладзіміра Ільіча Леніна.

В. ЮНЧЫЦ.

Брэсцкай абласной бібліятэцы імя Горкага споўнілася 40 гадоў. Бібліятэка размешчана ў тыпавым трохпавярховым будынку. Да паслуг чытачоў 13 аддзелаў і сектараў. Фонд бібліятэкі складаецца з 577 тысяч кніг, брашур, тэхнічнай дакументацыі, выданняў органаў інфармацыі, матэрыялаў гукапісу, каля 500 назваў часопісаў і 41 — газет. Ім карыстаецца 25,5 тысячы чытачоў. У мінулым годзе чытачам было выдана 568 тысяч кніг.

М. КАЗЛОВІЧ.

У САЮЗНЫМ ДРУКУ

Вялікая падборка шматлікіх публікацый, прысвечаных 80-годдзю з дня нараджэння Міхаіла Ісакоўскага, змешчана ў першым нумары часопіса «Новы свет». Усім добра вядома, які вялікі ўклад унёс паэт у прапаганду савецкай шматнацыянальнай паэзіі. Ён быў адным з першых, хто пазнаёміў рускага чытача з вершамі Янкі Купалы, Якуба Коласа, Аркадзя Куляшова, Адама Русака і іншых. У прыватнасці, прыводзіцца расказ М. Ісакоўскага пра тое, як ён уважліва і пэтрабавальна працаваў над перакладам паэмы Я. Купалы «Над ракою Арэсай».

Удасканаленне крытыкі, рост яе прафесійнага майстэрства, узбагачэнне яе метадалогічнага арсенала — гэтыя і іншыя не менш актуальныя праблемы разглядаліся ўдзельнікамі папярэдніх анкет, якія праводзіў у свой час часопіс «Вопросы літаратуры». І на гэты раз у дванадцатым нумары за летні год пад рубрыкай «Пісьменнік і крытыка» рэдакцыя звярнулася з шэрагам пытанняў да савецкіх і замежных пісьменнікаў. Ад Беларусаў у анкету прыняў удзел Іван Шамякін.

«Інтернацыяналізм — пазіцыя» — так называецца артыкул У. Алксандрава, змешчаны ў першым нумары часопіса «Детская литература», у якім аўтар разглядае найбольш значны творы шматнацыянальнай савецкай літаратуры апошніх гадоў. У якасці прыкладу ён спаслаецца і на творчасць В. Быкава, Я. Брыля, Я. Маўра, А. Якімовіча...

У гэтым жа нумары рэцензуюцца кнігі А. Кудраўца «На балодзе скрыпелі драчы», якая выйшла летась у выдавецтве «Мастацкая літаратура».

У дванадцатым нумары часопіса «Дружба народов» Г. Кавалевіч рэцензуе кнігу Івана Чыртынава «За сто кіламетраў на абеда», што летась выйшла ў перакладзе на рускую мову ў выдавецтве «Мастацкая літаратура».

У часопісе СП СССР і Міністэрства культуры СССР «Тэатр» (№ 12) апублікаваны артыкул І. Халмагоравы і І. Рамановіч «Працяг будзе...» пра фестываль драматычнага мастацтва Венгерскай Народнай Рэспублікі ў СССР. У ім даецца агляд лепшых спектакляў, рэжысёрскіх і акцёрскіх работ на шматнацыянальнай сцэне нашай краіны. У нумары змешчана таксама справаздача з савецка-венгерскай творчай канферэнцыі, прысвечанай вынікам фестывалю. На старонках часопіса даецца ацэнка спектакля Рускага тэатра БССР імя М. Горкага «Трагедыя чалавек» па п'есе І. Мадача і вобраза Эржбет, які стварыла народная артыстка БССР З. Браварская ў спектаклі «Гульня з кошкай» І. Эркена ў Акадэмічным тэатры імя Янкі Купалы.

«Чатыры лёсы» — так называецца чарговая зборнік прозы нашага земляка, шчырага прапагандыста беларускай літаратуры Эдуарда Карпачова. Кніжка, якая папоўніла бібліятэчку часопіса «Огонек», аб'яднала ў сабе чатыры апавяданні празаіка.

АЎТАРУ «КАЦЮШЫ»

Голас Міхаіла Ісакоўскага можна было пачуць 18 студзеня ў канцэртнай зале імя Чайкоўскага. На вечары, прысвечаным 80-годдзю з дня нараджэння паэта, прагучалі запісы аўтарскага выканання ўрыўкаў з паэм «Дума аб Леніне» і «Рускай жанчыне».

Аб жыцці і творчасці выдатнага савецкага паэта гаварылі на вечары літаратары і майстры мастацтваў, прадстаўнікі грамадскасці Смаленскай вобласці — радзімы М. В. Ісакоўскага.

Вечар завяршыўся канцэртам. Былі выкананы вершы, прысвечаныя подзвігу народа ў гады Вялікай Айчыннай вайны, новаму жыццю савецкай вёскі, песні на словы паэта, многія з якіх сталі сапраўды народнымі. І, вядома ж, прагучала слаўная «Кацюша», якая абляцела ўвесь свет.

Кар. ТАСС.

ШЧОДРАСЦЬ ДУШЫ — ЛЮДЗЯМ

Прадстаўнікі творчых саюзаў рэспублікі, вытворчых калектываў Мінска, артысты, усе тыя, хто любіць беларускае тэатральнае мастацтва, сабраліся 22 студзеня ў рэспубліканскім ДOME мастацтваў на юбілейны вечар народнай артысткі БССР Галіны Макаравай.

Гаворачы пра нялёгкі творчы шлях Галіны Кліменцьеўны на сцэне Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы, доктар мастацтвазнаўства, прафесар А. Сабалеўскі адзначыў, што яна пакупляе гледачоў жыццёвай і мастацкай праўдай, шчырасцю, што яе героі надзелены вялікаю душой народнай, яны глыбока самабытныя, нацыянальныя.

Пра гэта гаварылі і вядучая вечара народная артыстка БССР Л. Давідовіч, і рэжысёр Б. Эрэн, і першы сакратар праўлення СК БССР В. Тураў, і рэжысёр-пастаноўшчык кінастудыі «Беларусьфільм» М. Пташук...

Народны пісьменнік БССР А. Макаёнак назваў Макараву «знаёмай, праўдзівай, даставернай, свай...» Творчасць А. Макаёнака і Г. Макаравай не ўяўляюцца раздзельна, Вобразы ге-

раіны А. Макаёнака, жанчын з народа, тых, хто любіць зямлю і жыве гэтай любоўю, сталі гераінямі Галіны Кліменцьеўны, і артыстка знайшла для іх сакавітыя сцэнічныя фарбы, здала непаўторна і праўдзіва «пражыць» іх жыццё.

Больш за сорак гадоў аддала Галіна Кліменцьеўна свайму тэатру. Дзесяткі вобразаў, створаных артысткай, жывуць у душах тых, хто меў радасць бачыць яе на сцэне.

На вечары былі паказаны сцэны са спектакляў Л. Лявонава «У мяцеліцу», А. Макаёнака «Таблетку пад язык», «Трыбунал», «Лявоніха на арбіце» з удзелам народнай артысткі рэспублікі Г. Макаравай, а таксама ўрыўкі з кінафільмаў «Родная справа» і «Час выбару нас», у якіх здымалася артыстка.

Юбіляра на вечары віншавалі намеснік міністра культуры БССР А. Ульяновіч, намеснік старшыні прэзідыума БТА І. Чаркас, артысты мінскага тэатра, прадстаўнікі рабочых калектываў і арганізацый беларускай сталіцы, а таксама шэфы тэатра — працоўныя Маладзечанскага раёна.

У МУЗЫЦЫ — ВОДГУЛЛЕ ЧАСУ

У цэнтры здымка — Генрых Вагнер.

Гэта быў своеасаблівы музычны эпіграф да ўсяго вечара. Гучаў арган, і ў незвычайным тэмбравым абліччы разгортаўся народны беларускі напеў — «Павей, ветрык, павей», апрацаваны майстарскай рукою кампазітара. Прыгадваўся, што як сімвал нашай гераічнай Радзімы гэты напеў быў упершыню скарыстаны аўтарам у вакальна-сімфанічнай паэме «Вечна жыўшыя», якая ўвасабляе цэнтральную тэму яго творчасці, тэму Вялікай Айчыннай вайны.

І не выпадкова першым творам, што пачулі мы на аўтарскім вечары заслужанага дзеяча мастацтваў БССР, лаўрэата прэміі Ленінскага камсамола рэспублікі Генрыха Вагнера, стала таксама яго вакальна-сімфанічная паэма «Героям Брэста» (на словы Рыгора Барадулліна). Глыбока драматычная, экспрэсіўная музыка, у якой чулася водгулле незабытых гістарычных падзей, у якой асабліва поўна, праўдзіва паўставаў вобраз Маці...

Пра Генрыха Вагнера як мастака актыўна грамадзянскай пазіцыі, чулага да надзённых праблем і падзей, музыканта высокай культуры, які добра спасцігнуў душу беларускага народа — яго песню, кампазітара, які шчыра сябраваў з нашай дзяўчой — піша піянерскія песні, музыку для дзіцячых кінафільмаў, — гаварылі паэты Рыгор Барадуллін, Анатоль Грачанікаў, народны артыст Саюза ССР Генадзь Цітовіч. Неўзабаве Дзяржаўны тэатр оперы і балета БССР пакажа першую работу кампазітара ў оперным

жанры — «Воўчую зграю» паводле апавесці Васіля Быкава; пра сумесную працу з кампазітарам расказваў рэжысёр-пастаноўшчык оперы, народны артыст рэспублікі Сямён Штэйнін.

Творчы шлях Г. Вагнера паўставаў і з расказаў музыкантаўца Іны Зубрыч — вядучай вечара. Ды лепш за ўсё абліччы кампазітара раскрывалася вядома, у самой музыцы. Складальнікі праграмы (рэжысёр вечара У. Лейдман) прапанавалі слухачу творы розных жанраў, розных па ідэйна-вобразным змесце. Гучаў Другі партэпійны канцэрт — віртуозны, энергічны, заснаваны на беларускім народным меласе; гучала музыка вядомага вялянцельнага канцэрта — трыюнальна-пафіласофска заглябленая; гучалі ярка-тэатральныя фрагменты з балетаў Г. Вагнера «Пасля балю» і «Падстаўная нявеста». І, канечне, песні: папулярныя ў нашай піянерскай «Хлапцункі бессмяротнага Брэста», «Сцяжынка», а таксама новая — «Перамога».

У выкананні твораў Г. Вагнера прымалі ўдзел Дзяржаўны сімфанічны аркестр БССР (дырыжор А. Зягельбрэхт), Акадэмічная харавая капэла імя Р. Шырмы, салісты І. Алоўнікаў (фартэпіяна), Я. Ксавер'еў (віяланчэль), В. Цішына (ванал), В. Анісенка (чытанне), аб'яднаны хор хлопчыкаў сярэдняй спецыяльнай музычнай школы пры Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі і мінскага Палаца піянераў.

Г. СЦЯПАНОВА.

МОЦ КРАІНЫ заўсёды вызначаецца эканамічным, культурным і навуковым патэнцыялам. Беларусам ёсць чым ганарыцца. Азіраючы свае дасягненні, можна ўбачыць, што яны трывала грунтуюцца на навуковай аснове. На калгасныя палёткі прыходзіць новая тэхніка, заводы і фабрыкі аснашчаюцца сучасным абсталяваннем. Высокі стваральны дзень рэспублікі, азораны высокай праўдай Леніна, цесна знітаваны з працай рабочага і канструктара, калгасніка і вучонага.

Які ён сёння, беларускі навуковы патэнцыял? Каб даведацца пра гэта, завітаем у ордэна Леніна Акадэмію навук рэспублікі, якая нядаўна адзначыла пяцідзясятую гадавіну свайго нараджэння.

Створаная пад жыватворнымі промнямі ленинскіх ідэй, Акадэмія навук рэспублікі — сапраўдны навуковы комплекс. Тут вядуцца распрацоўкі па шырокім коле праблем, якія маюць важнае фундаментальнае і прыкладнае значэнне. АН БССР аб'ядноўвае больш за 30 навукова-даследчых устаноў. Гэта — інстытуты фізікі цвёрдага цела і паўправаднікоў, электронікі, цепла-і масаабмену, ядзернай энергетыкі, тэхнічнай кібернетыкі, праблем надзейнасці і даўгавечнасці машын, механікі металапалімерных сістэм, фізікі неразбуральнага кантролю. Сталіцы рэспублікі стала проста «цесна», каб размясціць у сябе ўсе навукова-даследчыя ўстановы, якія ўваходзяць у склад АН БССР. Таму некалькі гадоў назад былі ўтвораны і паспяхова дзейнічаюць яе падраздзяленні ў шэрагу абласных гарадоў: інстытут механікі металапалімерных сістэм і аддзяленне інстытута матэматыкі ў Гомелі, аддзел рэгуляцыі абмену рэчываў — у Гродне, аддзяленне інстытутаў фізікі і фізіка-тэхнічнага — у Магілёве, аддзяленне інстытута фізікі цвёрдага цела і паўправаднікоў — у Віцебску.

Акрамя ўзнікнення новых акадэмічных інстытутаў, была значна ўзмоцнена вытворчэ-тэхнічная база раней створаных навуковых устаноў, шэраг іх перайшоў у новыя будынкі, дзе маюцца ўсе ўмовы для правядзення навуковых даследаванняў на самым высокім узроўні. Уведзены ў эксплуатацыю галоўны корпус эксперыментальнай механічнай вытворчасці на атамным рэактары, два трынаццаціпавярховыя будынкі, дзе размясціліся інстытуты матэматыкі і аддзяленне гуманітарных навук. Зараз у беларускай сталіцы ствараецца акадэмічны гарадок, на тэрыторыі якога ўжо ўзведзены прыгожыя і велічныя комплексы будынкаў фізіка-тэхнічнага інстытута і інстытута мікрабіялогіі.

Плённай навуковай дзейнасцю займаецца звыш 15 тысяч чалавек, у тым ліку 54 акадэмікі, 76 членаў-карэспандэнтаў, каля 200 дактароў і 1520 кандыдатаў навук.

Багаты навукова-тэхнічны патэнцыял, высокая кваліфікацыя кадраў дазволілі нашым вучоным выйсці на перадавыя рубяжы ў краіне па распрацоўцы многіх актуальных праблем. У заслугу фізікаў, несумненна, можна паставіць у першую чаргу іх дасягненні ў распрацоўцы тэарэтычных і эксперыментальных метадаў даследавання спектральна-люмінісцэнтных уласцівасцей складаных малекулярных злучэнняў у розных станах, даследаванні заканамернасцей цепла-і масаабмену ў капілярна-порыстых целах і дысперсных сістэмах пры фазавых і хімічных пераўтварэннях, ва ўмовах вакууму, высокіх і нізкіх тэмператур і ў плазменных струменях і шмат якіх іншых праблем. Многа важных адкрыццяў вырашана за апошнія гады геолагамі, што карэнным чынам змянілі нашы

ўяўленні аб прыродных багатах зямных нетраў Беларусі. Пра многія выдатныя дасягненні акадэмічных вучоных цяпер добра ведаюць не толькі ў нас у рэспубліцы, але і далёка за яе межамі. Так, прэзідэнт АН БССР, акадэмік АН БССР М. А. Барысевіч Дзяржаўны камітэт Савета Міністраў СССР па справах вынаходніцтваў і адкрыццяў дыплом на адкрыццё «З'ява стабілізацыі — лабілізацыі

тэмы праектавання і тэхнічнай падрыхтоўкі ў машынабудаванні. Многае зроблена па вырашэнні праблем павышэння якасці, надзейнасці і даўгавечнасці машын і механізмаў. Словам, унесены значны ўклад у вырашэнне важных народна-гаспадарчых задач. Цяпер прыкладныя работы складаюць каля 40 працэнтаў усей навукова-даследчай праграмы нашых вучоных.

Па-ранейшаму адной з самых

навукова тэматыка, якую вядзе ў апошнія гады калектыву вучоных інстытута механікі металапалімерных сістэм, што знаходзіцца ў Гомелі. На Гомельскім ордэна Леніна шклозаводзе яго супрацоўнікі ўкаранілі новую канструкцыю вузла трэння з антыфрыкцыйнага матэрыялу, які працуе ў абразіўным асяроддзі без змазкі, на заводзе «Электраапаратура» правялі доследна-прамысловую праверку новага анты-

беларускай савецкай літаратуры», «Эканоміка Савецкай Беларусі. 1917—1967», «Развіццё эканомікі Беларусі ў 1921—1927 гг.», «Развіццё эканомікі Беларусі ў 1928—1941 гг.» і г. д. У 1975 годзе завершана выданне дванаццацітомнай «Беларускай Савецкай Эцыклапедыі», якая для многіх стала настольнай кнігай, каштоўным дапаможнікам. Адзін экзэмпляр «БелСЭ» стаіць на кніжнай паліцы бібліятэкі Арганізацыі Аб'яднаных Нацый. Уладальнікамі гэтага выдання сталі многія бібліятэкі і прыватныя асобы з замежных краін. Буйным дасягненнем грамадскіх навук з'явіцца выданне чатырохтомнай гісторыі рабочага класа Беларусі, пяцітомнага «Тлумачальнага слоўніка беларускай мовы», сямітомнага «Зводу помнікаў», трыццацітомнай гісторыі беларускага фальклору і шэрагу іншых капітальных прац.

Кузня па падрыхтоўцы кваліфікаваных навуковых кадраў... Так называюць нашу акадэмію. Яе аспірантуру закончылі тысячы чалавек, многія з якіх сталі вядомымі вучонымі, унеслі важкі ўклад у развіццё айчыннай навукі. Цяпер у акадэмічнай аспірантуры праходзяць падрыхтоўку па самых розных галінах навукі каля 900 аспірантаў, дзве трэці з якіх навукаецца без адрыву ад вытворчасці. Шырока практыкуецца таксама работа па падрыхтоўцы кандыдатаў дысертацый у парадку спаборніцтва. Такім спосабам штогод знаходзяць сабе шлях у навуку прыблізна 200—250 супрацоўнікаў АН БССР і спецыялістаў народнай гаспадаркі.

На сучасным этапе навукова-тэхнічнай рэвалюцыі жыццё ўсё часцей вылучае перад вучонымі такія праблемы, вырашыць якія можна толькі аб'яднанымі сіламі. Практыка паказвае, што якім бы багатым навукова-тэхнічным патэнцыялам не валодавала нават і такая салідная ўстанова, як рэспубліканскі цэнтр акадэмічнай навукі, яму аднаму часам не па сіле справіцца з распрацоўкай той або іншай глабальнай праблемы. Адзінае выйсце — каапераванне сіл і сродкаў з вучонымі братніх савецкіх рэспублік.

Таму шмат год паспяхова ажыццяўляюцца агульныя планы навуковага супрацоўніцтва з акадэміямі навук Украінскай, Літоўскай, Малдаўскай, Таджыкскай і Кіргізкай ССР.

Дасягнуты ўзровень беларускай акадэмічнай навукі забяспечвае ёй сусветную вядомасць па многіх актуальных навуковых праблемах, дазваляе прымаць самы непасрэдны ўдзел у міжнародным навуковым супрацоўніцтве. Формы такога супрацоўніцтва носяць даволі шматпланавы характар. Гэта — выкананне сумесных навукова-даследчых прац па двух- і шматбаковым супрацоўніцтве, узаемныя камандзіроўкі вучоных і спецыялістаў з мэтай вывучэння важных навуковых пытанняў, удзел у міжнародных кангрэсах, канферэнцыях і сімпозіумах, абмен навукова-тэхнічнай дакументацыяй, друкаванымі матэрыяламі і манаграфіямі, праходжанне навуковай стажыроўкі, навучанне ў аспірантуры і г. д. І кожная з адзначаных формаў супрацоўніцтва мае тэндэнцыю да далейшага пашырэння і паглыблення.

Магутным навуковым рэспубліканскім цэнтрам стала за свае пяцідзясяты гады ордэна Леніна Акадэмія навук Беларускай ССР. Даследаванні, якія праводзяцца ў ім, самым непасрэдным чынам уплываюць на ход развіцця навукова-тэхнічнага прагрэсу ў рэспубліцы, дапамагаюць дамагацца плённай працы.

М. ГАЛЕНЧЫК,

Л. ЛЫЧ,
старшыя навуковыя супрацоўнікі Інстытута гісторыі ордэна Леніна АН БССР.

«Вашым, таварыш, сэрцам і імем...»

НАВУКОВЫ ПАТЭНЦЫЯЛ РЭСПУБЛІКІ

«Раней увесь розум чалавека, увесь яго геній тварыў толькі для таго, каб даць адным усе багаці тэхнікі і культуры, а другіх пазбавіць самага неабходнага — асветы і развіцця. Цяпер жа ўсе цуды тэхнікі, усе завабывы культуры стануць агульнанародным здабыткам...»

У. І. ЛЕНИН.

электронна-ўзбуджаных шмататамных малекул». Маладому таленавітаму вучоному акадэміку У. П. Платонаву прысуджана Ленінская прэмія ў галіне навукі і тэхнікі за цыкл работ «Арыфметыка алгебраічных груп і прыведзеная К-тэорыя». Лаўрэатам Дзяржаўнай прэміі СССР 1978 года ў галіне навукі стаў акадэмік І. А. Булыгін.

Мацаваць сувязь навукі з вытворчасцю. Пра гэта заўсёды дбаюць беларускія вучоныя. Прыклад тут паказваюць супрацоўнікі інстытутаў і аддзяленняў фізіка-матэматычных, фізіка-тэхнічных, хімічных і геалагічных навук. Шырокае прымяненне на практыцы знайшлі новыя метады спектральнага аналізу, спосабы аптыматызацыі і ўпраўлення характарыстыкамі цвёрдацелавых і газавых лазераў, метады тэрмаапрацоўкі жалезабетону і сушкі матэрыялаў і вырабаў лёгкай і фармацэўтычнай прамысловасці. Многае зроблена па матэматычным забеспячэнні электронна-вылічальнай тэхнікі, якая выпускаецца на мінскім заводзе імя Р. К. Арджанікідзе па адшуканні новых паўвядніковых і магнітных матэрыялаў з асаблівымі фізічнымі ўласцівасцямі, па вызначэнні цеплафізічных характарыстык цвёрдых целаў, вадкасцей і газаў. Вучоныя удасканалілі вытворчыя працэсы апрацоўкі металаў ціскам, стварылі аўтаматызаваныя сіс-

распаўсюджаных форм сувязі акадэмічнай навукі з практыкай з'яўляюцца гаспадарчыя дагаворы навуковых устаноў з прадпрыемствамі і арганізацыямі на выкананне пэўнага віду прыкладных работ. У 1978 годзе такія работы праводзіліся па 633 гаспадарчых дагаворах. Ад укаранення ў народную гаспадарку прадугледжаных у дагаворах мерапрыемстваў атрыманы дзесяткі мільёнаў рублёў эканамічнага эфекту.

Інтэграцыя навукі з вытворчасцю... Прагрэсіўнай яе формай з'явіліся грамадскія навукова-вытворчыя аб'яднанні, якіх зараз шэсць.

Высокага эканамічнага эфекту ад укаранення ў вытворчасць навуковых распрацовак дамагаюцца калектывы інстытутаў цепла-і масаабмену, фізікі цвёрдага цела і паўправаднікоў, якія запісалі летась на свой рахунак адпаведна 9 і 8 мільёнаў рублёў. Каля 5 мільёнаў рублёў эканамічнага эфекту атрымана было ў мінулым годзе ад дастасавання да практыкі навуковых вынікаў Інстытута матэматыкі АН БССР, які з'яўляецца вядучай установай у краіне па матэматычным забеспячэнні ЭВМ «Мінск-32» і адзінай сістэмы ЭВМ у арганізацыях, якія скарыстоўваюць гэтыя машыны.

Значна пашырылася і наблізілася да патрэб вытворчасці

фрыкцыйнага матэрыялу на аснове драўніны і палімеру. Паспяхова ўкараняюцца на Магілёўскім заводзе штучнага валакна і іншых прапанаваных вучонымі гэтага інстытута тэхналогія і ўстаноўка для нанясення ахоўных пакрыццяў на хімічнае абсталяванне, у выніку чаго эканоміцца значная колькасць дэфіцытных і даражых матэрыялаў. Высокі эканамічны эфект дае распрацаваная ў інстытуце тэхналогія вырабу многіх відаў зубчатых колаў з палімерных і металапалімерных матэрыялаў.

Саюз акадэмічнай навукі з вытворчасцю забяспечваецца ў значнай меры праз практычную дзейнасць доследна-канструктарскіх арганізацый АН БССР. Шмат якія навуковыя ідэі, да таго як выйсці ў шырокі свет, атрымліваюць тут сваю апрацоўку. Цяпер у доследна-канструктарскіх арганізацыях працуе 4700 чалавек, у тым ліку каля 1900 рабочых. За год яны выконваюць работ на 15—20 мільёнаў рублёў.

А грамадскія навукі? Крок іх цяпер сапраўды сямімільны. Каб засведчыць гэта, назавём толькі некалькі капітальных прац, што з'явіліся ў апошнія гады. Гэта — пяцітомная «Гісторыя Беларускай ССР», двухтомнік «Гісторыя дзяржавы і права Беларускай ССР», «Гісторыя беларускай дакастрычнай літаратуры», «Гісторыя

Таіса БОНДАР

Зіма. Ну, вось яна й прыйшла!
Мільгаюць белыя афішы
усюды, дзе ёсць сколак шкла,
усюды, дзе намерзла ціша.
Іграе ноч на грабнях
бароў, аперазаных Млечным...
З суметаў выбраўшыся, шлях
у тры бакі рвануўся бегчы.
І знай, які з іх прывядзе
маю расхрыстаную песню
у цёплы—
ўтульным домам—
дзень,
ў адталае—
святлом—
прадвесне.
А хочацца хутчэй, хутчэй
убачыць, што там, за вятрам!
І — не расплюшчваю вачэй,
і — не прыспешваю світанне.
Усё пазначана раней—
і гэта ноч, і гэта снежнасць.
Зіма. Вызвоньвае ўва мне
падораная ёй бязмежнасць.

ПОБАЧ

Не прывыкала, прырастала
Да рук тваіх, да слоў, да губ.
Рваць па жывому... Не магу.
І не хачу! Дагнала сталасць —
Спяшалася сказаць «люблю!»,
Сабой адорваючы смела.
Баялася...
Пялёсткам белым —
Упасці снегам на зямлю.
Яны ўжо кружацца ў начях,
Хаваючы ад сцежкі зоркі.

Іслаг не скараецца, пятляе...

Фота В. СІЗА.

Яны ўжо вылучаюць горкі,
Чужы, нясцерпна горкі пах.
І колькі крокаў — да зімы,
Да адзіноцтва, невядома.
Мы побач, мы... Я падсвядома
Трымаюся за гэта — мы.

Яшчэ звiніць: не забывай...
А я паціху забываю,
як пахла ля шчакі трава
і, пад цяжарам небакраю
на міг хiснуўшыся ў вачах,
вяртала нас у росны золак—
і зноў святло апалых зорак
струменілася па плячах...

Я забываю бег рабiн —
паўз нас! — у днi,
што прамiнулі.
Па сёння ў iх зьялёным гуле
звiніць тваё (маё!):
Любi...

Па сёння ў памяць адплывае
той золак—цiшыня праз край!
Трывожуся:
— Не забывай!
І забываю, забываю...

БЛIЗКАЕ

Па пералесках цiшыні
Блукаў за намі рыжы вецер,
Сабраўшы сонечныя днi
У адным запыленым букеце.
Ён нам зайздросцiў, а дарыў
Паляны, ўзгоркі, жар калiны,
Ледзь чутна шпгчучы:

— Бяры...
Але — нашто нам успамiны?
Спляталi рукi — і трава
Плялася, як вясной калiсцi.
Спыняліся — і застываў
Над пацалункам вырай лiсцяў.
Дзень на празрыстае галлi
Саджаў iх, быццам на далонi,
І здзьмухваў зноў, і ўсё плыло
У лiгкай павуцiне промняў.
Усё — бярэзнік, сцежка, мы!
Па крузе — вышай, вышай, вышай!
Пакуль сiнечай не размыў
Рыжынкi верасень увiшны.
Размыў... Прароцтвамi зязюль —
Ён не спазнiўся. Мы ж — у леце.
І з намі — ў памяцi! — дасюль
Блукае рыжы-рыжы вецер.

Свет да славы маладой жадзён...
Вось і ты як заслiнiўся iмем!
Мне — і мне? — дзiяльцi цябе з усiмi
У натоўпе мiтуслiвых дзён?
Мне — з чыйхсцi рук? —

бакал вiна,
Звыклы жарт, рукi кароткi дотык?
Хай лепш ноч, п'яная ад сумоты,
І мяне ёй поiць дап'яна!
Сэрца помнiць сцежкi ўсiх сустрэч,
Успамiны сэрцу патураюць —
Абрываю iх, бы абгараю
І цяжкi агонь збiваю з плеч.
Страшна заставацца з тым, малым,
Што — за вернасцю.

Я разумею,
Выжываюць, пэўна ж, і былым.
Мне — не выжыць: Плакаць не умею.

Не трэба паслабленняў. Ані ў чым.
Для ўсiх адной—адзiнай меркай —
талент.

Падумаю, наплачуся ўначы —
на тое ноч!
А засiнеюць далi
У адчыненым насустрэч дню акне —
крылатасць слоў душы перадаецца,
і абдымае лiгкаю мяне
уладна і магутна веснi вецер.
Усё мiне? Нiчога не мiне?..
Прымаю радасць, як прымала смутак,—
так,

быццам за жанок,
за ўсiхных, мне
дапец, і далюбiць, і дапакутваць.

Давай пасябруем, зiма,
Я шшыю табе рукавiцы.
Свой шалiк аддам. І сiнiцу.
І шар... Яго сын надзiмаў!
Сын вырас...

Пабеглi за сцежкай!
Адпусцiм сiнiцу. І шар.
І снега нячутны цяжар
Скамечым у звонкiя снежкi.
Не веру, што ўсё адышло.
Нас будзе, няўрымслiвых, двое—
Няўжо не разбудзем былое? —
Па вокнах! Хай сыплецца шкло!
Хай сыплецца...

Там, за фiранкай,
За памяццю, плача дзiячо
Камусьцi чужому ў плячо,
Забывшы на сонечнасць ранка.
Я ўсё раскажу ёй сама —
Пра час, пра жыццё. Я павiнна!
Ты так абагнала ўспамiны...

Давай пасябруем, зiма!

Усе вокны жыцця — наростлiст!
У бязмежка! У лiвень зор!
Каб цяклi ручаi разор
Пад карэннямi слоў прарослых.
Каб свiтала, і ранак — сам! —
Смех закінуўшы ў высь жаўронкам,
Бег насустрач, і ў травах звонка
Перакочвалася раса.
Каб усё, што пець можа, пела,
Усё, што можа цвiсцi, цвiло,
Каб струменiлася святло
І ў далонях сына звiнела.
Каб па сонцу — ў кожны з садоў!
Што мне слухаць зязюль куванне —
Не дажыта столькi гадоў,
Хопiць — збыцця ўсiм спадзяванням.

ЛЕЛЬ

Ляжыць глыбокі снег. А памяць, смех
у ранiцу ўкацiўшы, зноў свавольцi:
збiвае ледзяшы з-пад самых стрэх,
страсае снегіроў з цяжкаго голля.
Даволi зiм! — хiба ж здарма яна
падслухала, што пела дудка Леля
там, за грамiцамi? — iдзе вясна!
Ёй, не iначай, ладзiць час арэлі.
Вышэй падкiне сонца — з цiшыні
прадзёўваюцца кроплi... каплi... капкi...
Упусцiць — і цякуць, цякуць агнi
З-пад тоўшчы неба,
як з-пад чорнай шапкi.
І зноў—у высь! І зноў звiнiць блакiт.
Луску iльда здэiрае сонца з поўдня.
Смяецца памяць...

Голья пруткi
глядзяцца недарэчна? — гляк напоўнi,
пастаў iх, і адбудзецца ў той мiг
не цуд, жыццё!..
Гляджу, як набухае
пупышка за пупышкай, ледзь дыханне,
маё дыханне адагрэла iх.
З пруткамi дзень зазеленеў вяснова —
адбыўся цуд!
А я — чакаю новы...

Люблю. Ты любiш. Любiць. Любiм...
Спрагаецца не дзеяслоў —
жыццё! А я баюся слоў,
што марна студзяць, студзяць губы,—
гарачыя, iм ноч спалiць,
як пёрка, — абы доўжыць чары!
А я загну ў тым пажары —
усё загне на зямлi
са мною! Навокал змрок радзее,
і бэз зацiў...

Не, не! Спярша
няхай аглядзiцца душа,
маўчы, маўчы, маўчы, надзея!
Яшчэ далёка да вясны,
бяду б якую не наклiкаць...
Не бэз, адна яго галiнка
у хаце адагрэла сны
і так цвiце, бы снежных гурбаў
няма за тонкiм шклом начы.
Няма. Як і няма прычын
баяцца шчасця — вопыт згублен.
Люблю... ты любiш... любiць... любiм...
Любiм!

Кастусь ШАВЕЛЬ

ДОМА

Тут — сто дамоў, тут стромкiх сто
дымоў
Нам прадракаюць ранкам дзень
пагодны.
Каб сiлу меў, дык вершаў сто тамоў
Я б напісаў пра гэты кут свой родны.

Камандзiровак мне не трэба, не,
Мне б напісаць пра ўсё, што бачу тут я!
У духмяным лузе, ў кожнай баразне
Паэзiі жывы тут iнстытут мой.

Як добра, што з маленства тут жывеш,
Рукаешся на кожным кроку з тэмай,
Бо кожны чалавек — жывы мой верх
І нават больш — гатозая паэма.

Тут ува ўсiм выток мой для радка —
У кветцы, у расiнцы, ў белай грэчцы,
І ўсё сяло — правобраз гарадка —
Раскiнулася вершамi пры рэчцы.

Не трэба ехаць мне ў вандроўку, тут
Спаўна жыццё пазiю стварае.
Мой салаўiны родны мiлы кут
Усю маю Радзiму паўтарае.

Над полем цёплы дождж кiпiць,
Вось-вось жа будзе і ў сяле ён.
І ўсё, што так хацела пiць,
Увачавiдкi весялее.

Идзе па выгане наўпрост
І гасiць блiскавiць iстужкi.
Вось пылу доўгi рыжы хвост
Прыбiў к зямлi за легкавушкай...

Над лугам срэбны дар пралiў,
Над азарынаю, стаўкамi.
Як з пачы бохан хлеба, ўмыў
Распалены на сонцы камень.

Во ўжо ён поiць зелень град
І у гародчыках пiвонi.
Насустрач кроплям зьялы сад
Падставiў лiсце, як далонi.

Люблю, рака, твае затоки,
І тонi рыбныя твае,
І дуб на беразе высокi,
Што кронай неба дастае.

Зайздросчу дубу, бо, няiначай,
Яму ўвесь свет, як ёсць, вiдзён,
І нават будучыню бачыць
За небахiслам веку ён.

НЯХАЙ ШУМЯЦЬ МНЕ НIВЫ ДЫ БАРЫ

Калi б мяне гвалтоўна хто закінуў
На зорку, хоць святлейшую ўсiх зор,
І пад такім прымусам я б пакiнуў
Сваё сяло, сяброў, свой родны двор,

У вераснi адтуль бы ўпаў я знiчкай
І не згарэў, як гэта знiчкi ўсе.
Прыпаў з палёту ў лузе над крынiчкай,
Цi ў поле пры запозненым аўсе.

Бо я ж — зямны, зямное я стварэнне,
Яе туга і радасць, прах і цвет.
Цi пры святле, цi ў цёмным сутарэннi —
Зямля мне даражэй за ўвесь сусвет.

Хай ззяюць зоры ясныя ўгары,
А мне шумяць хай нiвы ды бары.

У АКТУАЛЬНАЙ спрэчцы нашага стагоддзя паміж «фізікамі» і «лірыкамі» словы, вынесеныя ў загаловак, могуць служыць аргументам, які па сённяшні дзень немагчыма абвергнуць.

Зрабіце дождж, каб па загаду ліў ракой!
Пакуль жа гэтага, сябры,
няма —
Не вельмі ж вы і абганілі
лірыкаў,
І гэты кліч я шлю вам —
нездарма!

Узяты гэтыя радкі з аднайменнага верша Ніла Гілевіча, які можна назваць праграмным у яго творчасці. Не, не таму, вядома, што аўтар яго сказаў сваё слова супраць фізікаў, якія маюць невераежную колькасць доказаў сваёй грамадскай важкасці. Урэшце, паэтычнае прызначэнне вымагае шчырасці, і аўтар верша прызнае.

Не памагу і я вам, нівы
родныя:
Няшчасця вершам
я не адвяду.

Тым не менш пры ўсёй відавочнай актуальнасці палемікі, у якую ўключыўся аўтар кнігі «У добрай згодзе», — палічыць яе зместам верша «Зрабіце дождж!» — значыла б спрацівае паэтычнае думку, звесці яе сутнасць да яскрава выяўленай у гэтым творы палемічнай формы.

Бо на пытанне аб тым, што — фізіка ці лірыка, навука ці мастацтва — з'яўляецца больш значным у жыцці грамадства, нельга адказаць, але на яго можна адказаць — і кожны раз, у розны час — па-рознаму.

Відавочна, што Н. Гілевіч выкарыстаў гэтую палеміку толькі як форму, як прыём для раскрыцця больш важнай думкі. Клопат паэта не пра значнасць сваёй справы, а пра назначэнне: урэшце, гэтага таксама ніхто яшчэ не змог аспрэчыць, бо мастацтва як узнікла спрадвеку, так і існуе з прычыны таго, што чалавек — істота духоўная, і жыць ён не «хлебам адзіным». Клопат пра значнасць — справа другасная. Першаснае — думка пра родную ніву — ніву чалавечага жыцця, усеагульнае дбанне пра чыстоту сумлення: ці ўсё мною асабіста зроблена, каб-яна, гэта ніва, каласілася?

У свой час гэтая думка вяла за сабой у паэзію Янку Купалу, які, ідучы па зямлі, яшчэ адчуваў несправядлівым правам уласніцтва, усё ж лічыў сябе адказным за плён яе і, пачушы песню жней, патрабавальна і бескампрамісна зірнуў на сваё прызначэнне быць песняром:

Плыве гэта песня на мне
і заве,
І ў сэрцы звяніць, як каса
у траве:
Ты так жа, брат, сееш... а дзе
тваё жніва?

Ды хто наогул з паэтаў увайшоў у нашу грамадзянскую і народную па духу свайму літаратуру іншым шляхам, як шлях пошукаў лепшай долі для працоўнага чалавека, шлях сумленнага і самаадданнага яму служэння? Шлях гэты абавязвае, і таму кожнае новае пакаленне паэтаў выварае па яго каардынатах сваё творчае крэда, па лепшых здабытках — плён уласнай творчасці, сам узровень свайго майстэрства.

Н. Гілевіч, па гэтай прывержанасці да магістральнага, традыцыйнага ў сваіх ідэйных і стылявых рысах шляху беларускай лірыкі.

Н. Гілевіч. У добрай згодзе. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1979.

рускай паэзіі, можна ахарактарызаваць як паэта-традыцыяналіста. Гэта асаблівасць яго Музы адзначалася і раней — прынамсі, яе вылучыў адзін з найбольш уважлівых даследчыкаў творчасці Н. Гілевіча крытык Уладзімір Калеснік.

На гэтым шляху ў паэта і раней былі несумненныя дасягненні. Як па нашым часе, то многія творчыя знаходкі паэта не гучаць як мастацкае першаадкрыццё. Ды і чытаючы такія вершы, як «Маёвае», «Павел Постышаў», паэму «Пачатак», пазначаную як рэпартаж дня, у новым зборніку Н. Гілевіча адчуваецца пераемнасць, роднасная сувязь з блізкімі сэрцу

го боку, на веданні і адчуванні абсалютных і ўстойлівых эстэтычных каштоўнасцей нашай літаратуры, з другога — на шчырым, «да ўзрушэння», захапленні яе аптымістычным духам, вядома, у спалучэнні з бездакорнымі ўзорамі версіфікацыі — якасцямі, вартымі не адно толькі захаплення, але і аднаўлення ў сучасным вершы.

Здольнасць паэта да тонкай стылізацыі, якая пры гэтым адразу заўважаецца, дазволіла яму стварыць цікавыя цыклы вершаў «З балгарскага шывтка», «Славенскія дзівосы», змешчаныя ў раздзеле «Рэха вандровак». Для таго, каб

на выверанай гумарыстычнай форме паэт выяўляе адмоўныя рысы чалавечага характару або паводзін — вершы гэтага жанру звычайна лаканічныя, а найлепшыя з іх аздоблены віртуознай паўнагучнай рыфмай, вострым і дасціпным народным слоўкам.

Вяртаючыся да сказанага, адзначым, што ў творчасці Н. Гілевіча жыццёвы сэнс мастацкага слова раскрываецца надзвычай шматгранна. Валоданне разнастайнымі мастацкімі сродкамі і прыёмамі — гэта, несумненна, прыкметная грань таленту паэта. Аднак, адначасна ў гэтым якасці, трэба сказаць пра самае галоўнае: прадметам паэзіі Н. Гілевіча ўвесь час застаецца жывая, зменлівая сучаснасць, жыццё чалавека з яго пошукамі добра і справядлівасці, і найбольшыя здабыткі паэта знаходзяцца іменна на гэтым шляху.

У раздзеле «Родны бераг» змешчаны творы, у якіх найбольш выразна раскрываюцца такія якасці паэзіі Н. Гілевіча, як актуальнасць мастацкага мыслення і палымная грамадзянскасць. Глыбокая любоў да жыцця, сканцэнтраванага на невялікім абсягу, родным астраўку на зямлі, але цесна звязанага з лёсам усяго свету, дае паэту магчымасць глянуць на яго кляпатліва, цвяроза і бескампрамісна. Услаўляючы творчы плён свайго часу «на дарогах добра і красы» «найшчырымі строфамі», паэт не можа пагадзіцца з праграмай «забойчых машын», з пагрозай усяму жывому.

Ты смерць вырабляеш такую
штодзень,
У атаме грозным
спрасоўваючы,
Што часам увяліш —
і страшня глядзець
У вочы дзіцячыя сонечныя.
Ты голас даверу майго
не глушы
Свайм мефістофельскім
рогатам.
Табе выгадней,
каб я быў без душы —
Нямым і пакарлівым роботам!
Ты хочаш зрабіць і з мяне
аўтамат?
Не, так мы не сыдзеям
мірна.
Павек не згаджуся прымаць
твой загад
Машынаю
для праграмавання!

Варта ўвагі заканамернасць — у большасці сваіх вершаў востра грамадзянскага, адкрыта сучаснага гучання паэт звычайна гаворыць ад імя лірычнага «я». Застаецца адчуванне яскрава заяўленай асабістай адказнасці. Права на гэта і, скажам так, смеласць гаварыць ад імя сваёй асобы паэта і грамадзяніна дазваляе глыбокі жыццёвы і духоўны вопыт. Не выпадкова, што сярод твораў раздзела «Родны бераг» змешчаны вершы «А раніцы ўжо не было» і «Заручыны», вершы, у якіх трагічныя падзеі, лёсы людзей як бы працягваюцца ў памяці, незабытых уражаннях відавочцы і ўзнаўляюцца час ад часу, зноў набліжаючы мінулае да сённяшніх клопатаў і жыцця.

Шырокі дыяпазон мастацкіх пошукаў Ніла Гілевіча дае падставу сцвярджаць, што творчасць яго мае трывалы грунт для далейшага развіцця і ўдасканалення. У нашу ж задачу ўваходзіла выявіць у новым зборніку паэта тыя якасці яго таленту, якія ўяўляюцца найбольш перспектыўнымі і творча плённымі.

Ала КАБАКОВІЧ.

ДЗЕТКАМ — МАЛАЛЕТКАМ

Новы зборнік Ніны Галіноўскай «Зай-прагназіст» прасякнуты аптымістычнымі, багатымі, рамантычнымі мелодыямі шчаслівага дзіцінства. Ён паэтычна пашырае межы духоўных і разумовых уяўленняў дзіцяці, дае штуршок для развіцця яго фантазіі, мыслення, фарміравання маральных якасцей.

У Н. Галіноўскай глыбока асабістае, непаўторнае адчуванне жыцця арганічна спалучаецца з непасрэднасцю дзіцячага ўспрымання свету. Сапраўды, толькі з-пад пяра аўтара, які добра ведае псіхалогію дзіцяці, разумее іх шчодрую фантазію, могуць выйсці такія шчырыя і непасрэдныя радкі:

Сеў на саначкі Мароз.
 Пазірае: «Хто б падвёз?»
 Доўга, доўга ён сядзеў.
 Нос у дзеда пасінеў,
 Змерзлі рукі, змерзлі ногі.
 Стаў прасіць ён дапамогі...

Паэтэса ў вясёлай, жывой форме абуджае ў слагалівай душы маленькіх гуманіяў пачуцці. Яе вершы, прасякнутыя мяккім, дасціпным гумарам, вобразна замацоўваюць раней набытыя дзеціныя веды, развіваюць пачуцці смеху, прыгожыя, дасягаюцца гэта простымі, звычайнымі словамі, якія ў паэтычным кантэксце маюць выразны рэалістычна-казачны характар. Зрэшты, уся вобразна-выяўленчая сістэма вершаў Н. Галіноўскай блізка і зразумелая дзіцячай фантазіі, дзіцячаму ўспрыманню. Яе творам уласцівы нечаканыя сэнсавыя павароты, яркія і свежыя метафары, параўнанні, эпітэты, дакладны, вытрыманы рытм. Вось, напрыклад, як хораша, з тонкай іроніяй напісаны верш «У масцы»:

Купіла да свята варона
 Кафтанік чырвона-зялёны.
 Пашыла спадніцу да дят.
 Прыходзіць на бал-маскарад.
 «Я выдам сябе за паўліна.
 Па крузе прайшла яна чынна.
 — Вы хто? — запытала
 сарока. —
 Прыехалі, мусіць, здалёку?
 — За мор-рам, сар-рока,
 мой р-роді..
 — Закрый ты, вароначка,
 рот.
 Маўчаць ты павінна, павер,
 — Пр-раклятая літар-ра эр-р!

Гумар, іронія, жарт пашыраюць магчымасці ўспрымання дзеціны наваюль, паніццяў добра і зла, падводзяць маленькіх да самастойнага назірання і вывадаў. Наогул, адна з характэрных адметнасцей вершаў Н. Галіноўскай ярка і заклочаецца ў тым, што паэтэса заўсёды застаецца, так сказаць, за кадрам. У выніку атрымліваецца так, што маленькі слухач або чытач сам робіць вывад. І усё гэта — за кошт аўтарскага ўмення даносіць свае погляды, думкі займальна, гульнява, лірычна, у меру падтэкста, напрыклад, як у невялікім вершы «Не прызнаўся»:

— Ты куды ідзеш, мядзведзь?
 — Ды на пчолак паглядзець.
 — А чаму нясеш бачок?
 — Каб павесіць на сучок.

У зборніку нямала і вершаў, якія перадаюць рамантыку працы, дзіцячую радасць ад асабістага ўдзелу ў працоўным жыцці краіны, горада, вёскі, сям'і («Капітан», «Дзень нараджэння»).

Добрае ўражанне робіць і назва «Зай-прагназіст», якая ў звычайнай форме знаёміць дзіцяці з многімі народнымі прыкметамі. Праз учынкі і ўзаемаадносінныя героі — Зай, вароны і мядзведзь — Н. Галіноўскай пашырае круггляд дзіцяці, вучыць яго даваць сваю ацэнку тым ці іншым з'явам.

На жаль, некаторыя вершы Н. Галіноўскай не ўспрымаюцца з-за апісальнасці, расцягнутасці, наданучлівай рыторыкі, адсутнасці дынамізму дзеяння («Разам», «Качка», «У лясным трамваі»). Шкада, што ў нізкім часам трапляюцца прыбліжаныя, выпадковыя — асабліва ў вершах для маленькіх! — рыфмы, накіталы: «— Ну як, памочнік КАПІТАНА? А я адказаю: — НАРМАЛЬНА. («Капітан»), «— Сядай, унук, — гаворыць БАБКА. — Сядай габулька, — кажа ЗАЙКА» («У лясным трамваі»).

Радзівайт ЛІТВИНАУ.

Н. Галіноўская. Зай-прагназіст. Вершы і казка. Для дзіцяці дашкольнага ўзросту. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1979.

ЗРАБІЦЕ ДОЖДЖ!

ўзорамі, што сталі амаль хрэстаматычнымі. Так, у паэме «Пачатак» аўтар як бы ўзнаўляе ў кантэксце найноўшых падзей жыцця сгільч сучаснікаў, рабочых і будаўнікоў саўгаса «Адраджэнне» Ганцавіцкага раёна лірычнае «мы» паэзіі часоў першых савецкіх пяцігодак.

Не выклікае, аднак, сумненняў і тое, што гэта свядомы мастацкі прыём, — герой названы, пазнаецца, як кажуць, па каранях, па душы і па абліччы:

Забітых бясліб'ем
«Тутэйшых» нашчадак
Мазгуе, як лепей
Прадоўжыць Пачатак.

І край перайначым,
І вобраз уласны... —
На твары юначым —
Дум водсвет нягаслы.

Тут трэба прыкласці
«Разумныя» рукі.
Стагоддзю «закляцце»
Не зняць без навукі.

Ідэйны і эстэтычны воблік гэтага героя, створанага ў лепшых сваіх рысах на зары сацыялістычнага будаўніцтва Янкам Купалам, вытрымаў выпрабаванне часам, аднак, відавочна, што жыццёвыя змены, новая праблематыка павінны былі ўнесці свае карэктывы. Будаўнікі саўгаса «Адраджэнне» ў паэме Н. Гілевіча, асуджаючы балота, асуджаюць як здраду дзікунства ў прыродзе. Пафас будаўніцтва нашага часу не ў адзінаборстве з прыродай, не пакарэнне яе, а ў шчырай адносінах. Пранікшыся магутным, няўрымслівым духам яго, паэт знайшоў патрэбным выявіць, больш таго, дэклаваць найбольш важныя, выхаваныя чалавечым вопытам рысы сучаснага будаўніка:

Не варвар, не робот —
А майстар і творца,
Разумны і добры
Жыцця абаронца.

Пераемнасць, кроўную сувязь з паэзіяй Пачатку, як абагульнена называе паэт савецкае будаўніцтва, падкрэсліваецца і найбольш прыкметнымі сродкамі версіфікацыі. Так, адразу пазнаецца выразны рытмічны малюнак купалаўскага верша, ён гучыць як знаёмая і любімая мелодыя, узнаўляючы ўзнёсла-рамантычную, эмацыянальную атмасферу новага ладу жыцця над ракой Арэсай.

Несумненна, такім чынам, што «традыцыйнасць» паэзіі Н. Гілевіча трымаецца, з адна-

стварыць выразную карціну ўражанне, якая складае звычайна аснову вершаў такога роду, патрабуецца іменна ўменне выдзеліць са шматлікіх уражанняў не проста найбольш яркае, але і найбольш лаканічнае, можна сказаць, графічнае. Так графічна намалявана карціна вяршыні Трыглаў у славенскіх Альпах. Карціна гэтая трымаецца не толькі на эстэтыцы развітага зроку і густу, хоць гэта надае ёй шмат прывабнасці, але і на актыўнасці адносін да ўбачанага, на жыццёвасці ўражанняў лірычнага героя з пэўнай біяграфіяй, і лёсам, і характарам. Як, напрыклад, дыялог са славенскім хлапчуком у вершы «Вось табе і «дай-дай!»:

У нас ад першых дзён
маленства,
Яшчэ не ўмеючы хадзіць,
Так рэжуць дзеці
па-славенску —
Аж рэха-водгалаз ляціць!..

Я слухаў водпаведзь,
знямеўшы,
Свайм не верачы вушам,
І ўжо не цяміў, хто з нас
меншы,
І звар'яецьць баяўся там.

Каб так сячы на роднай
мове —
У паўзунках, у стаяку! —
Такіх дзівос яшчэ, па-мойму,
Ніхто не бачыў на вяку.

Пачуццё гумару ў гэтым вершы — яшчэ адна грань творчай індывідуальнасці паэта. Прынамсі, дзякуючы яму Н. Гілевіч працуе на даволі непатрэбнай, да гэтай пары няўробленай паэтычнай ніве, дзе час ад часу вырошчваюцца гумарыстычныя і сатырычныя творы.

Трэба аддаць належнае паэту — у новым зборніку гэтаму жанру адведзены два найбольшыя па колькасці вершаў раздзелы «На жаль, не абы-дзе, а ў нашай грамадзе» і «Вясёлае лостэрка». Мастацкая палітра, якой карыстаецца ў гэтых вершах Н. Гілевіч, надзвычай разнастайная. У некаторых з іх за аснову ўзята народная прымаўка або жарт, што здаўна жыве ў народзе, часам фальклорны ўзор служыць толькі фармальным арэолам верша з востра праблемным, актуальным для нашых дзён зместам.

Калі ў паэме «Пачатак» паэт дэклаваў вартыя чалавека, беражліва адносіны да прыроды ў формах грамадзянскай лірыкі, то тут мы знаходзім выкрыццё спажаўцаў памкненняў псеўдааматараў характава з дубальтоўкай за плячамі. У трапнай і даклад-

МАЕМ, НАРЭШЦЕ, рэальныя зрухі ў важнай і адказнай справе ўдасканалення ранейшых і стварэння новых стабільных падручнікаў па беларускай літаратуры для вучняў сярэдняй школы. Не так даўно з'явіліся добрыя кнігі для 9-ых і 10-ых класаў — аўтар Р. Шкраба, а летась атрымалі новы падручнік па роднай літаратуры васьмікласнікі. Аўтары яго — В. Івашын і М. Лазарук.

Складанне падручніка — справа не з лёгкіх. А сённяшняга патрабаванні да яго вельмі высокія. Цяжасці пачынаюцца з першага кроку.

«Уводзіны» — раздзел заўсёды адказны, у любой кнізе, асабліва ў падручніку. Ва «Уводзінах» да свайго падручніка В. Івашын і М. Лазарук закранаюць шэраг важнейшых пытанняў — «Чалавек і мастацтва», «Літаратура як мастацтва слова», «Літаратура і навука», «Мастацкі вобраз», «Класавасць літаратуры», «Літаратура і фальклор» і некаторыя іншыя. Пытанні — што і кажаць — істотныя для кожнага, хто збіраецца вывучаць літаратуру. І асвятляюцца яны ў большасці выпадкаў з веданнем справы, так, што і настаўнік, і вучні маюць магчымасць развіваць асобныя тэзісы і палажэнні.

Аднак нам падалося, што часам некаторыя з іх тлумачацца ўсё ж такі недастаткова пераканаўча і выразна.

Ці можа чалавек жыць без мастацтва, без літаратуры? — такое пытанне ставіцца ва ўвядзенні. «Тым болей, калі, напрыклад, інак або дзіўна зусім не збіраюцца стаць пісьменнікам ці настаўнікам літаратуры, выбралі сабе прафесію механізатара, будаўніка, токара, інжынера ці ўрача? Ці так ужо неабходна ў гэтым выпадку грунтоўнае знаёмства з літаратурай? Хіба недастаткова ведаць матэматыку, фізіку, анатомію?»

На мой погляд, не варта гэтак рэзка супрацьстаўляць «фізіку» і «лірыку», тым болей, што, як гэта ні дзіўна, некаторыя, і не адны «механізатары» (дарэчы, варта ўдакладніць, якія гэта «механізатары»), трэба прызнаць, абыходзіцца без мастацкай літаратуры. Вядома, існаванне іх без кнігі, відаць, не поўнае, але ж людзі неяк жывуць...

У падручніку сказана: «Глыбокае веданне і разуменне твораў мастацтва неабходна кожнаму».

В. Івашын, М. Лазарук, Беларуская літаратура. Падручнік для 8 класа сярэдняй школы. Мінск, «Народная асвета», 1979.

наму для таго, каб быць чалавекам, адчуваць сябе чалавекам» — для васьмікласніка гэта, мяркую, гучыць загадкава. Думка правільная, але пададзена яна надта ж агульна і, трэба сказаць, бяздоказна. Яе трэба канкрэтызаваць на нейкіх прыкладах.

Мне падумалася нават, што ў папярэднім падручніку выдання 1978 года асобныя з гэтых пытанняў былі пададзены лепш. Уводзіны — нейкіх пяць няпоўных старонак, — а пы-

— работа П. Сергіевіча). Адсутнасць яго кінула ў вочы.

Аўтары не імкнуцца абняць неабдымнае, даць ацэнку ўсім з'явам і накірункам літаратуры на працягу. Яны выбіраюць галоўнае, найбольш значнае. У нейкай ступені нават удакладняюць (у інтэрсах вучняў) перыядызацыю беларускай літаратуры XIX ст., што заўважна, скажам, у трэцім раздзеле.

Трэці аглядны раздзел — «Новая беларуская літаратура».

пдручніку на матэрыяле іх творчасці цяжка паставіць пытанне аб рамантычнай і рэалістычнай тэндэнцыях. Калі ёсць тэндэнцыі, дык павінна быць барацьба паміж імі. У папярэднім падручніку творчасць Багрыма і Чачота таксама разглядалася, але не ў аспекце адзначаных тэндэнцый. Проста: «Пісьменнікі першай паловы XIX ст.» (Дарэчы, пад партрэтамі Чачота і Багрыма патрэбны подпісы).

Глыбока, даступна і з ведан-

ца стаў чамусьці Рушыцам?

Аўтары настаянна памятаюць пра свой абавязак даваць адказ на пытанне, у чым жа сіла літаратурнага твора. Ім, мне здаецца, у многіх выпадках удалося дасягнуць неабходнага адзінства гісторыка-сацыялагічнага і эстэтычнага аналізу пры разглядзе літаратурных з'яў. Гэта бачна на аналізе твораў і Я. Купалы, і Цёткі, і многіх іншых.

Часам, праўда, выкарыстоўваюцца прыклады не самых красамоўных. Скажам, у лірыцы Я. Коласа (ды і не толькі ў яго) сапраўды пераважаюць канкрэтна-адчувальныя вобразы. Шукаючы зрокавы эпітэты, аўтары прыводзяць коласавы радкі: «Між шалёў шырокіх, як змяя якая, цягнецца дарога, вузкая, крывая», лічачы словы вузкая і крывая эпітэтамі ды яшчэ зрокавымі. На мой погляд, гэта звычайныя азначэнні (таксама як і «палёў шырокіх»), якія ўжыты ў прамым, так сказаць, непераносным сэнсе. Але гэта, думаю, выдаткі.

Асабліва пераканаўча аналізуецца пісьменніцкае майстэрства пры разглядзе творчасці М. Багдановіча, пазмы Я. Коласа «Новая зямля», некаторых іншых. Аўтары ведаюць, што для школьнага падручніка па літаратуры галоўнае — прывучыць дзяцей самастойна разбірацца ў літаратурных з'явах і творах.

Што яшчэ трэба сказаць? Падручнік складзены ў адпаведнасці з патрабаваннямі праграмы. У ім вельмі дадатнае, паўтараем, тое, што складальнікі імкнуцца ўлічыць новыя здабыткі беларускага літаратуразнаўства.

Хачелася б адзначыць таксама ўклад рэдактара ў стварэнне кнігі. І. Крэнь — рэдактар — шмат паклапацілася, каб кніга адпавядала сучасным літаратурным і метадычным патрабаванням, якія прад'яўляюцца да падручнікаў па літаратуры для сярэдняй школы.

«У нашай краіне літаратура, — пісала некалі (яшчэ ў 30-ыя гды) Н. К. Крупская, — павінна стаць сур'ёзным участкам сацыялістычнага будаўніцтва. У жывых вобразах яна павінна радзіць самыя шырокія слаі насельніцтва ўсіх нацыянальнасцей. Жывы рэальны мастацкі вобраз — магутны сродак прапаганды. Гэта ні на мінуту не павінны забываць складальнікі падручніка па літаратуры...».

Помнілі пра гэта і аўтары падручніка «Беларуская літаратура», адрасаванага васьмікласнікам, — В. Івашын і М. Лазарук.

Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ.

З ВЕДАННЕМ СПРАВЫ

танню падымасца вунь колькі!

Што ж, цяжасцей і сапраўды многа, аднак аўтары падручніка вельмі шмат зрабілі, каб вучань адчуў сувязь паміж літаратурай і навакольнай рэчаіснасцю, жыццём.

Вывучэнне літаратуры ў васьмым класе (падручнік зыходзіць з патрабаванняў праграмы) пачынаецца са старажытнага перыяду — з XI стагоддзя. Належная ўвага адводзіцца «Слову аб палку Ігаравым». Згадваецца праніклівая думка Карла Маркса аб тым, што аўтар «Слова...» вельмі своечасова заклікаў рускіх князёў да яднання «якраз перад нашэцем манголаў». Настаўнік будзе мець магчымасць звязаць гэту думку з сучаснасцю...

Цікавейшы перыяд — літаратура XIV—XVIII стагоддзяў, пасля распаду Кіеўскай дзяржавы на асобныя княствы. У гэты час і пачалося — адзначваюць аўтары — складанне трох народнасцей — рускай, украінскай і беларускай. Узнікла беларуская мова, якая «ў Вялікім княстве Літоўскім абслугоўвала ўсе асноўныя бакі грамадска-палітычнага і культурнага жыцця». Сцісла, лаканічна гаворыцца пра віды і жанры старажытнай беларускай літаратуры XIV—XVI стагоддзяў. У адрозненне ад папярэдняга падручніка ў новым гаворыцца пра новае імя — Міколу Гусоўскага (адкрыцці літаратуразнаўцаў і паэтаў-перакладчыкаў пранікаюць і ў школьны падручнік). Асабліва падрабязна — як таго і патрабуе праграма — аўтары спыняюцца на дзейнасці Францыска Скарыны. Трэба было, відаць, у гэтым даць партрэт Скарыны (апрача таго, што на ўклейцы

ра». Ён ахоплівае пачатковы этап станаўлення новай беларускай літаратуры (канец XVIII—пачатак XIX ст.), перыяд 30—50-ых гадоў XIX ст., літаратуру паслярэформеннага часу, а таксама пачатку XX ст. Гэтыя перыяды ў тэксце вылучаны як падраздзелы, а ў месце (які, як звычайна, надрукаваны ў канцы кнігі) гэтага, на жаль, не відаць: падраздзелы друкуюцца звычайным шрыфтам.

Манаграфічныя раздзелы прысвечаны В. Дуніну-Марцінкевічу, Ф. Багушэвічу, Цётцы, Я. Купалу, Я. Коласу і М. Багдановічу — буйным пісьменнікам дакастрычніцкай эпохі.

Свежа напісана пра «Энеіду на выварат», «Энеіда на выварат» і «Тарас на Парнасе» разглядаюцца ў розных перыядах. Вылучаючы ў асобны падраздзел літаратуру 30—50-ых гадоў XIX ст., аўтары даволі падрабязна аналізуюць паэму «Тарас на Парнасе». «Энеіду на выварат» яны разглядаюць у папярэднім падраздзеле (там, дзе гаворка ідзе пра першапачатковы этап станаўлення новай беларускай літаратуры), далучаючы да думкі, што паэма напісана неўзабаве пасля Айчынай вайны 1812 г.

Падручнік па літаратуры, лічыла Н. К. Крупская, павінен быць напісан «як мага прасцей, без усялякай літаратуразнаўчай мудрагелістай тэрміналогіі». З гэтага пункту гледжання не зусім удалым уяўляецца нам раздзел «Рамантычны і рэалістычны тэндэнцыі ў развіцці беларускай літаратуры 30—50-ых гадоў». Тут разглядаецца спадчына Яна Чачота, Яна Баршчэўскага, Паўлоўка Багрыма, аднак згадзіцца, што ў школьны

нем справы разглядаецца творчасць В. Дуніна-Марцінкевіча, асабліва яго камедыя «Пінская шляхта», а таксама публіцыстычная дзейнасць К. Каліноўскага, пазыія (гэта ўжо перыяд 70—90-ых гадоў) Я. Лучыны, А. Гурыновіча. Добра разпрацаваны раздзел пра Ф. Багушэвіча.

Складальнікі правільна робяць, імкнучыся кожны раз выразна абмяляваць гістарычную абстаноўку часу, размежаванне класавых сіл. Беларускую літаратуру пачатку XX ст. яны справядліва звязваюць з пралетарскім перыядам вызваленчага руху.

Даволі падрабязнае асвятленне атрымаў працэс развіцця нацыянальнай культуры ў пачатку XX ст., уздым нацыянальна-вызваленчага руху, станаўленне творчых індывідуальнасцей Янкі Купалы, Якуба Коласа, Цішкі Гартнага, Ядвігіна Ш., Змітрака Бядулі, Максіма Гарэцкага. Пра Гарэцкага ў школьным падручніку за апошні час гаворыцца ўпершыню.

Манаграфічнае вывучэнне беларускай літаратуры XX ст. у новым падручніку пачынаецца з Цёткі. У старым — першым стаў Купала. В. Івашын і М. Лазарук, думаецца, паступілі правільна, таму што пазыія і проза Цёткі надта ж непасрэдна звязаны з рэвалюцыйнымі падзеямі 1905—1907 гадоў. Цётка выступае пераемніцай запавятаў Ф. Багушэвіча. Змястоўна сфармуляваны раздзел пра жыццё і творчасць Янкі Купалы.

Правільна зрабілі аўтары, што змясцілі ў кнізе каляровую рэпрадукцыю з вядомай карціны Ф. Рушыца «Зямля» (якую вельмі любіў Янка Купала). Толькі мастак з Рушы-

ВЫХАВАННЕ... НАСТАЎНІКА

Музычнае выхаванне школьнікаў — праблема вельмі важная, актуальная і складаная. Яе брала на ўвагу Савецкая дзяржава з першых паслярэвалюцыйных дзён. Але задачы музычнай асветы ў агульнаадукацыйнай школе не маглі быць вырашаны адрозна ў поўнай ступені. Асноўнай прычынай гэтага была недастаткова высокая якасць выкладчыкаў і невысокі ўзровень іх кваліфікацыі.

Сёння падрыхтоўка настаўнікаў музыкі для сярэдніх школ — справа, якая вырашаецца планамерна, комплексна, на навуковай аснове. Адно са сведчанняў — даследаванне В. Яніноўска «Развіццё інтарэсу да прафесіі настаўніка музыкі».

З'яўляючыся загадчыкам кафедры фартэпіяна Мінскага педагагічнага інстытута імя М. Горькага, аўтар меў магчымасць правесці цікавае вопытнае вывучэнне, анкетнае абследаванне інтарэсу і патрабаванняў будучых настаўнікаў, што і з'явілася асновай яго навуковага вывадаў і рэкамендацый.

У аснову вывучэння шляхоў найбольш рэзультатыўнай падрыхтоўкі настаўнікаў музыкі В. Яніноўскі іладзе такі ас-

В. Яніноўскі. Равіццё інтарэсу да прафесіі настаўніка музыкі. На рускай мове. Мінск, «Вышэйшая школа», 1979.

пент, як выхаванне інтарэсу да прафесіі настаўніка музыкі. У першым раздзеле («Сацыяльна-псіхалагічная сутнасць прафесійнага інтарэсу настаўніка») аўтар абгрунтоўвае паняцце «прафесійнага інтарэсу», якое ўбірае ў сябе такія фактары, як «усведамленне грамадзянскай неабходнасці, пачуцця абавязку і адказнасці, разумення важнасці і перспектывы дасягнення мэты працы». Аўтар справадзіла прыкладзе да вываду, што ў фарміраванні прафесійнага інтарэсу важным з'яўляецца ўяўленне студэнтам «перспектывы дзейнасці» і «эмацыянальных адносін» да сваёй справы. А сумленнае выкарыстоўванне гэтых і іншых прынцыпаў у выхаванні будучага настаўніка «ўяўляюць сабой працэс вырашэння мноства задач, якія падпарадкаваны агульнай канчатковай мэце — фарміраванню асобы савецкага чалавека».

Вельмі цікавым з'яўляецца тэзіс аўтара аб падраздзяленні студэнтаў музычна-педагагічнага факультэта на такія, хто выбірае прафесію настаўніка музыкі, і такіх, хто выбірае толькі пэўную музычную спецыяльнасць. Гэта — асноўнае гаворкі ў другім раздзеле — «Псіхалага-педагагічны аналіз прафесійнага інтарэсу студэнтаў музычна-педагагічнага факультэта».

Сапраўды, паступаючы ў ВУЗ, малады чалавек часта не да канца ўяўляе характар сваёй далейшай дзейнасці. І сам па сабе выбар факультэта яшчэ не сведчыць аб выбары прафесіі. Асабліва характэрна гэта для музычна-педагагічных факультэтаў, куды абітурыенты абіраюць адна з музычных спецыяльнасцей, хутчэй жаданне далейшага развіцця музычна-навуковых навыкаў, чым набыццё прафесіі настаўніка.

На нашу думку, гэты вывад В. Яніноўска таксама вельмі важны пры аналізе

дзейнасці іншых ВУЗ, дзе займаюцца музыканты. Напрыклад, інстытута культуры. Тут на факультэце культуры працы можна сустрэць не толькі студэнтаў, якіх вабіць менавіта праца кіраўнікоў самадзейных аркестравых і харавых калектываў. Сюды паступаюць і тыя выпускнікі музычных вучылішчаў, школ, у якіх пераважае жаданне прадоўжыць сваю музычную адукацыю. І аніцэраванне, якое было праведзена В. Яніноўскім на музычна-педагагічным факультэце і абгрунтавана ў даследаванні, пацвярджае, што працэнт такіх студэнтаў даволі высокі.

Як справядліва адзначае аўтар, «накіраванасць да інстытуцыйнай падрыхтоўкі студэнтаў музычна-педагагічнага факультэта вельмі розная, але мае адну агульную і вельмі прыкметную рысу: амаль усе музычныя навуковыя ўстановы арыентуюць сваіх выхаванцаў на выканаўчую дзейнасць». Выключэннем з'яўляюцца толькі музпедаучылішчы (для педагагічнага інстытута) і, дададзім, культурасветвучылішчы (для інстытута культуры, калі мы ўжо праводзім такога параўнанне).

Як жа ў такім разе вызначыць галоўныя перадумовы авалодвання прафесійнай музычнай агульнаадукацыйнай школы ў студэнта музычна-педагагічнага факультэта? В. Яніноўскі паказвае тры найбольш важныя: «1) музычныя здольнасці, дакладней комплекс музычных здольнасцей; 2) педагагічныя здольнасці; 3) прафесійна-педагагічная накіраванасць». На нашу думку, да гэтага яшчэ можна дадаць такія немалаважныя здольнасці будучага настаўніка, як арганізатарскія, а таксама ўменне знаходзіць кантакт з калектывам, асабліва дзіцячым.

У заключэнні другога раздзела, вызна-

чаючы мэты рэалізацыі навуковага працэсу ВУЗ, В. Яніноўскі робіць цікавы і навукова абгрунтаваны вывад аб тым, што «разам з выхаваннем у студэнтаў умення і навыкаў» немалаважнай, бадай, галоўнай з'яўляецца «фарміраванне інтарэсу да таго, што потым стане зместам іх самастойнага педагагічнага дзейнасці».

Трэці раздзел — «Шляхі развіцця прафесійнага інтарэсу студэнтаў музычна-педагагічнага факультэта на занятках па фартэпіяна» — мае практычнае значэнне. І не толькі з пункту гледжання навуковых рэкамендацый, як знайсці лепшы шлях развіцця інтарэсу на занятках па фартэпіяна. Але і з пункту гледжання канкрэтнага аналізу некаторых твораў з фартэпіянага рэпертуару, які вывучаецца ў інстытуце.

Немалаважны вывады даследчыка, заснаваныя на глыбокім навуковым аналізе, аб тым, якія аспекты павінна ахопліваць прафэсійна-педагагічная фартэпіянага класа музычна-педагагічнага факультэта: фарміраванне ў будучых выкладчыкаў музыкі разумення перспектывы выкарыстання атрыманых ведаў; узаемасувязь выканаўчай і метадычна-педагагічнай падрыхтоўкі; фарміраванне навыкаў прадбачання плёну дзейнасці (педагагічнае прагназаванне).

Комплекснае — тэарэтычнае і практычнае — вывучэнне праблемы дазволіла В. Яніноўскаму правесці цікавае даследаванне, якое, безумоўна, стане дзейным дапаможнікам у арганізацыі навуковага працэсу на музычна-педагагічным факультэце педагагічнага інстытута.

В. МАСЛЕНІКАВА, кандыдат мастацтвазнаўства, в. а. загадчыка кафедры тэорыі музыкі і фартэпіяна Мінскага інстытута культуры.

Вазы духмянага сена

Пад гару яна цягнулася ладную вярсту. Узнімалася вышэй і вышэй. Ад сыпкага, вярта падзьмуць ветру — пацячэ пазёмкай, пяску патыкала пякельнай гарачынёй. Скрозь, да самага ўзлбка, пахла разгэтым палыном і жоўтым лубінам.

Першы раз гэтай дарогай праехаў я ў затоці, куды ўзяў мяне бацька, спачатку паражняком, а потым, з Іршыцы — на возе духмянага паплаўнога сена. Вярталіся сутоннем ужо. Бухматы, спехам накіданы і ўціснуты жэрдай воз калываўся, гойдаўся, здавалася, не каціўся — плыў. Анямелую цішыню душнаватага вечара парушалі рып сырамятлівых гужоў ды прарэзлівы віск непадмазанай восі. І рып, і віск рэхам разлягаліся сярод палёў, аддаваліся пад гулкім, падзёўбаным раннімі зоркамі, небам. Увяззаўшыся, за возам сунулася поўня — цэлілася падсесці. Асцярожна, каб не параніцца аб сухі быльнік, што стаяў дыбуром, яна прымяралася і так, і гэтак. Разы два апускалася, ды няўдала. Нарэшце ўсё ж злаўчылася — гупнула ўскрай, дзе тырчалі віглы. Воз наравіста падскочыў, здрыгануўся. Мячыкам — укалолася! — поўня падляцела ўгору і адстала.

Закарцела патрымацца за пняковыя лейцы, пашлёгаць імі. Бацька не адмовіў, перадаў іх мне: бяры. Сэрца маё забілася, затахкала. Хацелася закрычаць: глядзіце — еду... сам еду!

Праз нейкіх гадоў пяць, я ўжо без бацькі, седзячы, быццам дрозд, дзесьці высока над канём і ўзмахаючы вярочнай пужкай, паўлета ператраляўваў такія ж вазы к аборам, да стагоў. Праўда, шчасця ранейшага было мала, а былі нейкая волянасьць, гарэзлівая веселасць, сканам дня — млявая стома або нярэдка, калі перакульваўся воз, — гора, пот, слёзы.

Праз зіму, пэўна, пасля памятнага вечара, па пяску знаёмай дарогі мы, зсябраваныя хлапчукі, прыгнаўшы паўдзённым дадому кароў, гурмой бегалі на Іршыцу купацца. Несліся, хто хутчэй. Пад спадом гліністага, парослага алешнікам, крушынай, малінікам і крапівой, узгорка прыпыніліся, скідвалі зрэбныя, выпаленыя сонцам кашулькі, затым, бы цыганяты, пускіліся далей: пераляталі шашу, праскоквалі дрыгвяністую лугавіну і ля драўлянага мастка сігалі паўз лазовы куст у казытлівы холад вады...

Раптоўна падалося, што во-во пачуюцца вясёлыя галасы, і міма прамчыць гурма басаногіх, загарэлых шалапугаў, сярод якіх змечу даўгалыга Балашэнкавага Віцю, заўсёды набычанага Шурку Гуціка, рыжага, кананатага Толю Піндзюра, маленькага Лявонішына Жэньку-шчуплячка, прысадзістых Аксініных Ваську і Віцьку, скалазуба-перасмешніка Міцьку Трандзянка, цельпукаватага Пасуднеўскага Віцьку, празванага Бурдам, насатага Валодзько Току, пісклявага Мішу Ганчаронка, распазнаю ўсіх сваіх хаўруснікаў, або з-за пагорка ўбачу спачатку адзін воз, потым другі, трэці... Я нават зажмурываўся, але тут жа схмянуўся, кпліва хмыкнуў: дзівак! Уздыхнуў: от дадумаўся! Маўляў, гіш чаго захацеў. Адкуль зараз вазам, а тым больш шэбрукам тваім узяцца? Па-першае, сена возаць не коньмі — машынамі, па-другое, дружбакі даўно павырасталі і каторы куды расчужаліся.

Я спыніўся, аглядзеўся, нібыта развітваючыся на заўсёды, доўгім позіркам акінуў вёску.

Прыгадалася, як ці не адсюль гады тры падпіты Балашэнкаў Віцьку, які прылятаў са сваёй цаліны хаваць бацьку і які ўпарта называў равок «балкаю», усклікнуў, калі падвозіў яго і мяне на коніку да аўтобуса ўшчэнт змізарнелы Лявонішын Жэнька, гулліва гукнуў: бывай, дзярэўня, навекі!

Неўпрыкмет дарога пераваліла праз бугор і спаквала пакацілася пад адхон. Памятаецца, злева яе марнела купністая, агалашаная крыкам кнігавак, балацьвіна, а справа цягнуўся лясок, куды мы, дзятва, хадзілі збіраць маліны і дзе халоднымі вярчэрнімі зорамі ў ледзь распушаных безразных ды алешніку адзін мадней другога ўсчыналі галасісты пошчак салаўі. Цяпер і следу не засталася ні ад лесу, ні ад балота — паабпал расцілалася сумнаватая хвалістая палявая шыр.

Колькі не ішоў, амаль бесперапынна чычыкалі між рэдкай муравы конікі, жвава пырскалі з-пад ног.

Паказалася звілістая, акаймаваная лозамі, стужка ракі. Выбіліснуў серабрыста-гладкі асфальт.

Неўзабаве я перасек шашу, апынуўся перад бетонным слупком на прыпынку, паглядзеў расклад і, не спяшаючыся, бо аўтобус меўся быць мінут праз дваццаць, закурыў.

З рэчкі данёсся дзіцячы крык. Мне чамусьці зарупіла схадзіць да мастка, пастаяць ля завіны, і я не вытрымаў — падаўся.

Дзеці ныралі, плавалі, вісцэлі. Якраз так вось дурэлі некалі і мы. Асабліва доўга і зычна гучалі нашы галасы абедам. Спачатку ўсім гамузам палі ды купалі выпражаных потных коней, потым купаліся самі. Пялёхаліся, пакуль не прабіралі дрыжакі. Выбіраліся пасінеल्या, з папрышчанай скурай. Той-сёй мігам

клаўся выграватца, а нехта скакаў, гучна пляскаў далоняй сабе па вуху — вытрасаў ваду. Заходам сонца, едучы дадому, боўталіся зноў. Відаць, брала сваё стома, відаць, распешчвала злечаная за дзень вада, цешыліся спакойна і нямнога. Праз мінут колькі пакідалі раку, апрашаліся, кіравалі да выстраеных цугам узбоч дарогі вазоў, усядалі, паганялі прыснудых конікаў.

Хлапчукі зазырылі ў мой бок, аглядвалі мяне, як аглядваюць чужака — дапытліва і насцярожана: хто ты такі, чаго прыцэся сюды і толчашся ля нашай завіны? Ад непрыязных позіркаў, ад нечаканай тугі зрабілася не па сабе. Я павярнуўся, пакрочыў прэч. Памроілася, што ні калёснага рыпу, ні спякотных паўдзённаў побліз драўлянага мастка не было, што ўсё прыснілася або прыдумалася. Аднак той жа

вым пахам уваранай капусты, заскаромленай тлустым качыным мясам.

Ківаючыся, бабка нікне ніжэй і ніжэй, боўтае галавой, засынае, але неўзабаве сподычную дрымоту развейваюць нечаканыя тупат ды рып дзярэў. Варка прахопліваецца, бачыць на парозе маленькую, вастраносенькую, вяртлявую, з вечна сінімі, сабранымі акуратненькім банцікам, губкамі Маланку.

— Ото сківеча, — не вітаючыся, пацэпвае тая плячамі. — Ай-яй! Да костчак даймае!

— Пара, мусіць, — млява пазяхае гаспадыня.

— Дужа ж крута забрала. Вецер проста ачмурэў. Свішча, буяніць. Столькі яблыкаў панатрос. Глянеш — пад яблынямі бела-бела.

— Перад бабіним летам заўсёды холад бывае.

— Дык ці такі?

Леанід КАЛОДЗЕЖНЫ

ДВА ПАВЯДАННІ

мінуты нейкі ўнутраны голас запырэчыў: было, было! Значыць: было, ды больш не будзе, больш не пагойдаешся ўжо ніколі на высокім, пад самае неба, возе, наўрад ці асважышся яшчэ, хоць тады-сяды і апынешся побач, у жывой вадзе ракі твайго дзяцінства...

Перад бабіним летам

Быццам зрывае голас, сіпла шуміць і шуміць, без патрэбы прачосвае парадзелую, аблітую халодным сонцам чупрыну раскідзістага клёна густы стлы вецер, скубе, шпурляе лісцё. Пазіраючы на запацелае акно, старая, яшчэ не ссівелая, што варона, чорная, сухарлявая Варка ўкладвае ў драўляны рыпучы ложка-качулку чатырохгадовую вірлаваценькую шчабтуху ўнучку і круціць галавой:

— Летам добра не пагрэліся, і восень цяплом не пестуё. Ну і надвор'е! Студзіць і студзіць. Трэба, відаць, а то крыў бог, малую прахопіць, рамы падвойныя ўстаўляць. Журавы ўчора ўжо курлыккалі. Нізка ляцелі. Бачна, зіма не забавіцца.

Час ад часу, калі цяжкія хмары зацягваюць сонца і сячэ касабокі дождж або сыпле белая крупка, вецер нечакана зласнее, ашалела, гатовы скрышыць клён, заломвае голле. Адзін сук дастае да сцяны, шкрабе па ёй. Унучка схамянаецца, стрыжэ цікаўнімі вачанятамі.

— Баб, бабуль, хто гэта? — шэптам пытае.
— Самагуд таўстагубы раздурэўся. Ш-ша, цыці!
— А ён страшны?
— У-у-у! Шчокі — як падушкі, крылілі — неба засланяюць.

— І кіпці ў яго ёсць?
— Нягош няма. Чуеш — драпае! Маўчы!

Мінула малая сцішана ляжыць, разглядае бабулю, потым не вытрымлівае, здзіўлена пытае:

— Чаму твой твар такі маршчыністы?
— Хмурылася многа, — навісаюць над выцвілымі вачамі бабчыны бровы.

— І плакала.
— Усяго было. І плакала.

— Чаго? Кашы салодкай не хацела есці?
— Во каб жа ж. А то — ад жыцця... горкага слёзы цяклі.

— Хлопчыкі крыводзілі?
— Э-ха-ха, ці толькі.

— Бедненькая! Дай я цябе пашкадую.
— У ты, ластавачка мая! — расчуленая, нізка нахіляецца Варка. — Любіш мяне?

— Угу!
Унучка абяруч абшчэплівае яе, цмокае.

— Хопіць, можа, — вызваляецца старая. — Цяпер заплюшчвайся.

Малая паварочваецца.
— Спі, — загадвае бабка і, гушкаючы качулку, спявае:

Ішоў бай па сцяне,
нёс лапці на спіне,
Бацьці ці не?

— Бай, — просіць унучка.

Аж змора бярэ, у хаце цёпла, уседна. З печы — Варка не забывае засунуць юшку — нясе дражні-

— Год на год не прыпадае.

— Хіба што.

Нарэшце Маланка здароўкаецца, шустранька шоргае аб пярэсты дыванок туплямі, робіць колькі крокаў, налюбоўвае крэсла, асцярожна прыторкваецца.

— Залюляла ўнучку? — пытае яна ціха.

— Толькі ўгамавалася, — таксама стараецца знізіць свой зычны басок Варка.

— Даўнавата я не бачыла сваю пташачку, не чула яе срэбранькага шчабятчюку! Не выпадала ўсё. З бульбай дасюль юшылася. Упарадчу гаспадарку — на гарод лячу.

— Выкапала ж?

— Ага. А ты, сваццячка?

— Шэсць шнуркоў яшчэ засталася. Многа аднымі рукамі ўхопіш? Трэба і пятае і дзесятае паспець.

— Я, слава богу, учора прыцемкамі пры дожджыку дакалупала.

— Табе — што? Вы — удваіх. Дваім можна горы звярнуць, — хмурацца Варчыны бровы. — Тут во...

— Ай, сваццячка! Надта Міхалка мой уробіць. Знайшла памочніка, — быццам хто спрабуе перапыніць, сыпле Маланка. — Міхалка ніколі на пуп не браў. Міхалку не ведаеш? Абібок — свет не бачыў. Выйдзе, капне раз-другі і схопіцца за паясніцу, раскірэчыцца, пакавыляе дамоў. Знікне — няма і няма. Праз гадзіну высюўваецца, дыбае, як індук. Ведай-гадоў: засніў нос. Над Міхалачкам хоць наглядчыка стаў. Не прывык чалавек мой хрыбціну гнуць, не. Сёння кажу яму: закрый бульбу, памерзне. Ладно, паслухаўся — выправіўся. Управілася гэта 'я і дай, думаю, знашуся, ласункаў якіх куплю ды ўнучачку праведваю. Выйшла сабе, зірк туды, зірк сюды: не відно майго Міхалкі ля капца. Прысыпаў трохі салому зямелькай і знік, і след яго прастыў. Ага, заяўляюся ў магазін, аж ён там. Гляджу: хлябнуў ужо — харош. Што яму?

Маланка ўздыхае, плюскае, збіраецца заплакаць, аднаў той жа мінуты тварык яе святлее. Лёгенька яна ўсхопліваецца, божае:

— Вой, вой! Ну і пямяць — рэшата! Я ж пра пачастунак забылася. Я ж, мусіць, нештачка прынесла ўнучачцы, мілачцы сваёй!

— Галодная твая ўнучачка, — дзеля прыліку бурчыць Варка. — Не пакрыўджана яна. Не бойся. Аднаго малака птушынага, хіба, няма. А так усё ёсць.

— Ёсць ды, можа, іншае, — не пагаджаецца і выкладвае Маланка цукеркі, пернікі.

— Ці варта было траціцца? Сваё вунь гарой ляжыць, — гудзе Варчын бас.

— З'есць.

Аднекуль з патаемнай кішэні прасторнай жакеткі госяць выхоплівае бутэльку віна.

— А гэта што? — як не бачыць, наўмысна ўскідае гаспадыня пыталытыя бровы.

— Вермут... Вермуту ўзяла.

— Каму?

— Сабе... табе, мне.

— Для чаго?

— Вып'ем. Няўжо адным мужчынам можна? Хто нам забараніў? Ці бабская душа — анучка? Мы таксама людзі. Грэху вялікага не будзе, калі пасядзім, пазокаем.

Сама Маланка неахвочая да пітва. Па ёй яно даўно б скісла, бо не знаходзіць у ім смаку, але, ведаючы сваю дзябелую сваццю, якая любіць яго, яна, адпраўляючыся праведваць унучку, часцяком купляе пляшку.

— Давай чаркі, — загадвае Варцы. — Сённяшнім надвор'ем толькі нутро і грэць.

Тая не прымушае сябе ўпрошваць; маўкліва ўзнімаецца, завешвае марлевай накідачкай унуччын ложка і кіруе ў сенцы. Адтуль прыносіць некалькі позніх недаспелых памідорын ды дзве васкова-жоў-

ЦІ ТЭЛЕГЕНІЧНЫ БАЛЕТ?

тыя, халодныя, бы лёд, абсеяныя драбнюткімі жыткамі вады (бачна, мімаходзь абмывала) антонаўкі. Кладзе ўсе на край стала і разяплівае шафу, са званам дастае квольна цыбатыя келіхі, хлеб, смажаную застылую качку.

— Куды, куды, сваццячка, настаўляеш?! — бянтэжыцца Маланка. — Не галодная я. Самі пазачора гусака асвежавалі.

— Рукавом жа не закусаць. К таму абедаць час — палупуднаем. Капусту яшчэ выцягну.

— Не-не-не! Не трэба! Не цяпер. Пасля, можа, — адмахваецца гасця.

— А то пасёрбаем за кампанію?

— Не выдумляй. Масціся ўжо ды адкрывай віно во. Мне няможна — пальцы баяць, пакалечыла, капаючы бульбу.

— Глядзі.

Варка бярэ бутэльку, скручвае блішчастую галоўку і налівае прытарна-пахкі, густы, як бычая кроў, вермут.

— Узнімай. Будзем жывы! — дзынкаючы келіхам аб келіх, прыспешвае яна.

— Будзем, будзем, сваццячка! На здароўе!

Гаспадыня выпівае адным махам, прытраўлівае трохі мякішам і замірае, складае рукі; сядзіць нібыта і не пробвала. А Маланка цмокча па ледзьледзь: прыгубіць кроплю, што піскляне, ды ўскіне галаву, заплюшча вочкі, зноў кайтне і зноў задзярэ носік, зноў зморшчыцца.

— Нацадзі сабе стопачку-другую, — не застаецца без яе ўвагі знямелая свацця. — Паўтары, галубчка. Зрабі ласку, не сціпнічай. Уваж.

Варка не адмаўляецца — уважае: без лішняга напамінку напаяе келіх.

На дварэ ўзнямаецца яшчэ большы вецер, ашале-ла рве, кідае ў аблокі шмат мокрага лісця. Адзіч прыліпае да шыбіны.

Падабрэлыя, старыя ажыўляюцца і, не заўважаючы самі таго, павышаюць галасы. Патрывожаная іх тлумам, верушыцца ўнучка.

— Чакай! — першай апамятаецца Варка.

Кумільгом яна выскаквае з-за ўтульнага застолля, павісае над качулкай.

Хутка малая сцішваецца.

— Не захварала ненарокам? — з'яўляецца побач Маланка. — Не застудзілася?

— Ціпун табе на язык! — абурэе Варку.

— Вясельная, кажаш? — ані не крыўдзяць гасці сваціныя словы.

— Безупынку во буркавала, пакуль укладвала. Усе лашчылася.

— А мая ясачка! — ражком павязанай пад бярэду хусткі выцірае Маланка набегшую слязіну. — Мая пташачка. Дужа ж яна ганяецца за табой. Адну цябе, як бачу, прызнае, — ці то раўнуе гасця, ці то завідкі яе бяруць.

— Да каго ж дзіцяці хінуцца, скажы? Маці цілоткі дзень ля катлоў увіхаецца, кухарыць. Як пойдзе ранічкай у сваю школу механізацыі, у сталуюку тую, дык толькі цемнотой, пакуль не павячэраюць курсанты, заявіцца. Бацька наогул адрокся, сцурася.

— Ай, сваццячка! — сашчапервае Маланка сухенькія кашчавыя ручкі і дакорліва хітае галавой. — Кепска ты пра мяне думаеш. Бог сведка — ні прычым я, не адбівала сына ад тваёй дачкі. Не пасыла-ла на нафтаправод. Наадварот, увяшчала: жывіце, малую гадуйце.

— Цябе ніхто і не вінаваціць. Нашы дзеткі самі харошанькія, самі, сваім адумам дроў наламалі. Чых-чмых — расварыліся, разбегаліся. Дужа зараз гарачыя маладыя. Не жадаюць спакойна жыць.

— Праўда, праўда, галубка, — мудраць. Свет белы звіхнуўся. Ад чаго б гэта? Ад добра, ад розуму вялікага?

— Ад дурноты, ад пыху, — па-савінаму тапырацца Варчыны бровы. — Кожны лічыць сябе цацай, лепшым, чым ёсць. Кожны чакае ласкі. А сам, божа барані, каб першым абагрэў каго.

— Што-та і выйдзе. Даўней такога не здарала-ся. Бывала, неяк шанавалі, паважалі адзін другога.

— Бывала, варона лапці абувала, а цяпер грак ходзіць так, — перадражнівае Маланку Варка. — Халпала і раней усяго. Сябе вазьму. Не мілаваў мяне мой Змітрок. Вечна пакрываў. Не ўладзь яму, слова ўпоперак скажы — вылупіцца: вочы па яблыку — галава з арэх. Руку пробваў узнімаць. Ці, можа, ты лепш жыла са сваім Міхалкам? Мала ён табе кроўкі папсаваў? Прызнайся, часта цябе ўважаў? Э-э. Сябе дагаджаў. Што хацеў, тое і тварыў. Піў, гуляў.

— Ага, ага, сваццячка, — прабірае Маланку сляза.

Мусіць, бачыць якісьці сон ці разбуджваюць галасы, пачынае варочацца, хныкаць унучка. Да яе бягуць абедзве бабкі. Адна становіцца па адзін бок ложка, другая — па другі і разам разгукваюць качулку.

— Ай, лю-лі, лю-лі, лю-лі, — зацягвае Варка.

Ей уторыць Маланка:

— Пайшоў кот па дулі...

За акном, амаль не ўціхаючы, вые вецер, гоніць табуны сіне-шэрых хмар. Нарэдка яны завалакваюць сонца, і тады не толькі на вуліцы, але і тут, у хаце, робіцца мройна, нятульна.

Пытанне гэта не рытарычнае, як можа падацца напачатку. Тэлебачанне адкрыла новы спосаб фіксацыі спектакляў, магчымасць захаваць для нашчадкаў ігру актёраў, танцоўшчыкаў, оперных спевакоў. Спектакль на сцэне «жыве» адзін дзень. Сёння ён не зусім такі, якім быў учора ці якім будзе заўтра. Гэтым самым мастацтва тэатра і хвалюе, і вабіць. Па ўспамінах, па вусных расказах мы можам вельмі аддалена ўявіць, як танцавала Паўлава, Ніжынскі, не кажучы ўжо пра іх папярэднікаў. І вось з'явіліся тэлеспектаклі, тэлевізійныя запісы лепшых твораў савецкага сцэнічнага мастацтва. Несумненна, яны дадуць чыму да здыткаў культуры велізарную аўдыторыю.

На жаль, звычайныя тэлезапісы балетных спектакляў мелі адценне аднастайнасці, некаторай бягласці ў параўнанні з тым святам, якое перажываюць глядачы ў тэатральнай зале. У чым жа справа? Камера ж вельмі часта «глядзела» на сцэну з «крэсла» глядача, бачыла быццам тое ж, што і ён. А ўражанне — не тое. І варта было тэлевізійнай камеры нацэліцца на балетны твор, як некуды знікалі прыгажосць, маштабнасць, кампазіцыйнае вынаходніцтва, чароўная пластыка — у вочы кідаліся пязграбнасць постаці, самыя непрыкметныя недакладнасці рухаў, мускульнае напружанне, з якім танцоўшчыкі ладзілі сваіх партнёраў і г. д. Тэлебачанне даволі «ка-

варна» выяўляла дробязныя адрэкі і вельмі часта не высвятляла як след вартасці. Маленькі экран у параўнанні з маштабнасцю сцэны скрадваў рытмічныя пабудовы, пластыка рабілася больш плоскай, губляліся сцэнаграфічныя эфекты.

І яшчэ. Балетмайстар мысліць фронтальна і будзе кампазіцыйна, разгорнуты на глядзельную залу, арыентуючыся на нейкі пэўны «пункт гледжання». І калі глядач прыходзіў на спектакль, калі ўся прастора сцэны і глядзельнай залы «прававала» на стварэнне пэўнай атмасферы, ён атрымліваў поўнае, аб'ёмнае ўражанне. Балетны ж спектакль у трансляцыі — толькі бледны злепак таго, што адбываецца ў тэатры. Да ўсяго тут яшчэ вялікую ролю мае і сама прырода балетнага мастацтва — мастацтва, якое звяртаецца да глядача на мове пластыкі. Яно вымагае ад глядача асаблівай засяроджанасці на рытме, выразнасці рухаў, кампазіцыйнай зладжанасці відовішча. Вельмі шмат азначае тут гульня колеру і светлавых эфекты, якія на тэлеэкране часта не «чытаюцца». Значыць, каб паказаць балет на экране ТБ, трэба імкнуцца да ўзмацнення экспрэсіі гэтага відовішча. У кіно гэта дасягаецца большай выразнасцю выяўлення радугі: кантрастнасцю, дынамікай мантажных спалучэнняў, рытмічнай выразнасцю. Аднак жа «разбіваць» балетнае дзеянне буйнымі плана-

мантажнымі стыкамі — задача вельмі складаная і ювельная, бо неабходна дамагацца рытмічнага і кампазіцыйнага адзінства і поўнай адпаведнасці з музыкай. Тым не менш усе гэтыя пытанні даводзіцца вырашаць і пастаноўчыкам тэлевізійных балетных фільмаў. Пакуль што фільмаў такога роду вельмі мала, а ўдачы — вельмі рэдкія. Да іх у першую чаргу можна аднесці нядаўнюю пастаноўку на Ленінградскай студыі тэлебачання балета «Галатэя».

Мастацтва балета старае хутка. А тэлебачанне (і кіно) не паспелі зафіксаваць нават самыя цікавыя пастаноўкі.

Пра ўсё гэта думаеш, калі гаворка заходзіць пра беларускі сучасны балет. Менавіта цяпер у ім адбываюцца цікавыя працэсы, звязаныя з імем галоўнага балетмайстра Беларускага дзяржаўнага тэатра оперы і балета, народнага артыста БССР, лаўрэата міжнародных конкурсаў Вялянціна Елізар'ева. Яго спектаклі «Кармэн-сюіта», «Стварэнне свету», «Ціль Уленшпігель», аднаактовыя пастаноўкі «Камерная сюіта», «Адажыета» на сцэне Беларускага тэатра выклікалі шырокую зацікаўленасць. І таму зразумела імкненне адлюстраваць яго мастацтва і мастацтва выканаўцаў, якія ў гэтых спектаклях заявілі аб сабе як танцоўшчыкі высокага класа: Бржазоўскай і Траяна, Паўлавай і Камкова, Іванова і Сінельнікавай, Саркісяна, Пясцехіна, Манзалеўскага і іншых.

Нядаўна на Беларускім тэлебачанні створаны тэлефільм, у якім удалося данесці да глядача своеасаблівае гэтых пастаноўкаў, своеасаблівае харэаграфічнае мысленне іх стваральніка. Не выпадкова рэжысёр фільма В. Шавялевіч, сцэнарыст Ю. Чурко, апэратар В. Хайцін назвалі свой фільм «Стварэнне». Аўтары зрабілі добрую справу і для аматараў балета, і для гісторыі Беларускага мастацтва.

Адкрыю маленькі сакрэт: на першым этапе работы жанр фільма быў вызначаны як канцэрт. І хараша, што яго стваральнікі адышлі ад жорсткіх рамак шаблонага жанру і паспрабавалі стварыць фільм-роздум пра нараджэнне пластычных вобразаў балетных спектакляў, пра «стварэнне» балета. Інакш і не можа быць, бо героі пастаноўкаў Елізар'ева не проста пярхаюць па сцэне — яны выяўляюць вялікую гаму пачуццяў, думак, перажыванняў. Яны жывуць на самай мяккай гэтых пачуццяў, у кругаверці каласальных патрасенняў. На мяккай магчымасцей жывуць яго Кармэн і Хазэ, у гранічным напружанні маральных сіл адстойваюць сваю чалавечую сутнасць Адам і Ева, Ціль Уленшпігель. Грымасы болю і намаганняў скажваюць іх твары, экспрэсія іх цел выяўляе тую невыносную ношу пакут і барацьбы, якую яны мужна нясуць. У фільме «Стварэнне» удалося перадаць гэтую сувязь напружання, адлюстраванага ў пластыцы танцоў-

шчыкаў, з напружаннем унутранага жыцця пастаноўшчыка. Мне думаецца, у гэтым — адна з самых вялікіх удач фільма.

Ён пачынаецца ўвогуле традыцыйна — з рэпетыцыі, з танцкласа. Ад трэнінга, ад цяжкіх паўтараў рухаў — да натуральнасці, да эмацыянальнага ўзлёту спектакля. Стваральнікі фільма імкнуліся перадаць рух думак балетмайстра, сувязь паміж пэўнымі яго ўражаннямі, якія загадкава трансфармаваны потым у пластычны вобраз. Не заўсёды гэта ўдаецца. І перш за ўсё гаму, што працэс гэты не прасты, не лабавы, часам, не зусім ясны для самога стваральніка танаца. І таму, можа быць, наўнымі пададуцца супастаўленні, напрыклад, кадраў з дзецьмі і кадраў з балета «Стварэнне свету» пра нараджэнне Евы. Падобныя ўстаўкі мала што даюць для раскрыцця ўнутранага свету пастаноўшчыка, яны вельмі функцыйныя, паспелыя. Галоўнае ў фільме — гэта вынік яго работы.

У фільме мы бачым фрагменты асноўных пастаноўкаў Елізар'ева. Фрагменты эмацыянальныя, выразныя. У іх адлюстравана асабліва рыса мыслення балетмайстра, якая выяўляецца перш за ўсё ў напружанай пластыцы. Відно гэта ў дуэтах Евы і Адама, Кармэн і Хазэ, Ціля і Нэле, а таксама ў асабліва выразных у Елізар'ева масавых сцэнах (напрыклад, у сцэне ў суправаджэнні хору «Шукай сем'яры» з балета «Ціль Уленшпігель»). А колькі прыгажосці, вытанчанасці ў лірычным «Адажыета» на музыку Малера ў выкананні Л. Бржазоўскай і Ю. Траяна. Гэта пэтычная мроя, адухоўлена выяўлена з дапамогай сінга колеру, які робіць пластыку танцоўшчыкаў ірзальнай, ахутанай лёгкім сумам. Пастаноўшчык фільма натуральна прыйшоў да прынцыпу ўзмацнення выразнасці танцоўшчыкаў, іх пластыкі. Ён як бы ізалявае іх ад усяго сцэнічнага асяроддзя. На тэлеэкране пышнасць дэкарацыі толькі б «засмечвала» кадр і перашкіджала б сачыць за зменай рухаў, за тонкімі зменамі настрояў. Пластыка танцоўшчыкаў на экране як бы пагружана ў колеравую, светлавую прастору, у якой яна выяўляецца асабліва скульптурна, пачуццёва. І тут нараджаецца дзіўнае адчуванне — мы літаральна бачым музыку. Уся наша ўвага засяроджана на рытме, на самых дробных зменах рухаў, на пералівах, пераходах, нюансах той духоўнай напоўненасці, якая заўсёды ёсць у герояў елізар'евскіх пастаноўкаў. І гэта яшчэ адна рыса ў рабоце пастаноўшчыка фільма — «чуццё» на пластычныя вобразы, якія нараджаюцца музычным твора-

Можна было б гаварыць, канечне, і больш дэталёва пра ўдачы і пралікі гэтага фільма. Але адно застаецца бясспрэчным — балет неабходна здымаць. Многа, пастаянна.

Т. ЦЮРЬІНА.

Г. Малер. «Адажыета» з Пятай сімфоніі. Выканавы — народныя артысты БССР Л. Бржазоўская і Ю. Траян. Фота А. ДЗМІТРЬЕВА.

«Есць у Талачынскім раёне калгас імя Дзімітравы, які з першых пасляваенных гадоў узначальвае Герой Сацыялістычнай Працы Канстанцін Васільевіч Смірноў. На ўсю акругу вядома гэтая гаспадарка не толькі высокімі эканамічнымі паказчыкамі, але і сваім Палацам культуры, што стаіць на пагорку ў самым цэнтры вёскі Заднёва. Некалькі гадоў назад Палац узначаліў выпускнік Мінскага інстытута культуры Мікалай Ерашоў. Чалавек няўрымслівы, культасветнік па прызыванні, ён горача ўзяўся за справу. Сёння тут — лепшыя ў раёне калектывы мастацкай самадзейнасці, лекторы, гурткі па інтарэсах.

Таніх клубаў, сельскіх дамоў культуры ў рэспубліцы няма. І ў кожным з іх ваша ўвага абавязкова сфаксіруецца на людзях, якія тут працуюць. Стала аксіёмай: добры культасветнік — добры клуб. Зразу мела, што «добры» ў дачыненні да культасветніка — паняцце не адназначнае. Гэта і высокая прафесійная падрыхтоўка, і асабістая культура, і няўрымслівасць, і адданасць справе.

Культасветнік. Чалавек, які нясе ў народ культуру, асвету. Ганаровая місія! І, разам з тым, надзвычай адказная, бо звязаная з выхаваннем чалавека, фарміраваннем яго светапогляду. Справа гэтая не кожнаму па плячы.

Сёння ў рэспубліцы — звыш 6 тысяч клубаў і 7 тысяч бібліятэк. На жаль, далёка не ўсе яны сталі сапраўднымі асяродкамі культуры. Прычыны? Многія, але адна з іх — нізкі прафесійны ўзровень культасветработнікаў.

Менавіта праблемам падрыхтоўкі і выкарыстання кадраў культасветнікаў у рэспубліцы і было прысвечана чарговае пасяджэнне «Круглага стала» штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва». У ім прынялі ўдзел: Ф. Капуцкі — першы намеснік міністра вышэйшай і спецыяльнай адукацыі БССР, А. Панькоў — начальнік аддзела планавання і размеркавання маладых спецыялістаў Міністэрства вышэйшай і спецыяльнай адукацыі БССР, П. Саковіч — начальнік упраўлення культасветустановаў Міністэрства культуры БССР, У. Скараходаў — начальнік упраўлення вучэбных і навуковых устаноў і кадраў Міністэрства культуры БССР, Г. Клёсава — начальнік упраўлення культуры Віцебскага аблвыканкома, А. Барадзіноў — начальнік упраўлення культуры Магілёўскага аблвыканкома, У. Еўсяевіч — начальнік упраўлення культуры Мінскага аблвыканкома, В. Пузікаў — рэктар Мінскага інстытута культуры, А. Смагін — дэкан факультэта культасветработы Мінскага інстытута культуры, У. Фамін — дэкан бібліятэчнага факультэта Мінскага інстытута культуры, У. Рылатка і Э. Кірыленка — дырэктары Мінскага і Маладзечанскага музычных вучылішчаў, У. Таран і М. Усінаў — дырэктары Мінскага і Магілёўскага культасветвучылішчаў, Я. Руманоўскі, В. Барысаў і З. Жолудзь — загадчыкі Гомельскага, Капыльскага і Гарадоцкага раённых аддзелаў культуры.

Гаворку распачаў У. Скараходаў: — На пачатку я прывяду некалькі лічбаў. У сістэме Міністэрства культуры цяпер працуе 6635 клубных работнікаў, з іх 5376 — у сельскай мясцовасці. На жаль, толькі невялікая колькасць з іх мае вышэйшую адукацыю. А ў вёсцы гэты паказчык яшчэ ніжэйшы. Высокім культасветнікам далёка ў гэтым сэнсе да сельскіх настаўнікаў, працэнт якіх з вышэйшай адукацыяй складае 84,4.

Могуць сказаць, што культасветнік — гэта не настаўнік, што ў нас шмат выдатных клубных работнікаў са спецыяльнай сярэдняй адукацыяй. Тым не менш, сёння ў нашых клубах, раённых і сельскіх дамах культуры не хапае 937 работнікаў-спецыялістаў.

Ф. Капуцкі: — Чаму такі дэфіцыт?
У. Скараходаў: — Па-першае, вялікая цяжкасць кадраў. У 1978 годзе мы накіравалі ў культасветустановы 443 чалавекі, аднак за той жа год звольнілася 438 чалавек...
Ф. Капуцкі: — Ці праводзіўся аналіз такой цяжкасці?
У. Скараходаў: — Замацаванне кадраў культасветнікаў, асабліва ў сельскай мясцовасці, залежыць

нае даследаванне паказала, што 42 працэнты культасветнікаў, якія звольніліся, папрацавалі не больш як адзін год. У той жа час сярод тых, хто папрацаваў на ніве культасветработы чатыры гады, гэты паказчык утрыя меншы.

А. Барадзіноў: — Асабліва не прыжываюцца людзі з адукацыяй...

У. Скараходаў: — На маю думку, гэта вынік пралікаў у фарміраванні кантынгенту навучэнцаў культасветвучылішчаў, якіх у рэспуб-

ліцы чатыры, і студэнтаў Мінскага інстытута культуры. Вось вам факты. У мінулым годзе 64,5 працэнта ўсіх абітурыентаў інстытута культуры складала гарадская моладзь. І гэта ў той час, калі пераважная большасць культасветных устаноў знаходзіцца ў сельскай мясцовасці.

А. Барадзіноў: — Выпускнікі-гараджане не хочуць ехаць на працу ў вёску...

У. Скараходаў: — Мне даводзіцца бываць на размеркаванні ў інстытуце культуры. Гутару з адной дзяўчынай-выпускніцай. Прапаную ёй месца ў раённым Доме культуры. А яна мне: «Я добра вучылася, таму прашу накіраваць у горад».

В. Пузікаў: — Згодна з існуючым палажэннем, студэнты, якія атрымліваюць дыпломы з добрымі і выдатнымі адзнакамі, пры размеркаванні маюць права выбару.

В. Барысаў: — Значыць, нам працаваць з тымі, хто ледзь-ледзь скончыў? Я лічу, што калі і ёсць такая інструкцыя, дык яна загнаная. Дрэнна вучыцца — ну, дык едзь у раённы ці сельскі Дом культуры... Я не кажу, што пры размеркаванні не трэба рабіць розніцы паміж студэнтамі добрымі і пасрэднымі. Хай выбіраюць. Але не паміж

горадам і вёскай, а паміж той ці іншай сельскай установай культуры.

Г. Клёсава: — Чатыры з тых, што былі накіраваны на Віцебшчыну, не даехалі да месца, і мы не ведаем, дзе яны.

У. Еўсяевіч: — У 1978 годзе з 38 выпускнікоў інстытута культуры (культасветнікаў і бібліятэкараў), накіраваных на працу ў нашу вобласць, не з'явілася 16 чалавек.

В. Пузікаў: — Я хачу падтрымаць Зою Аляксандраўну Сапраўду, наспеў час перагледзець палажэнне аб калгасных стыпендыях.

Я. Руманоўскі: — У нашым раёне амаль кожны калгас згодзен мець

КУЛЬТАСВЕТНІК — ПРАФЕСІЯ ДЭФІЦЫТНАЯ

«Круглы стол» «ЛіМа»

ад многіх умоў. І маральных, і матэрыяльных...

П. Саковіч: — Уявіце сабе, што малады культасветнік прыязджае на працу ў сельскі Дом культуры ці сельскі клуб. Перад ім адразу ўзнікае мноства праблем. Гэта і кватэра, і харчаванне, і, нарэшце, пэўная, калі можна так сказаць, акліматызацыя. Малады настаўнік, напрыклад, адразу трапляе ў педагагічны калектыв, дзе яго заўсёды падтрымаюць, дапамогуць. У клубе ж, бывае, увесь калектыв складаецца з самога культасветніка. Усё трэба пачынаць спачатку. І тут вельмі важна, як паставяцца да яго, як яму дапамогуць кіраўнікі сельскага Савета, кіраўнікі калгаса ці саўгаса. Там, дзе задачу гэтую разумеюць правільна, работа клуба на належным узроўні. У нас такіх прыкладаў вельмі і вельмі многа. Скажу больш, у рэспубліцы сотні сельскіх культасветнікаў атрымліваюць ад калгасаў грашовую даплату. Праўда, у гэтай справе ў апошні час наглядаюцца там-сям і негатыўныя моманты. У сувязі з павышэннем зарплат культасветнікаў у некаторых калгасах вырашылі ім скасаваць грашовую даплату. Маўляў, і без яе работнікі клубаў набагацелі. Думаецца, што такая пазіцыя можа нанесці немалую шкоду справе замацавання кадраў культасветнікаў на сяле.

У. Скараходаў: — Спецыяльнае сацыялагі-

сваіх стыпендыятаў у інстытуце культуры, культасветвучылішчах. Ды інструкцыя забараняе гэта рабіць. Я звяртаўся і ў абласное ўпраўленне сельскай гаспадаркі, нават у Міністэрства сельскай гаспадаркі рэспублікі, але дарма. І там спасылаюцца на інструкцыю.

Г. Клёсава: — Аб'ектыўна атрымліваецца, што сельскай моладзі паступіць у інстытут культуры куды цяжэй, чым гарадской. У мінулым годзе з 94 абітурыентаў, якія прыехалі паступаць у гэты інстытут з Віцебскай вобласці, была залічана толькі трэцяя частка — 14 па спецыяльнасці культасветработы і 18 — бібліятэказнаўства і бібліяграфія.

Ф. Капуцкі: — Дык хіба вінаваты ў гэтым інстытут? Ён адкрыты для ўсіх. Але ёсць правілы прыёму, адзіныя для ўсіх ВНУ, і ніхто не мае права іх парушаць. Хіба можна залічыць у інстытут чалавека, які дрэнна здаў уступныя экзамены? І потым, інстытут культуры мае 75 пазаконкурсных месцаў, якія прызначаны спецыяльна для сельскіх абітурыентаў.

Г. Клёсава: — На нашу вобласць далі 18 такіх месцаў, але прынялі толькі чатырох чалавек. Наогул, і тут ёсць шмат недакладнасцей. У 1979 годзе была выдадзена інструкцыя аб парадку правядзення метавага пазаконкурснага прыёму на факультэты

Г. Клёсава: — На нашу вобласць далі 18 такіх месцаў, але прынялі толькі чатырох чалавек. Наогул, і тут ёсць шмат недакладнасцей. У 1979 годзе была выдадзена інструкцыя аб парадку правядзення метавага пазаконкурснага прыёму на факультэты

Г. Клёсава: — На нашу вобласць далі 18 такіх месцаў, але прынялі толькі чатырох чалавек. Наогул, і тут ёсць шмат недакладнасцей. У 1979 годзе была выдадзена інструкцыя аб парадку правядзення метавага пазаконкурснага прыёму на факультэты

М. Усінаў   З. Жолудзь   П. Саковіч   У. Таран   Г. Клёсава   У. Еўсяевіч   В. Барысаў

ра... павышэння прафесійнага ўзроўню культасветработнікаў.

Г. Клэсава:
— А вы ведаеце, што прыём на завочнае аддзяленне абмежаваны? Многія культасветработнікі з сельскіх раёнаў Віцебшчыны на працягу шэрагу гадоў не могуць паступіць на завочнае аддзяленне інстытута культуры. Затое сюды чамусьці культуры. Затое сюды чамусьці лёгка паступаюць людзі, якія ніколі не працавалі ва ўстановах культуры. Вось вам прыклад. З 17 чалавек, якія летась сталі завочнікамі інстытута, толькі 8 — культасветнікі. Астатнія, такія, скажам, як Н. Гершун, А. Цюпіс, В. Шэн-дарава, працуюць у дзіцячых садах-яслях. У той жа час на працягу трох гадоў не могуць паступіць на завочнае аддзяленне інстытута інспектар Браслаўскага раённага аддзела культуры Н. Жалюну, якая ў свой час скончыла культасветвучылішча, не прайшлі летась на конкурсе культасветнікі Т. Бондарава з Браслаўскага раёна, А. Оскар — з Гарадоцкага, Л. Яскевіч — з Докшыцкага, Т. Шуллава, С. Сляпчуха, Т. Аўчыніківа — з Ушацкага раёнаў.

Ф. Капуцкі:
— Усё, што ў тут пачуў, гэта, як кажуць, інфармацыя для роздуму, і мы ўсе заўвагі абавязкова ўлічым. У прыватнасці, відаць, трэба ставіць пытанне аб павелічэнні колькасці месцаў на завочным аддзяленні інстытута культуры. Я разумею трывогу, якую выказвалі сёння таварышы з прычыны цяжкас-

якому ўжо наўрадчы, праблем — абітурыент. Ён заўсёды ішоў да нас са слабай падрыхтоўкай — з багажом васьмігадовай і сярэдняй школы, з троечным атэстам. Але ў апошнія два гады колькасць і такіх абітурыентаў рэзка павялічылася. Летась на 240 месцаў дзённага аддзялення было пададзена 270 заяў. У 1978 годзе на 120 месцаў завочнага аддзялення пададзена ўсяго 85 заяў. Так што бярэм, можна сказаць, кожнага, хто жадае.

Выйсце сапраўды адно — прывіваць любоў да прафесіі культасветніка яшчэ ў школе. Навучэнцы і выкладчыкі нашага вучылішча выезджаюць у сельскія раёны з лекцыямі і канцэртамі, трымаем цесную сувязь з аддзеламі культуры, музычнымі школамі, васьмігадовымі і сярэднімі агульнаадукацыйнымі школамі. У некаторых раёнах вобласці, напрыклад, Касцюковіцкім і Мсціслаўскім, аддзелы культуры райвыканкомаў па дамоўленасці з аддзеламі народнай асветы арганізуюць у выпускных класах школ вывучэнне клубнаўстава і іншых дысцыплін, звязаных з культасветнай работай.

У нашым вучылішчы цяпер навучаецца 14 калгасных стыпендыятаў. Мы ўпэўнены, што гэтыя юнакі і дзяўчаты, як і іх папярэднікі, адчуваюць доўг перад працоўнымі калектывамі, з ахвотай паедуць працаваць у свае родныя мясціны. На жаль, у большасці эканамічна моцных гаспадарак не выкарыстоўваюць гэтую эфектыўную форму падрыхтоўкі кадрў.

мае... валодаць усёй сумай ведаў па абранай спецыяльнасці.

А. Барадзіноў:
— І ўсё ж такі справа, відаць, не ў адных ведах. На жаль, мы вельмі часта сустракаемся з выпадкамі, калі малады спецыяліст, можа, і добра падкаваны тэарэтычна, становіцца абсалютна бездапаможным, сутыкнуўшыся з рэальным жыццём.

Мне падаецца, што ў нашых навучальных установах мала думаюць пра псіхалагічную падрыхтоўку культасветнікаў. Будучыя клубныя работнікі, асабліва тыя, што ніколі не жылі ў вёсцы, вельмі слаба ўяўляюць, дзе і як ім давядзецца працаваць, бо нават практыка ў іх праходзіць у лепшых дамах культуры, народных калектывах, дзе ўсё даўно наладжана. І вось прыязджае выпускнік на работу ў культасветустанову, якая далёкая ад ягоных ранейшых уяў-

КАМЕНТАРЫЯ АДДЗЕЛА КУЛЬТУРЫ «ЛІМА»
Як вядома, у пастанове ЦК КПСС «Аб мерах па далейшым паліпшэнні культурнага абслугоўвання сельскага насельніцтва» намечаны шэраг мерапрыемстваў, накіраваных на ўмацаванне прэстыжу кадрў культасветнікаў, паліпшэнне іх матэрыяльнага дабрабыту, умацаванне матэрыяльнай базы ўстаноў культуры і г. д. Восенню мінулага года ўсім без выключэння работнікам культуры была павышана зарплата.

Адным словам, дадзены пэўны імпульс далейшаму паліпшэнню, удасканаленню культурнага будаўніцтва ў горадзе і вёсцы. У мінулым нумары нашага штодзённіка быў змешчаны допіс дэпутата Вярхоўнага Савета СССР, штампоўшчыцы Беларускага аўтазавада С. Ансючыц «Які нам патрэбен клуб». Гаворачы аб праблемах сучаснага клуба, аўтар допіса надала немалую ўвагу выхаванню кадрў культасветнікаў. Гаворка за «круглым сталом», на нашу думку, дазволіла намацаць «балавыя кропкі» гэтай праблемы.

Улічваючы, што ў паслядзённі «круглага стала» прынялі ўдзел таварышы, ад якіх не ў апошнюю чаргу заленчыць практычнае вырашэнне ўзнятых тут пытанняў, будзем спадзявацца, што гаворка гэтая прынясе свой плён.

Гаворку за «круглым сталом» запісаў
М. ЗАМСКІ.

— Гэта вельмі важна, ствараць спрыяльны клімат для маладых культасветнікаў, вучыць, дапамагаць ім? На Міншчыне, напрыклад, каля ста клубных работнікаў атрымліваюць ад калгасаў грашовую даплату. У апошнія гады каля двухсот работнікаў былі забяспечаны жылём. Асабліваю ўвагу мы надаём фарміраванню кадрў культасветнікаў у цэнтралізаваных клубных сістэмах, якіх на Міншчыне ўжо 97.

П. Саковіч:
— Так, гэта вельмі і вельмі важна. Увогуле ж, на маю думку, у вучэбных праграмах культасветвучылішчаў, інстытута культуры яшчэ не адлюстраваны ў поўнай меры тыя значныя сацыяльна-культурныя змены, якія адбываюцца ў вёсцы. А нам жа трэба рыхтаваць кадры ў першую чаргу менавіта для новых клубных фарміраванняў.

Фальклоры, асабліва класічныя рухі з элементамі народнай харэаграфіі. Да пачатку працы над спектаклем мяне крыху непаканоіла вось што: якія могуць быць танцы ў людзей, далёкіх ад нашага ўкладу жыцця — у цемрашалаў-сентаў? Дзякуючы пастаноўшчыку, вобраз змрочных сіл атрымаўся сцэнічна вышэйшым: Андрэў знайшоў для гэтага нейкія бяздушныя, гратэска-туплыя рухі, супрацьпаставіўшы ім гарманічную і жыццесцярдальную пластыку ў народных масавых сцэнах.

Поруч з А. Андрэевым працавала балетмайстар Н. Стукольніна. Яны прыцягнулі да ўдзелу ў спектаклі лепшыя артыстычныя сілы нашага тэатра: Н. Давыдзенка, І. Савельеву, В. Крыкаву, Р. Красоўскую, В. Давыдава, В. Міронава, Я. Мартынава, М. Шэхаву... Сам артыст балета Аляксей Леанідавіч не проста тлумачыў ці паказваў выканаўцам іх партыі, а надзвычай антыўна ўключыўся ў рэпетыцыйны працэс, захапляўся творчасцю, сам танцаваў, імправізаваў на сцэне. Часам ён запрашаў мяне пайграць на рэпетыцыі. Я сядзеў за фартэпіяна, а Андрэў заўзятая паназваў салістам іх выхадзі, варыяцыі... Гэта былі шчаслівыя гадзіны творчага суладдзя...

На творчым рахунку А. Андрэева — спектаклі «Казка пра мёртвую царэўну і сем асілкаў» на музыку У. Дзешавова, «Мара» Я. Глебава, «Дон Кіхот» Л. Мінкуса, «Балеро» М. Равеля, пастаўленыя на Беларускай сцэне. Выступай ён у якасці харэографа ў балетных трупях Кіева і Львова. Яго педагогічны вопыт, дасведчанасць і густ спрыялі поспеху не толькі асобных спектакляў, а агульнаму руху і станаўленню артыстычнага калектыву, асабліва маладых салістаў. Гаворачы пра здабыткі нашага нацыянальнага харэаграфічнага мастацтва, мы абавязкова называем імя гэтага майстра.

С. ІВАНОВА.

УЗЫХОДЖАННЕ ДА ПРАЎДЫ

...Тэлеграму тую прынеслі на пачатку яркага сонечнага дня, калі за вокнамі, за адчыненымі на балкон дзвярамі паветра ўжо звінела ад радасных галасоў дзяцей і вераб'інага шчэбету. Яшчэ і цяпер добра памятаецца, што званок дзынкнуў тады падманна-весела, і хоць бы які-небудзь, нават няўлоўны цень прадчування, як гэта бывае ў такіх хвіліны...

Тэлеграма была ад маці, з кінаэкспедыцыі на возеры Селігер, і ў ёй паведамлялася, што здымкі фільма «Мацэра» абарваліся: у аўтакатастрофе загінулі шэсць чалавек—і сярод іх Ларыса Шапіцька... Паштарка спытала: «Хто такая Мацэра?» Трэба было тлумачыць, што гэта назва фільма. І трэба было распісвацца за тэлеграму,— здавалася, што вольна адзначыць гадзіну, калі прыйшла гэтая вестка, і ўсё адразу стане ўжо канчаткова беспаваротным і непраўным. Быццам яшчэ можна было што-небудзь змяніць ці хоць бы затрымаць. Неўзабаве пасля гэтага ў «Літаратурнай газетзе» Васіль Быкаў, па аповесці якога кінарэжысёр Ларыса Шапіцька зняла цяпер ужо славуты фільм «Узыходжанне», гаварыў у прысвечаных яе памяці радках: «Добрыя весткі прыходзяць кожная ў сваю чаргу, з'яўляючыся вынікам нейкіх прычын, узгадняючыся з логікай характараў, учынкаў людзей. Нядобрыя ж—заўсёды алагіч-

ныя, ашаламляльна недарэчныя... Іншы раз і жыцця не хопіць, каб прымірыцца з імі».

Балючая праўда ў гэтых словах. І не толькі для тых, хто, як і сам пісьменнік, добра ведаў Ларысу Шапіцька па сумеснай працы. А і для тых, хто ведаў толькі галоўны плён яе такога кароткага жыцця, яе фільмы, асабліва «Узыходжанне» і «Крылы», дзе памяць вайны такая палкая і трапяткая, дзе так глыбока даследуецца душа воіна-пераможцы.

Гэтыя фільмы, мабыць, не аднаму з нас маглі б паслужыць прыкладам асабіста-чалавечай і мастакоўскай бескампраміснасці, мужнасці, патрабавальнасці да сябе. І не аднаму з нас, напэўна, маглі б яны памагчы ў чымсьці па-новаму, з большай вастрынёй унутранага зроку зірнуць на саміх сябе, на свае ўяўленні пра галоўнае—і ў жыцці, і ў мастацтве,—чым бы мы ні займаліся і дзе б ні жылі. Такія мастацкія творы паглыбляюць разуменне каштоўнасці і неабходнасці ў мастацтве суровай і велічнай праўды, праўды без кан'юктурнага спрошчвання ці легкадумнага займальніцтва.

І калі ты лічыш сябе сярод тых, каму такі мастак памог штоосьці глыбей зразумець, калі яго дзейнасць пакінула штоосьці неабходнае і для цябе асабіста, для твайго ўласнага жыцця, — то

ўжо нейкай яго непражытай часткай застаецца тое, што яшчэ мог і рыхтаваўся зрабіць гэты чалавек для ўсіх і для цябе.

Тое ж, што Ларыса Шапіцька паспяла зрабіць,—жыве. Жывуць створаныя ёю карціны, меркаванні аб кінамастацтве наогул і аб сваёй прафесіі, запісаныя ў час гутарак. І ва ўдзячнай памяці тых, хто сустрэўся і працаваў з ёю. Жыве яе вобраз—вобраз прыгожай маладой жанчыны і на дзіва валявой, духоўна багатай творчай асобы. Вобраз чалавечка, псіхалагічны кантакт з якім міжволі і адразу ж вымагае сустрэчных душэўных імпульсаў, інтэнсіўнай духоўнай работы ў адказ.

Я ўспамінаю яе кінастужкі, перачытваю апублікаванае пра яе ў друку, слухаю сваю маці, якая разам з іншымі актёрамі нашага купалаўскага тэатра — Паўлам Кармуніным, была запрошана Л. Шапіцька для ўдзелу ў яе апошнім, толькі пачатым фільме,—і ўсё гэта спалучаецца ў маім уяўленні ў адзінае, па-свойму гарманічнае цэлае. Свядомая і часам, можа, нават жорсткая логіка звычайнай суаднесенасці жыццёвых і творчых задач, усё больш напружанае імкненне да іх максімальнага збліжэння, узаемнай абумоўленасці,—вось чым перш за ўсё ўражае творчасць гэтага мастака. Пасля «Крылаў» дзве наступныя яе работы экранна не ўбачылі. Трэцяй мог быць той самы «Беларускі вакзал», які потым зняў А. Смірноў і ад якога яна знайшла мужнасць адступіцца пасля працы з літаратарам В. Труніным над сцэнарыем, убачыўшы, што ў выніку абавязковых направак матэрыял разыдзецца з яе задумай. А далей была стужка «Ты і я». Фільм пайшоў да глядачоў, але Л. Шапіцька, ужо як бязлітасны суддзя над сабой, лічыла, што «страціла карціну» — і яшчэ ў працэсе здымак. Настаў крызіс. Было ёй крыху

за трыццаць, і трэба было, як кажуць, пачынаць амаль спачатку.

Яна пачала,—яшчэ не ведаючы, што гэта будзе дарога да будучага «Узыходжання» паводле аповесці «Сотнікаў» В. Быкава. Аказалася, што перш-наперш трэба яшчэ проста застацца ў жывых: траўма пазваночніка, калі чакалася дзіця, пакідала адно толькі шанцы на гэта. Больш чым паўгода ў бальніцы. І там праца—над сваім сцэнарыем паводле Ф. Дастаеўскага. Засяроджаны позірк у сябе і пытанне: калі жыць больш не суджана, то што табой пакінута? Што зроблена з такой самааддачай, быццам гэта твая апошняя ў жыцці магчымасць?

Адказу не было, бо ніколі раней такога пытання не было. Цяпер яно з'явілася. І, па сутнасці, гэта было пытанне аб сэнсе жыцця — свайго, у мастацтве, і наогул чалавечага.

І тут яна прачытала «Сотнікава». Прачытаўшы ж, адчула: «Гэта рэч... пра мае ўяўленні, што ёсць жыццё, што ёсць смерць, што ёсць бессмяротнасць».

Яе шлях да гэтага фільма ў многіх адносінах павучальны. Пасля дэбюту «Спёкай» (дзе яна, як скажа потым, «занялася самавыяўленнем на натуре») — да ўдумлівага даследавання ў «Крылах» тэмы бацькоў, у якой яна на дзесяцігоддзе апырэдзіла сваё кінематаграфічнае пакаленне, якое само не мела адпаведнага гэтай тэме ўласнага жыццёвага вопыту. Потым, з уражваючай сілай супраціўлення няўдачам, абставінам, не жадаючы займацца ў прафесіі «дамским рукоделием» (яе словы), — да найскладанейшай і найгалоўнейшай у мастацтве праблемы станюччага чалавечага ідэалу, да «Сотнікава». І гэта—тады яшчэ трыццаціямігадовай, да таго ж фізічна слабай жанчынай, якая ў літаральным сэнсе пражывала

ГАВОРАЧЫ пра мастака, заўсёды хочацца перш за ўсё вызначыць тое галоўнае — яно і розніць яго ад іншых, — што прынес ён у мастацтва. Можна гаварыць пра Пятра Данелію як пра пэрта беларускага пейзажа. І гэта будзе правільна. Правільна, але недастаткова.

Нельга думаць, што праз

ваў з белафінамі, і тады, калі, здавалася, было зусім не да мастацтва. Так, Вялікая Айчынная вайна прымусіла зірнуць на жыццё іншымі вачамі, у многім зрабіць пераацэнку каштоўнасцей. Менавіта гэтыя цяжкія гады дапамаглі яму хутчэй сфарміравацца як чалавеку. Яны сутыкнулі яго з жыццём, з людзьмі самымі ро-

ча расказаць людзям. І як жа шмат працаваў жывапісец; якім улюбёным быў у сваю справу, у прыроду і якім дарам пейзажыста валодаў, каб у 1947-ым годзе стаць членам Саюза мастакоў. А ўжо праз некалькі год ён — удзельнік усесаюзнай выстаўкі!

Пейзаж і партрэт. Манументальна-дэкаратыўны роспіс і графіка. Дробная пластыка і помнік-бюст... Але сапраўдную радасць Данелія знаходзіць у пейзажы. Ды ён і сам гаворыць: «Пейзаж не менш важны, чым карціна ці партрэт, таму што свае адносіны да рэчаіснасці мастак можа выказаць у пейзажы не менш ярка, чым у шматфігурнай кампазіцыі. Усё залежыць ад яго магчымасцей і волі. Прыгадайце левітанаўскую «Уладзіміраўку...».

Брэстчына з самага пачатку і на ўсё жыццё стала сапраўднай любоўю мастака. Колькі спежак ён схадзіў з эцюднікам, захапляючыся спакойнымі далачынямі гэтага краю, яго рэкамі і азёрамі, прасторай палёў, лясамі, раскрываючы для сябе ўсю няяркую і ў той жа час велічную прыгажосць гэтых мясцін. Амаль усе пейзажы Данеліі шматплавнавыя. Мастак не набліжае глядача да таго, што ройна па палатне, а нібыта разгортвае перад ім панараму.

Палотны... Іх шмат. «Плывуць воблакі» і «Лістападаўскі вечар»: у першым — бязмежна высокае неба з ружовымі воблакамі і зямлі з зялёнымі зараснікамі чароту; у другім — нешырокая рачулка прыгожа выгінаецца і, здаецца, прыводзіць у рух і траву, і голле бяроз на беразе. Дзве карціны — два розныя вобразы, кожная з дакладна прыкметанымі дэталі. Прырода убачана вачамі пэрта... Пейзаж «Адвяхорак» — як беларуская песня: напеўны, лірычны і крыху сумны. У карціне «Асенняя звонкасць» — усё ў руху, нягледзячы на знешнюю статычнасць. Бягуць па небе воблакі, а паміж небам і рэчкай — пагорак з белымі хаткамі і цёмнымі барознамі палёў, і пагорак нібы таксама

На Брэстчыне.

плыве, паўтараючы бег воблакаў. Руху падпарадкавана ўсё — нават мазкі кладуцца па напрамку руху.

«Што такое вобраз прыроды? — гаворыць Данелія. — Мне здаецца, гэта вобраз самага мастака, прадстаўніка свайго часу з уласцівымі яму прыкметамі мастакоўскага мыслення, з уласцівым яму тэмпераментам у манеры выканання».

У апошнія гады ў пейзажы жывапісца з'яўляюцца новыя рысы: большая дынамічнасць, жыццярэаднасць колеравага ладу, больш энергічнае колеравае вырашэнне. Адбываецца гэта, відаць, таму, што з ростам майстэрства пашыраецца кола мастацкага ўспрыняцця, больш даступнай робіцца работа ў самых розных дыяпазонах на строю. То ён піша сонечнае святло на галінах дрэў («Мірныя карункі»), то белыя звонкі снег на беразе ракі («Зімняя казка»), то нястрымную сонечную радасць, якая прарываецца

праз воблакі («Румянец у срэбры»). Карціны нібыта ўвабралі ў сябе ўсе набыткі мастака і завяршаюць сабой цэлы перыяд. Але ў той жа час яны — і новы, наступны крок, калі мастак усё часцей звяртаецца да пейзажа не камернага, а сімфанічнага плана, не будзённага, а прыўзнятага па сваім настроі. Мажліва, гэта пачатак якасна новага этапу ў творчасці Данеліі. Этапу, у які ён уступае больш вопытным, больш багатым.

Пётр Данелія — мастак, уся работа якога падпарадкавана свярджэнню актыўнай, аптымістычнай прыроды ўсяго навакольнага, свярджэнню шчырасці і ўсхваляванасці чалавека, які спасцігае свет. Ужо не маляе частка жыццёвага шляху прайздана ім, але сёння, як і ў пачатку сваёй творчай дзейнасці, Пётр Данелія лічыць, што галоўная карціна ў яго наперадзе. І мы верым, што так яно і будзе.

Б. КРЭПАК.

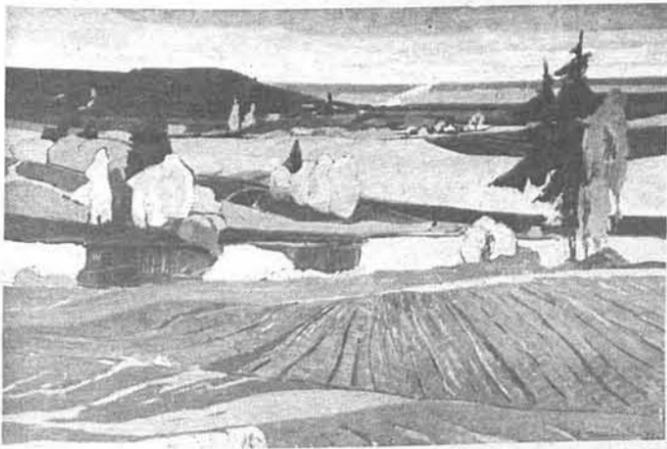
ВОБРАЗ ПРЫРОДЫ— ВОБРАЗ МАСТАКА

пейзаж можна толькі выказаць сваю любоў да прыроды, у лепшым выпадку падкрэсліць у ёй характэрныя прыкметы часу, накітавалі сілэта ЦЭЦ у вячэрнім паўзмроку ці бетоннай стрэлы аўтастрады. Творчасць Данеліі яшчэ раз даказвае, што сродкамі свайго мастацтва пейзажыст вырашае і праблемы свайго часу. Вырашае па-свойму.

Пётр Данелія — з ліку тых мастакоў, хто пачынаў свой творчы шлях адразу пасля вайны. Аднак ён жыў мастацтвам з дзяцінства — і тады, калі вучыўся ў Маскоўскім мастацкім вучылішчы, і калі вая-

знымі, і жорсткімі, несправядлівымі, і тымі, каго досюль захоўвае яго памяць, таму што менавіта яны дапамагалі яму спасцігнуць галоўнае, самае каштоўнае. Тыя гады пашырылі светапогляд і, што самае галоўнае, навучылі па-новаму адносіцца да, здавалася б, самых звычайных рэчаў: звонкай асенняй цішыні, светлай радасці мая, сатканага з сонечных промяняў, празрыстага неба, што прабіваецца праз голле дрэў, полямя рабіны сярод верасу — да зямлі і яе прыгажосці.

Скончылася вайна, і Пётр Данелія ўжо ведаў, пра што хо-

Дэнор восені.

ўсё, што рабіла на здымачнай пляцоўцы — ды так, што падала на снег у нерытомнасці. Мужчыны, супрацоўнікі здымачнай групы, абмарожвалі пальцы на прыборах і не гаварылі ёй нічога, не скардзіліся, бо «ведалі, пра што кіно». Воліт працы над гэтай карцінай значна багацейшы за сам факт стварэння фільма. Ён пераканаўша сведчыў, да якога глыбокага асэнсавання гераічнага характару на вайне здатны малады таленавіты чалавек, які сам не ведаў гэтай вайны, калі ён своечасова вучыцца распазнаваць розніцу паміж самавыяўленнем у мастацтве і мастацтвам стварэння — стварэння агульных маральна-эстэтычных каштоўнасцей, гэтак жа неабходных для яго, як і для яго сучаснікаў.

Фільм «Узыходжанне» адзначаны Дзяржаўнай прэміяй СССР, якая пасмяротна прысуджана рэжысёру-пастаноўшчыку Л. Шапіцка і галоўнаму апэратару У. Чухнову. Так, абодвух ужо няма... Гледзячы іх карціну, разумееш, што яна — яшчэ адно ўзыходжанне да мастацкай праўды аб чалавеку не толькі аўтараў і ўдзельнікаў фільма. У гэтым узыходжанні так ці інакш удзельнічае ўсё лепшае з нашага мастацтва і — ужо самым пэўным чынам — з сучаснай беларускай літаратуры. Нарэшце, тут удзельнічае і маральная, грамадзянская святлонасць нас саміх, спачатку чытачоў аповесці, а цяпер і кінагледчоў. Бо калі «ведалі, пра што фільм», яго стваральнікі, то цяпер ведаюць і ўсе астатнія: пра бесмяротную, пра непахісную веліч чалавечага духу. І пра тое, што чалавек, які ніколі не задумаецца пра сэнс свайго існавання і пра сваё прызванне, перад тварам смерці адчуе прагу толькі аднаго — вырвацца сабе жыццё любімымі сродкамі, спрабуючы розныя варыянты, нават ідучы на здраду. А чалавек з разуменнем ідзі свайго жыцця пойдзе на смерць, каб

падоўжыцца гэтай ідэяй у іншых, і такі яго варыянт — адзіны. Вось таму, што гэта працінае фільм «Узыходжанне», у святлонасці глядача і застаецца пытанне, якое цяжка абмінуць нават пасля ўсіх разважанняў і крытычных аналізаў фільма. Пытанне, зварнутае да сумлення кожнага: «А я, вось менавіта я, каб давялося, — ці змог бы так, як Сотнікаў?».

Услед за чытаннем аповесці В. Бякова да такога пытання прыводзіць гледачоў Ларыса Шапіцка. Чаму — яна? Бо думка яе была «не па-жаночы» аналітычнай, а інтуіцыя — не па ўзросту дакладнай? Але яшчэ і таму, што наогул яе ідэяна-мастацкія задачы як рэжысёра былі часцей за ўсё абумоўлены яе звышзадачай як асобы, заглябленай у маральна-этычныя праблемы жыцця. Гэта добра відаць і з таго, да якой літаратуры Л. Шапіцка звярталася.

...Яна ўжо жыла сваёй «Мацэрай», якую пачала здымаць па матывах аповесці Валяціна Распуціна «Развітанне з Мацэрай». Будучы адным з аўтараў сцэнарыя, прызнавалася, што знаходзіцца ў поўнай гармоніі з будучым сваім творам, глыбока адчувала яго мастацкую ідэю, свет вобразаў. Гэта бачылі яе супрацоўнікі і акцёры. Тое, што яна рабіла ў час здымак, часта нельга было назваць рэжысёрскім «паказам». Яна зноў пранікнёна пражывала жыццё іншых людзей — як сваё асабістае. З болам. І з радасцю натуральнага існавання ў іх.

У карціне павінна было быць шмат прыкмет адметнага побыту і прыроды. У той жа час Л. Шапіцка хацелася, каб гэты канкрэтна-рэчавы план узнімаўся да паэтычнага абагульнення, да сімвалікі. І вельмі клапацілася, каб родная людзям зямля, трава і кветкі, дрэвы і вада дыхалі ў фільме нібы жывыя істоты. Яна надоўга сцішвалася над ручаём, пілюючы, здавалася,

толькі ёй вядомае, самае жывое імгненне ягонага бегу. Памочнік апэратара тады «лавіў» люстэркам сонца, каб яно заблішчэла скрозь ваду на каменных. І калі камера змаўкала, а «лавец сонца» задаволена ўсміхаўся, яна клікала мастака Шапенку:

— Юра, ну дзе ж ты быў? Ты ж не бачыў, разумееш, — не бачыў.

У поўным суладдзі з прыродай, разумеючы яе як сябе, павінна была жыць і старая Дар'я, галоўная гераіня фільма (актрыса С. Станюта). Галінка лясной елкі тычнецца ёй у твар, Дар'я адхіне яе і, не азіраючыся, правядзе па ёй рукою, мякка і ласкава, быццам па галаве немаўля-цяляці... Дарогу перагародзіць сагнутае ветрам тонкае маладое дрэўца — Дар'я паспрабуе адпіхнуць яго, яго не паддасца, і старая, убачыўшы ў гэтым нейкі яго знак ёй, царпліва спытаецца: «Ну, што ты? Што?» А заўважыць пад дрэвам сямейку баравікоў, — і прамовіць ужо ўдзячна: «А, дык вось што!».

У фінале карціны сівыя валасы Дар'і на фоне «царскаго ліственя», гэтага дрэва-волата, быццам бы сплталіся ў адно з яго галінкамі, з дымамі ад падпаленых, пакінутых ужо людзьмі хат старой Мацэры і пасмамі ранішняга туману...

...Неяк Л. Шапіцка спыталі, якім прынцыпам яна звычайна кіруецца, выбіраючы артыстаў на ролі. Яна адказала:

— Ёсць шмат выдатных акцёрў, перад якімі я схіляю галаву, але з якімі ніколі б не стала працаваць, бо яны «самаігральныя», яны іграюць самі з сабою...
Ей імпанавала і было патрэбна ў акцёры зноў жа не самавыяўленне, а наадварот, здольнасць увабраць у сябе жыццёвую праўду ўсяго твора.
— Тады пачынаецца не ігра, а жыццё...

Для ўдзелу ў «Мацэрай» яна запрасіла многіх вядомых акцёраў маскоўскіх тэатраў. На некаторыя з галоўных роляў выбрала і нашых, купалаўскіх. І ці так ужо няціпла будзе бачыць у гэтым факце яшчэ адно пацвярджэнне сталага ўзроўню нашага беларускага акцёрскага майстэрства? Яго магчымасцей. Яго здольнасці, апіраючыся на свой нацыянальны вопыт, вырашаць сур'ёзныя мастацкія задачы агульначалавечага зместу. Прыгадаем у сувязі з гэтым адзін з апошніх прыкладаў — работу народнай артысткі БССР Галіны Макаравай у ленфільмаўскай карціне «Удовы». Такі ўзровень і адлюстраваны ў вобразах, якія ўжо захоўвае наш сучасны экран.

Мяне да глыбіні душы ўзрушае вольны гэты фотаздымак. Мая маці — Стэфанія Міхайлаўна Станюта, якая ўжо выглядае старой Дар'яй з «Мацэры», трымае на сваёй матчынай руцэ шчаку, трымае галаву Ларысы Шапіцка. І слухае. Яе рэжысёрскі «паказ». Яе спавадальны маналог. Яе маўчанне. Сэрца яе.
Аляксандр СТАНЮТА.

КАЛІ Я ПРЫЙШОУ НА МІНСКУЮ БАЗУ АБЛАСНОГА Кнігагандлю з намерам расказаць пра ўсё тое добрае, як мне даводзілі, што маецца тут у арганізацыі даведачна-інфармацыйнай службы ў гандлі кнігамі, мяне, што называецца, сустрэлі ў штыхі.

— Адрываецца ад работы, — пераважала намеснік начальніка абласнога ўпраўлення кнігагандлю В. І. Агапова. — Апошнія дні месяца. План гарыць. Ратаваць яго трэба...

Магчыма, гэта было і адгаворкай, бо Веры Іванаўне асабліва хваліцца не было чым, што высветлілася пры больш дэталёвым азнамленні з работай даведачна-інфармацыйнай службы аблкігагандлю.

Такая служба створана тут у 1978 годзе. Галоўная задача яе ў тым, каб пакупнік з найменшай затратай часу мог знайсці патрэбную яму кнігу. Стараннімі загадчыка службы Івана Сухана і яго папярэдніцы Тамары Стральчэні падрыхтаваны картатэкі заказанай літаратуры і атрыманых выданняў, паўторнага заказу і кніг, выдадзеных у іншых рэспубліках. Абжыліся даведачнай і рэкламнай літаратурай, газетамі і часопісамі профільных выданняў. Амаль у кожнай кнігарні пачалі працаваць сталы даведкадз, дзе пакупнік можа атрымаць звесткі аб выхадзе патрэбнай яму кнігі, аб яе наяўнасці. У кнігарнях завялі картатэкі заказанай і наяўнай літаратуры. Словам, зроблены першыя неабліжы крокі.

Інфармацыйная служба пачала заваёўваць папулярнасць у жыхароў сталіцы. Зараз тэлефон 25-13-13 ведаюць многія мінчане. Толькі за мінулы год больш за 40 тысяч даведкадз атрымалі яны. Другая справа, ці засталіся яны задаволеныя ім. І вось чаму. Работнікі даведачна-інфармацыйнай службы Мінскага аблкігагандлю могуць вам толькі адказаць, у які магазін паступіла патрэбная вам кніга. А ці ёсць яна там, ці прадалі ўжо — трэба даведкадз у кнігарні. Селектарная сувязь з кнігарнямі

адсутнічае, а ў работнікаў службы інфармацыі ўсяго адзіны тэлефон, які амаль увесь час заняты. Хоць аб карыснасці службы і гавораць усюды, асабліва клопатаў пра яе не праяўляецца. Хіба можна гаварыць аб якімсьці асаблівым стаўленні да інфармацыйнай службы, калі замест пяці чалавек па штаце тут працуе ўсяго два, ды і тых займаюць іншай работай?!

Ад яе залежыць выкананне плана кнігарань. Кніга ж, як правіла, паступае ў рэалізацыю ў апошнія дні месяца.

Выдаўцы справіліся са сваім планам, з дагаворнымі абавязательствамі. А кнігагандлёвыя работнікі? Ім часта для гэтага трэба працаваць у выхадныя, звышурочна.

— Мне б толькі іх клопаты, — маючы на ўвазе гарадскіх работнікаў кнігагандлю,

ў той жа час, калі вы адарвецца ад мінскіх праспектаў, ад гарадскіх багатых бібліятэчных сховішчаў і апыніцеся на некалькі тыдняў, скажам, у Вялікай Ліпе таго ж Нясвіжскага раёна, на гэтую праблему вы глянеце зусім па-іншаму.

Год дзесяць назад у любым раённым цэнтры можна было набыць амаль кожную кнігу, што выходзіла з друку. Зараз там — амаль пустыя стэлажы.

ласной кніжнай базе спажываюцца кааперацыі не пыліліся б колькі месяцаў «Цяжкасці і памылкі ў дыягностцы», «Даведнік інструментальшчыка», «Мінскія матацыклы», выдадзеныя выдавецтвамі «Беларусь» і «Польмя». І ў той жа час з заказаных на Мінскую базу 500 экзэмпляраў кнігі С. Грахоўскага атрымана толькі 260, У. Караткевіча — з 2000—240 і г.д.

У той жа час на Магілёўскую базу кніг гэтых аўтараў паступіла больш, чым было заказана, і там яны, магчыма, ляжаць і зараз.

Калі я запытаў у адказных работнікаў упраўлення кніжнага гандлю Белкаапсаюза, ці нельга наладзіць гандаль кнігай так, каб своеасаблівы дыспетчар ведаў, у якім раёне маецца той ці іншы твор, колькі яго там экзэмпляраў? «Безумоўна, усё можна, — пачуў у адказ. — Але гэта звязана з лішнімі клопатамі».

Вось так, лішнія клопаты. А чаму б і не стварыць такія ж даведачна-інфармацыйныя службы, якія фактычна існуюць пры многіх упраўленнях аблкігагандлю? Не думаецца, што дырэктары кнігарань сазвоўняцца між сабой, перашылюць па пошце патрэбны том.

Дарэчы, пра паштовыя адпраўленні. У Нясвіжскім магазіне «Кніжны свет» гэта справа пастаўлена на «індустрыяльную» аснову. Штомесяц адсюль адпраўляецца ў розныя куткі краіны сотні бандэролей з кнігамі. Работнікі кнігарні не лічаць за цяжар адправіць па пошце заказаную адрасатамі літаратуру. Пэўна, таму гэты від паслуг дапамагае калектыву кнігарні штомесяц перавыконваць планы.

На жаль, не ўсюды гэта раэзуменне.

Мне неаднаразова даводзілася чуць, што гандаль кнігамі трэба скальціраваць у адных руках. Маўляў, так, як зрабілі ў Малдавіі і Латвіі, дзе продаж літаратуры займаюцца толькі дзяржаўныя гандлёвыя ўстановы. Маўляў, ажыццявілі гэтакое ў братніх рэспубліках і быццам адкрылі шлюзы для

ЗАПРУДЫ НА КНІЖНЫХ РЭКАХ

Зараз даведачна-інфармацыйным службам надаецца вялікае значэнне. Яны ствараюцца ці створаны ў кожным аблкігагандлі. Аб яе важнасці гаварылася і на калегіі Дзяржаўнага камітэта БССР па справах выдавецтваў, паліграфіі і кніжнага гандлю.

Аднак служба інфармацыі, пэўна, не галоўнае ў кнігагандлі. Мне ўспамінаюцца словы Веры Іванаўны: «Апошнія дні месяца. План гарыць. Ратаваць яго трэба». Такое мне давялося пачуць і ў Магілёве, і ў Гродне. Чаму кнігарні не могуць працаваць рытмічна? Чаму план выконваецца (калі ён выконваецца) толькі ў апошнія дні месяца? Бадай, галоўная прычына ў тым, што выдавецтвы перагружаныя работай настолькі, што вельмі часта не вытрымліваюцца графік выпуску літаратуры. З планами яны спраўляюцца. Аднак у кнігагандлёвую сетку літаратура вельмі часта трапляе не ў тэрміны, што вызначаны дагаворам. Ды і дагаворы пакуль носяць аморфны характар. Скажам, кніга павінна выйсці ў першым квартале. Яна можа выйсці і ў студзені, і ў сакавіку. Як бачыце, разбегка вялікая. Яе могуць выдаць і 1-га сакавіка і 29-га. Добра, калі яна паступіць у кнігарні 1-га, а калі — 29-га? Яе рэалізацыя запланавана ў сакавіку меся-

гаварыў мне дырэктар Нясвіжскай кнігарні «Кніжны свет» Валянцін Васільевіч Макараў. — У іх у горадзе і база побач, і машыны на хаду. А ў нас, у раённым цэнтры, на вёсцы? Па-першае, забяспечваюць нас кнігамі ў другую чаргу. Па-другое, іх яшчэ з Мінска трэба прывезці. Па-трэцяе, атрымаем мы, што называецца, аб'едкі з вялізнага кніжнага стала. Хіба можна лічыць нармальным, што мы атрымліваем іншы раз на некалькі тысяч насельніцтва тры-чатыры экзэмпляры кнігі? Паспрабуй ён забяспечыць і бібліятэкі, і школы, і аматараў...

Трэба адзначыць, што толькі 30 працэнтаў тыражу кнігі прадаецца ў кнігарнях сістэмы спажывецкай кааперацыі, але, як правіла, атрымліваюць іх тут наагул менш, і Валянцін Васільевіч тут у чымсьці мае рацыю. З другога боку — у абласных гарадах, у Мінску скальціравана большасць вышэйшых і сярэдніх навучальных устаноў, устаноў навукі і культуры, кадраў інтэлігенцыі. І ўявіце сябе на месцы кіраўнікоў, якія далі ўказанне паказаць 60 працэнтаў выдаваемых кніг у сістэме дзяржаўнага гандлю, 10 працэнтаў — бібліятэчнаму калектыву, а астатнія перадаваць у сістэму кааператывага гандлю, — вы, пэўна, адобрыце іх рашэнне. І

Кнігу рвуць з рук. Кніжны бум прыйшоў і ў вёску...

Як расказаў мне Іван Іванавіч Дзялец, начальнік Мінскага аб'яднання «Аблкігагандль», зараз у вобласці прадаецца за год кніг больш чым на 4 мільёны рублёў або на 3 рублі ў сярэднім на душу насельніцтва, што значна больш чым на краіне. Рэалізацыя кніг за дзесяць год патроілася і дасягнула амаль палавіннай сумы, што прадаецца на душу насельніцтва абласнымі кнігарнямі дзяржаўнага кніжнага гандлю. Як бачна, раённыя цэнтры, вёскі набіраюць разбег у набыцці кніг. Гэтую харошую цягу, бадай, не варта стрымліваць. Бадай, трэба было б падумаць над дыферэнцыраваным размеркаваннем літаратуры, арыентаваны на тэматыку «вёска» і «горад», на спецыфіку тых ці іншых твораў. Пакуль жа таго дыферэнцыраванага падыходу да размеркавання кніг не назіраецца. Калі б гэта было так, то на Магілёўскай абласной кніжнай базе спажываюцца кааперацыі не ляжалі б доўгі час кнігі «Хрэстаматыя па лектарскім майстэрстве» (500 экз.), манаграфія Марозавых (100 экз.), «Зборнік практыкаванняў па дыялектычным матэрыялізме» і іншыя, выдадзеныя выдавецтвам «Вышэйшая школа», а на Мінскай аб-

ДЗЕЛЯ БУДУЧЫХ ЛАЎРЭАТАЎ

Музычныя конкурсы маюць даўнюю гісторыю. Выдатныя віртуозы мінулага даказвалі сваю перавагу ў якой-небудзь выканаўчай галіне ў творчых саборніцтвах, якія мелі ў асноўным неафіцыйны характар. Толькі ў канцы XIX стагоддзя, з ростам выканаўчага майстэрства, музычныя конкурсы (нацыянальныя і міжнародныя) атрымалі «правы грамадзянства».

Першы конкурс у Расіі быў арганізаваны А. Рубінштэйнам у 1890 годзе. У Савецкім Саюзе рэспубліканскія і ўсесаюзныя конкурсы пачалі сістэматычна праводзіцца з 1923 года.

Беларускія выкалісты выступілі ў конкурсах спачатку на ўсесаюзнай арэне — дыплом на ўсесаюзным аглядзе маладых выканаўцаў (Масква, 1939 год) атрымала выпускніца Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі Л. Ручаёва. І толькі ў маі 1941 года ў Мінску адбыўся Першы рэспубліканскі конкурс вакалістаў.

Сёння ж у радах беларускіх спевакоў ёсць пераможцы самых аўтарытэтных конкурсаў: лаўрэаты Міжнароднага конкурсу імя П. Чайкоўскага В. Кучынскі і А. Рудкоўскі (А. Рудкоўскі, да таго ж, лаўрэат Міжнароднага конкурсу ў Барселоне), лаўрэаты ўсесаюзных конкурсаў М. Зданевіч, А. Падгайскі, І. Адзінцова, В. Скарабагатаў і некаторыя іншыя.

Яшчэ там-сям пачуеш крытычныя заўвагі ў адрас конкурсаў — маўляў, можна вывучыць некалькі твораў, хаця добрым выканаўцам і не быць. Але ж вялікая карысць ад конкурсаў робіцца ўсё больш відэавочнай, і менавіта таму апошнім часам надаецца ім пільная ўвага. Пачынаючы з 1965 года, амаль рэгулярна праходзяць рэспубліканскія і міжрэспубліканскія конкурсы, якія збіраюць лепшых выканаўцаў нашага рэгіёна — рэспублік Прыбалтыкі (Літвы, Латвіі, Эстоніі), Малдавіі і Беларусі. Але вось што насцярожвае: Усесаюзны конкурс імя

М. Глінкі, галоўнае спаборніцтва ў краіне для вакалістаў, праходзіць рэгулярна раз у два гады, а наш рэспубліканскі і міжрэспубліканскі конкурсы — раз у чатыры гады. Чаму? Мы лічым, што павінен быць такі конкурсны цыкл: рэспубліканскі конкурс, міжрэспубліканскі і ўсесаюзны (два першыя — як бы адбор да ўсесаюзнага спаборніцтва). З нашымі прапановамі наконце правядзення менавіта такога цыкла конкурсаў знаёмы ў кампетэнтных арганізацыях, але пакуль усё застаецца паранейшаму.

Асабліва справы ішлі на выварат летась: спачатку адбыўся Усесаюзны конкурс імя М. Глінкі (кастрычнік, Талін), потым Міжрэспубліканскі конкурс імя А. Калыніна (снежань, Рыга) і толькі ў лютым рыхтуецца рэспубліканскі конкурс. Ці не таму не вельмі ўдала выступілі ў Таліне прадстаўнікі Беларусі? Ці шмат можна патрабаваць ад удзельнікаў, асабліва студэнтаў, якія ўпершыню акунуліся ў конкурсную атмасферу? Да таго ж, не было дазволена камандзіраваць з гэтымі, як мы кажам, «зялёнымі» канкурсантамі іх педагогаў — і пачаткоўцы аказаліся кінутымі на волю лёсу. Нават кіраўніка дэлегацыі на гэты раз не было.

Не дзіва, што з дзесяці нашых канкурсантаў (з іх сямёра — студэнты кансерваторыі) толькі адзін прайшоў на другі тур. А якія былі зробле-

ны з гэтага вывады? Вінаватымі аказаліся... удзельнікі і асабліва іх настаўнікі. У кансерваторыі нават вышэйшай адпаведнай загад. А ці слушна? Ніхто з работнікаў кампетэнтных арганізацый, опернага тэатра ці філармоніі ні разу ніводнага ўдзельніка перад выездам на конкурс не слухаў. А калі б было так: спачатку праслухоўванне, потым рэспубліканскі конкурс, пасля — міжрэспубліканскі, а ўжо — тады Усесаюзны глінкаўскі? Пэўна, іншыя маглі б быць і вынікі.

Зрэшты, вынікі быццам не такія ўжо бліягі: выпускнікі Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі імя А. В. Луначарскага В. Скарабагатаў (клас прафесара С. Асколкава), які зараз — саліст оперы, стаў лаўрэатам конкурсу. А гэта не мала: далёка не кожная рэспубліка мела сваіх прадстаўнікоў сярод пераможцаў. Але прыемнае выключэнне толькі дапамагае абгрунтаваць наш погляд: В. Скарабагатаў удзельнічаў да гэтага ў 6-ці ці 7-мі конкурсах. Ён лаўрэат міжрэспубліканскага конкурсу, лаўрэат усесаюзнага конкурсу выканаўцаў песні. На конкурс імя М. Глінкі прыехаў ён у трэці раз — і стаў яго пераможцам.

Хіба вопыт В. Скарабагатава не пераконвае, што кожны конкурс — гэта вучоба для пачынаючых спевакоў, гэта поступ наперад, гэта стымул у рабоце? Тым не менш, арганізатары праслухоўванняў да

апошняга, рыжскага міжрэспубліканскага конкурсу лічылі, што чым менш мы пашлем сваіх прадстаўнікоў на конкурс, тым лепш. Маўляў, калі ніхто нічога не атрымае — будзе вельмі прыкра, дык калі менш пасланцоў — усё ж менш будучы ляць. Нашы звароты да выказванняў такіх аўтарытэтаў, як І. Архіпава, А. Абразцова, Н. Шпілер (а яны лічаць, што маладым выканаўцам трэба як мага больш выступаць на конкурсах, што гэта загартуе іх, навучыць, сцвердзіць іх прафесійную годнасць) пад увагу не браліся. І давялося вытрымаць цэлую «вайну», каб згадзіліся з нашымі рэкамендацыямі. У Рыгу камандзіравалі 7 студэнтаў, з імі траіх педагогаў. Лаўрэатамі сталі Г. Лукомская (клас Т. Ніжнікавай) і Н. Руднева (клас К. Драздовай), якія падзялілі другое месца, а таксама А. Галкін (клас прафесара С. Асколкава) і саліст рэспубліканскай філармоніі В. Чырвоны, якія падзялілі трэцяе месца.

Цяпер — аб праслухоўваннях. Амаль да ўсіх конкурсаў яны праводзяцца ў самы апошні момант, калі ўдзельнікам ужо трэба ад'язджаць. Якая ж ад іх карысць, калі напярэды ўжо нічога нельга? Падобныя праслухоўванні толькі нервуюць удзельнікаў і адрываюць ад падрыхтоўкі да адказных выступленняў. Узровень праслухоўванняў — кампетэнтнасць слухаючых — таксама выклі-

шырокага разліву кніжных рэк.

Не ведаю, як наконт рэк, але тут шмат дататнага. Відаць, жыццё ўнясе пэўныя карэктывы ў кнігагандлёвую справу і ў нашай рэспубліцы. Пакуль жа бар'ерам з'яўляюцца фінансавыя і матэрыяльна-тэхнічныя пытанні.

Зараз на парадку дня ў распаўсюджанні кнігі на вёсцы ставіцца пытанне аб тым, каб стварыць добрыя ўмовы для працы прадаўцоў і зручныя для пакупнікоў. Як казалі мне ва Упраўленні кнігагандлю Беларускага саюза, паўсюдна вядзецца работа па комплекснай рацыяналізацыі. Што гэта азначае?

Памятаеце, як гандлявалі кнігамі на вёсцы гадоў дзесяць назад? У несамавітых будынках, часам побач з касцюмамі ці паліто, а то і яшчэ горш — з селядцамі ці маслам, стаялі стэлажы з награванымі абы-як кнігамі.

Сёння такой сітуацыі, бадай, не сустранеш нідзе. Як правіла, кнігарні — асобныя, светлыя, прасторныя. А тая, што размешчаны ў старых будынках, рэстаўрыруюцца ці ўжо набылі сучасны прыстойны выгляд.

Як раскажаў Іван Іванавіч Дзялец, зараз са 106 магазінаў вобласці ў больш чым 70 праведзена рэарганізацыя.

Нядрэнна вядзецца рэарганізацыя і на Магілёўшчыне. Тут дзякуючы больш рацыянальнаму размяшчэнню і выкарыстанню абсталявання, падсобных памяшканняў гандлёвая плошча кнігаран павялічылася на 4 тысячы квадратных метраў, што раўназначна будаўніцтву новых 70 кнігаран.

Свабодны доступ да кніг, магчымасць лепш выкарыстоўваць рэкламнаю і наглядную агітацыю, шырай прапагандаваць літаратуру — вось не поўны пераліч тых даброт, што нясе комплексная рацыяналізацыя. На працягу сёлетняга года яна павінна завяршыцца паўсюдна.

У многіх месцах створаны кніжныя кіёскі, школьныя капэратывы. Так, на Міншчыне працуе 40 кіёскаў, 400 кніганошаў, 200 школьных капэратываў, у 150 бібліятэках нала-

джаны продаж кніг. Больш за 4 тысячы грамадскіх актывістаў выконваюць зараз гэтую высакародную місію.

Сюды трэба дадаць арганізацыю кніжных кірмашоў, месячнікі кнігі, выезды аўтакрам, сустрэчы з пісьменнікамі, урачыстасці з выпадку заканчэння жніва, слябы, асенніх палявых работ...

Безумоўна, усім гэтым могуць займацца апантанія, улюбёныя ў сваю справу людзі. Праблема ж кадры ў кніжным гандлі, асабліва ў сістэме спажывецкай кааперацыі, існуе.

Возьмем тут ж Міншчыну. Тут з 275 гандлёвых работнікаў сістэмы спажывецкай кааперацыі 11 чалавек мае вышэйшую і незакончаную вышэйшую адукацыю, 110 чалавек закончылі спецыяльныя сярэднія ўстановы, 128 — сярэднія школы. Але — 26 чалавек не маюць сярэдняй адукацыі. Для павышэння адукацыі наладжваюцца семінары, працуюць пастаянныя месячныя курсы, пры Мінскім кааператывным тэхнікуме маюцца завочнае і стацыянарнае аддзяленні.

Адзін-два чалавекі штогод пасылаюцца на вучобу ў Маскоўскі паліграфічны інстытут і Ленінградскі інстытут культуры. Цікавы 10-дзёны семінар праведзены ў вобласці нядаўна. На базе Валожынскай, Пухавіцкай і Лагойскай раённых кнігаран работнікі кнігагандлю пазнаеміліся з перадавым вопытам у правядзенні комплекснай рацыяналізацыі.

Вось, бадай, і ўсе формы вучобы. Жыццё патрабуе большага. Зараз у рэспубліцы маецца свой інстытут культуры. І, скажам, навошта было б ехаць на вучобу ў Маскву ці Ленінград, калі б адукацыю па кнігагандлёвым профілі людзі маглі атрымаваць тут, у Мінску?

Далей. Пераатэстацыя, што пачала праводзіцца рэгулярна, павышэнне заробатнай платы будучы садзейнічаць адбору і лепшай кваліфікацыі работнікаў кнігагандлю. Аднак, на мой погляд, не на поўную магучасць выкарыстоўваюцца яшчэ ў гэтай справе маральныя стымулы. Да апошняга часу прафесія прадаўца-

кніжніка была неяк прыніжана. Ці памятае хто кінафільм альбо кнігу з вобразамі рыцараў кніжных прылаўкаў? А хто глядзеў цікавую тэлеперадачу пра будні энтузіястаў, што нясуць святло людзям? На вялікі жаль, не было ці амаль не было гэтага.

Я даўно знаёмы са слаўтай сям'ёй Макаравых з Нясвіжскай кнігарні «Кніжны свет». Валянцін Васільевіч і Тамара Сяргееўна Макаравы больш за 20 гадоў свайго жыцця аддалі прапагандзе літаратуры. Іх дзеці — Ліда і Аляксандр, нявестка Марыя вучыліся ў іх чуласці і спагадае да людзей, пераймалі іх вопыт, разам са старэйшымі імкнуліся наладзіць работу кнігарні так, каб пакупнік заўсёды меў радасць сустрэчы з кнігай. Простыя працаўнікі кніжнага прылаўка, яны не бачылі іншага шляху ў сваім жыцці.

А Лілія Паўлаўна Болдырава, дырэктар мінскай кнігарні «Падпісныя выданні»? Колькі такту, колькі сардэчнасці ў гэтай жанчыне! Вось ужо больш за 25 гадоў яна нясе нязменную вахту ў адной з самых папулярных кнігаран рэспублікі. Высокаадукаваны спецыяліст, чулы і добразычлівы чалавек, Лілія Паўлаўна разам са сваімі памочнікамі дамаглася таго, што гэта кнігарня стала ўзорнай. А хіба не характарызуе Лілію Паўлаўну як чалавека такі факт, пра які раскажам яе саслужыўцы. Калі да яе звярнуўся прыкаваны да ложка інвалід вайны з просьбай дапамагчы набыць неабходныя для работы выданні, Лілія Паўлаўна, не вагаючыся, зняла іх з паліцы ўласнай бібліятэкі і адправіла пасылку ў далёкую вёску.

Зусім нядаўна Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР прысвоіў Ліліі Паўлаўне Болдыравай званне заслужанага работніка культуры рэспублікі. Разам з ёю такога звання ўдастоены дырэктар Гродзенскай кнігарні «Раніца» Зоя Юльянаўна Цалуйка і начальнік Магілёўскага абласнога ўпраўлення кнігагандлю Мікалай Георгіевіч Белісаў.

Ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга за бездакорную

працу на ніве кніжнага гандлю ўзнагароджаны Іван Іванавіч Дзялец. Такой жа ўзнагародай адзначаны З. Л. Ліхавідава з Бешанковіч і Д. І. Крсікава з Лёзна. З дзесятак людзей носяць знакі «Выдатнік савецкага гандлю» і «Выдатнік сацыялістычнага саборніцтва».

Вось, бадай, і ўсе. Ці не час падняць прэстыжнасць кнігагандлёвых работнікаў, павысіць іх аўтарытэт, загаварыць пра лепшыя прапагандыстаў кнігі ва ўвесь голас?

Могуць сказаць: — Гандаль кнігамі? Гэта так проста! Былі б добрыя кнігі, а пакупнік на іх заўсёды знойдзеца. У наш час, калі вядзецца столькі анатацый, столькі рэкламных выданняў, кожны лічыць сябе тут вялікім спецыялістам. Толькі паспявай прадаваць...

Сапраўды, усё вельмі проста. Кнігі не залежваюцца на прылаўках кнігаран. Толькі за 1978 год таварныя запасы знізіліся на мільён рублёў у сістэме Упраўлення кніжнага гандлю і амаль на паўтара мільёна рублёў у сістэме Беларускага саюза і, бадай, на такую ж суму і за мінулы год. Больш чым на 32 мільёны рублёў рэалізавана кніг у мінулым годзе кнігагандлёвымі работнікамі рэспублікі і больш чым на 16 мільёнаў рублёў — сельскімі кнігапрадаўцамі.

Проста? За гэтымі лічбамі — праца шматтысячнай арміі работнікаў кніжнага гандлю. І ў той жа час вельмі няпроста прапагандаваць кнігу.

Не, нялёгка стаяць ля вытокаў кніжнай ракі. Трэба валодаць сапраўднай стойкасцю, каб не паддацца розным націскам і спакусам, каб адкрыць шлюзы гэтай ракі толькі для яе разліву ў запланаваным, гадамі вывераным напрамку. А, думаеце, лягчэй тым, хто знаходзіцца за кніжным прылаўкам?

Зараз кніжны бум палоніць і вёску. Ён, вясковы жыхар, заўсёды імкнецца ісці ў нагу з гараджанамі. І гэта, безумоўна, добра. Толькі пераймаць у гараджан трэба самае лепшае. Безумоўна, гэта тычыцца і распаўсюджвання і прапаганды кнігі. А. АСТРЭЙКА.

НЯГУЧНЫ, ДЫ ШЧЫРЫ СПЕЎ

Да 80-годдзя з дня нараджэння Аркадзя МОРКАЎКІ

Вершы яго з'явіліся ў рэспубліканскім друку ў 1922 годзе. Аркадзь Моркаўка быў з тых, хто праторваў першыя сцяжыны ў маладой беларускай савецкай паэзіі. Ісці часта даводзілася па цаліну, шукаючы сваё месца ў літаратуры, імкнуліся сказаць па-свойму, непадобна на іншых. Калі гэта удавалася, нараджаліся творы, прасякнутыя пафасам часу, напоўнены бурлівацю яго неспойнай працоўнай будні. Не хопала жыццёвага і творчага вопыту, не было таго, што мы сёння называем тэхнічнай вершаскладання, але А. Моркаўка, як і іншыя беларускія паэты, хто адначасова з ім уваходзіў у літаратуру, было не займаць жыццёлюбства, бадзёрнасці, веры ў шчасліваю будучыню, у вечную радасць жыцця.

«Працуй» — так назваў малады паэт адзін са сваіх ранніх твораў. Нягучны, але шчыры, просты і жыццёва напоўнены, ён на пэўны час стаў яго творчым ірэдэ:

Працуй, пакуль не змораны
Агонь твайгоў душы,
Пакуль загон не ўзораны
Сусветнае глушы.

А там... там радасць вечная
На шэрагі вясю...

Матывы новай, сацыялістычнай рэчаіснасці, абнаўлення гучалі і ў іншых творах А. Моркаўкі, які ў дваццатых гадах працаваў на хімічна, пільна, спяшаючыся жар душы сваёй аддаць людзям. Гэта былі ў большасці сваёй вершы тыпова «маладнёўскага» ў многім падобныя на творы іншых маладых паэтаў. Разам з тым, нельга не адзначыць, што А. Моркаўка імкнуўся адсыці ад традыцыйных «маладнёўскіх» тэм і вобразаў, ад усіх гэтых святальных раінаў, ясных зор, вечных вяснаў. Тады нараджаліся вершы, у якіх бачылася асоба самога аўтара, чуўся ягоны шчыры голас — голас паэта-лірыка, паэта-аптыміста, што бачыць сапраўдную паэзію ў паўсядзёнасці:

Срэбнай казкай сад у снежні
стыне,
Дрэвы шэпчуць у глыбокім
сне,
Грузна шэрань лапамі сваімі
Звісла ў снег.

У гады Вялікай Айчыннай вайны, застаўшыся ў акупіраваным фашыстамі Мінску, паэт стаў партызанскім сувязным. Бачачы пакуты народа, заняволеную родную зямлю, ён не мог расставіцца і з праром. А. Моркаўка пісаў вершы, поўныя веры ў шчаслівы дзень вызвалення, у тое, што вораг будзе разгромлены:

Можна жалезам прымусіць і
льва,
А беларуса — ніколі!
...Золатам можна фашыста
купіць.

А беларуса — ніколі!
«Злажы п'явучыя радкі ў лірычны верш, як вечар прасты», звартаўся ён да паэта-творцы ў адным са сваіх вершаў, датаваных сорак пятым, пераможным годам. Паэзія А. Моркаўкі ў пасляваенны перыяд (памёр паэт у 1957 годзе) была сапраўды на дзіва прастай. Ды не спрощанай, бо зместам сваім была звязана з жыццём, бо пісаў паэт пра тое, у што верыў:

Сонца Праўды гарыць на
зямлі,
Між рубінавых зор у Крамлі,
Праўды парты камуністаў.
Сонца будучыні прамяністай.
Панінуў Аркадзь Моркаўка
пасля слэбе толькі тры пазычаныя
зборнікі. Два з іх «Гадзі,
як ветразі» і «Вершы» (у серыі
«Бібліятэка беларускай паэзіі») —
пасмяротна. Лепшае з напісаных
і сёння радуе сваёй шчырасцю і
праўдзівасцю.
С. ВІРЗЮСКІ.

кае пытанне. Прадстаўнікі з музычнай адукацыяй, але не спецыялісты ў галіне спеваў — гэта недастаткова. Пэўна, на такіх праслухоўванні трэба запрашаць вядучых салістаў тэатра, філармоніі — былых пераможцаў конкурсаў, добра дасведчаных не толькі ў вакале, але і ў спецыфіцы ўдзелу ў конкурсах, што зусім неалаважна. Добра, каб удзел у праслухоўваннях прымалі і будучыя члены журы. Дарэчы, наша рэспубліка неяк дзіўна прадстаўлена ў журы: РСФСР мае 7-8 сваіх прадстаўнікоў, Украіна 3-4, а Беларусь усюг аднаго (народныя артысты СССР Я. Вашчак). Усе прадстаўнікі ў журы — спевакі і выкладчыкі спеваў, загадчыкі кафедраў спеваў кансерваторыі. Наш адзіны прадстаўнік — дырыжор. Гэтае пытанне таксама трэба разгледзець.

Праз два гады ў Мінску ўпершыню адбудзецца Усеаюны конкурс імя М. Глінкі. Да гэтага адказнага саборніцтва ўжо самы час пачынаць рыхтавацца.

Есць у нас конкурсныя надзеі. І мы павінны дапамагчы ім спраўдзіцца!

Т. НИЖНИКАВА,
загадчык кафедры спеваў
Беларускай дзяржаўнай
кансерваторыі імя А. В.
Луначарскага, народная
артыстка СССР.
Л. ІВАШКОЎ,
старшы выкладчык БДК.

ФАРТЭПІЯННЫЯ ВЕЧАРЫ

Хаця мінчане, можна сказаць, спешчаны частымі гастролімі «масцітых» савецкіх і замежных славуатасей, гэтыя сольныя канцэрты двух маладых выканаўцаў выклікалі ў аматараў музыкі павышаную цікавасць. І ў той жа час — павышаную патрабавальнасць: лаўрэаты міжнародных конкурсаў Станіслаў Ігалінскі і Міхаіл Плятнёў былі павінны, так сказаць, пацвердзіць сваё права на прызнанне.

З піяністычным мастацтвам С. Ігалінскага мінчане ўжо знаёмыя. На гэты раз малады піяніст прадставіў праграму з твораў кампазітараў-рамантыкаў: Ф. Шапэна і Ф. Шуберта. Выступленне яшчэ раз пацвердзіла яркасць таленту гэтага выканаўцы як музыканта-лірыка. Зала з затоенай увагай паглыблялася ў высоні свет лірыкі шапэнаўскага Накюрона рэ-бемоль мажор, што прагучаў пранікнёна і паэтычна.

А вось Другая саната Шапэна, інтэрпрэтацыя і выкананне якой — заўсёды сур'ёзнае выпрабаванне для кожнага канцэртанта, успрымалася ірху незвычайна. У трактоўцы С. Ігалінскага гэты твор падаецца не як «інструментальная драма», не як трагедыя цэлага пакалення, а хутчэй як глыбокая псіхалагічная драма асобы, якая ўсвядоміла гэтую агуль-

ную трагедыю і таму невыказна пакутуе. Тут піяніст стрыманы, пазбягае залішняй патэтыкі, «гаворыць» нягучна, але шчыра. Ва ўсім — тужлівасць, глыбінны думкі, пранікнёнасць паучыцца.

У канцэрце С. Ігалінскага гучалі лістаўскія транскрыпцыі дзевяці песень Ф. Шуберта. І тут артыст, можна сказаць, знайшоў «залатую сярэдзіну» паміж песеннай прастотай, непастрэднасцю шубертаўскіх твораў і асаблівасцямі фартэпійнай фактуры, прынесенымі Ф. Лістам. У выкананні шэрагу п'ес рэльефна выявіліся такія вартасці піяніста, як пластычнасць фразіроўкі, натуральнасць выканаўчага дыхання, умненне «спяваць» на інструменце...

Знаёмства з Міхаілам Плятнёвым было для нас асабліва цікавым: на VI Міжнародным конкурсе імя П. Чайкоўскага, дзе гэты зусім яшчэ малады музыкант атрымаў першую прэмію і званне лаўрэата, яго называлі радкай жамчужынай.

Першае, што звяртае на слэбе увагу ў ігры гэтага піяніста, — яркая індывідуальнасць і самабытнасць яго таленту і, што самае наштоўнае, — значная самастойнасць яго мастацкага мыслення.

Сюіта ля мінор І.-С. Баха адкрывала праграму канцэрта.

Багатымі тэмбравымі фарбамі было расквечана гучанне раяля, якое ў многім імітавала сухасць, ударнасць і «малаточкавасць» клавесіннага гучання. Проста здзівілі унікальныя тэхнічныя магчымасці М. Плятнёва, яго тонка адграннае, ювельнае гукавое майстэрства, без якога няма шляху на піяністычны Алімп.

Своеасаблівай «іскрынкай» усюго канцэрта стала інтэрпрэтацыя М. Плятнёвым Санаты № 6 Л. Бетховена. Бестурботна перажыванне юнацтва, нястрыманая вяселасць, неазмочаная наркотчасовымі сумненнямі, гумар, грубаваты і прастадушны, чароўнасць прыроды, лірычная песня душы, перапоўненая раздоллем і шчасцем — такі вобразны лад твора ў яго выкананні. Увогуле, з чымсьці ў выкананні М. Плятнёва можна, відаць, і не пагадзіцца, але ён настолькі захапляе сваёй іграю, што ўсе гэтыя меркаванні і сумненні прыходзяць потым — у час канцэрта хочацца яго проста слухаць. А ў гэтым жа і заключаецца перш за ўсё наштоўнасць мастацтва.

Несумненна, выступленні С. Ігалінскага і М. Плятнёва — яркія і цікавыя падзеі ў нашым канцэртным жыцці.

Т. ПРАКАПЕНКА.

Саюз пісьменнікаў БССР выказвае глыбокае спачуванне пісьменнікам Нілу Гілевічу і Міколу Гілю з прычыны напаткаўшага іх гора — смерці сястры Ідзее Сямёнаўны.

Калектыў штотыднёвіна «Літаратура і мастацтва» выказвае глыбокае спачуванне адназнаму сакратару рэдакцыі Міколу Гілю і пісьменніку Нілу Гілевічу з прычыны напаткаўшага іх вялікага гора — смерці сястры Ідзее Сямёнаўны.

Мікола ШЫШКІН

УНУТРАНЫ ГОЛАС

У кабінет загадчыка канцэртнага бюро нясмела ўвайшоў адміністратар — вышэй сярэдняга росту, у джинсавых штанах, модных чаравіках на высокіх абцасах, у балонезай куртачцы, якая гладка аблягла яго шырокія плечы.

Стоячы на каляровым у квадратні дыване, ён выразна чуў свой унутраны голас. «Выклікалі цябе, Сцёпачка, «на дыванок», вось ты і стаіш на ім. Выдасць табе твой дырэктар Акім Несцеравіч з перцам-імберцам...»

— Ну... Што ж вы, малады чалавек?

— Ды я...

— Што «ды я»? — перабіў дырэктар. — Чаму вы не былі на рабоце?

— Я быў у лазні...

— У службовы час? Цікава! Дык, кажаш, у лазні...

— Акім Несцеравіч, вы паслухайце, што атрымалася...

— Ну, давай, давай, а потым я табе прыпарачку зраблю, вымову дам і прэмію здыму.

— Прышоў я ў лазню на першы парок. А што можа быць лепш за нашу парылню? Драўляны палок, бярозавы венік, сухая пара. Ляжы на палку, грэйся. Настрой выдатны. Вось я ляжу і адмаюся. А тут, раптам, сусед да мяне: «Малады чалавек, пацягну венікам, бо свой радыкуліт не прагрэю, а мой напарнік на базе тавары прымае». Мяне тут раптам хтосьці штурхнуў. «А кажухі, — пытаю, — на вашай базе ёсць?» А ён адказвае: «На нашай базе ўсё ёсць». Вось я і стараюся. Пацягну венікам, пад столь падыму, набяру пары і прыцісну, і прыгладжу, а ён толькі ахнае, ды вохнае: «Ах, як здорава, як прыемна». А я пацягваю венікам то па спіне, то па баках ды прыгаворваю: «Мне кажух на рыбалку дастаць трэба. Самі ведаеце — паліто з ваты цягне дахаты, а кажух дае дух». А потым я яму і масажык зрабіў, бярозавым венікам памыў, летняй вадзіцай акаціў. «Дзякуй, — кажа, — нібы зноў на свет нарадзіўся. Я табе нумар тэлефона пакіну».

звані на базу, чым змагу, тым дапамагу». Толькі я скончыў аднаго, а тут — другі. «Здарава вы яго папарылі. Я чуў вашу размову, дык, можа, і я чым буду карысны — я на тэлефоннай станцыі працую». Тут унутраны голас і падказвае: «Давай Сцёпа, тэлефон дапаможа ўстанавіць». Ну, я і гэтага прапарыў, з масанам, з усімі тонкасцямі майстэрства. А ён дзякуе і рассыпаецца: «Ну і здорава... Ах, малайчына! Ах, майстар!» Выпарыў я гэтага тэлефаніста, аглянуўся, а да мяне — чарга. Ды якія постаці ва ўсіх! Толькі ў бронзе ці мармуры іх на мастацкай выстаўцы паказваць. Я растлумачваю, што я не лазеншчык, я так, на грамадскіх пачатках, што такія спіны выпарыць здароўе мець трэба. Хістаючыся, дабраўся да душа, чакан чаргі, а нейкі дзядок паглядзеў на мяне і прапішаў тэнарком: «У парылню нападнітку хадзіць не трэба». Трошкі адпачыў, сам у парылню схадыў, душ халодны прыняў, выйшаў з лазні і ўспомніў сваіх хрэсцінаў, знайшоў паперні з тэлефонамі і пазваніў спачатку спіне, што на базе працуе. «А, гэта ты, лазеншчык, от добра ты мяне прапарыў, забіць не магу». — «А як нахонт кажуха?» — пытаю. «Цвіноў дастаць магу, а кажухаў... Чаго няма, таго няма. Слухай, давай у наступныя чацвер у лазні сустранемся?» Званю другой спіне — на тэлефонную станцыю. «А як жа, пазнаў, — кажа, — пазнаў. Ну і майстар ты масажы рабіць ды венікам махаць». — «Вы мне тэлефон устанавіць абяцалі». — «Э-э-э, братачка, чаго не магу, таго не магу. Вось калі адрамантаваць, ці кабель пракласці, ці, можа, элентрычны званок у хаце паставіць, гэта мы можам». Кінуў я трубку і тут толькі ўспомніў, што на работу спазніўся...

— Так... — прамычаў дырэктар... — Эх ты, Сцёпа... Ну, вось што, вымовы даваць не буду і прэмію не зрэжу. Дарэчы, у мяне парны дзень — субота. Можа, сходзім?

«Ідзі, Сцёпа, ідзі, — шапнуў унутраны голас. — Твой дырэктар цябе не падвядзе».

Георгій ЮРЧАНКА

Я ЦІ НЕ Я?

Я пазнаю сябе ў аблоках,
у кроплях радасных дажджу.
Я пазнаю сябе па кроках,
па сцэжках тых, дзе я хаджу!
Анатоль КАНАПЕЛЬКА.

Перад усім шанюным людям
высокай праўды не таю:
я пазнаю сябе усюды,
ў любой драбніцы пазнаю.

Я пазнаю сябе ў пупышках,
у падзлеташніх лаўжах,
у падылітых дзятлах
ва ўсіх арэхах-спарышах;

я пазнаю сябе ў тумане,
у мяккай восеньскай імжы;
на летняй сонечнай палане,
на гразкай сцэжцы, на шашы:

у дрыгatlівасці асінак,
у незгальнасці дубкоў,
у ціхай грэшнасці ялінак,
у мужнай святасці клянкоў;

я пазнаю сябе ў першых
вясновых песнях салаўя...
Але ў сваіх, прабачце, вершах
пазнаць сябе не здолеў я!..

Іван МАЛЕЦ

РАЗУМНАЕ ВЫЙСЦЕ

Было — сумненне нас хістала,
Ды ты не сталася чужой:
Твая душа маёю стала,
Ну а мая — тваёй душой.
Аляксей ЗАРЫЦКІ.

Было — сумненне нас хістала,
То твой, то мой крывіўся твар,
І ты бянтэжылася: «Мала...»,
Як я прыносіў ганарар.

Было — чакану з непаноем,
Пачну з вугла ў вугол хадзіць,
Другі б у Свіслач галавою,
А я ўсё думаў: «Трэба жыць...»

І ты, вярнуўшыся з пакупкай,
Будзіла зноўку гнеў душы,
Калі казалі: «Што там хустка,
Ты лепш на футра напішы!»

Як добра нервы мець са сталі
І трошкі думаць галавою:
Мы ўзялі й душы памянны —
Цяпер — суладдзе і спаной.

БІТЫ КРЫТЫК

Ехаў спешна на Парнас
Малады паэт Панас.
За рукаў схопіўшы Музу,
Ён Пегаса злосна тузаў.
Раптам конь занаравіўся,
І паэт з каня зваліўся.
Палляцеў ён з той гары
І зламаў аж тры рабры.
Ды на гэтым не ўвесць сназ,
Бо стаў крытыкам Панас.
Дужа, кажучы, ён срдзіты,
Да яго лепш не хадзі ты,
Бо крытычнае пяро
Ён пазтам «пад рабро»
Утыкаў не раз са спрытам,
А таму, што сам быў бітым.
Б. МАРОЗ.

СЯМЕЙНАЯ ГУЛЬНЯ

— Ну, тата, пачалі, — кажа Ігар і робіць ход канём. — Толькі напамінаю: будзеш хітрыць — нездабраваць табе... Тата робіць адказны ход: е-2 на с-4.

І гэтан далей: ход — сын, ход — бацька. Урэшце апошні ўскідае ўверх рукі, кісла моршчыца, здаецца.

— Матэматыка за табой, — па-даросламу спакойна разважае сын. — Калі і наступную партыю прайграеш, пісьмо зробіш. Ідзе?

— Ідзе, — нехаця кажа тата і займае, нібы Таль пасля двух кароткіх зацяжкаў, месца за шахматнай дошкай.

Ход — сын, ход — бацька. Апошні нерувецца: чэша патыліцу, ёрзае на табурэце, раз-пораз выбягае з залы курнуць.

— Прапаноўваю нічыю, — глядзіць бацька на сына. — Згодзен?

— Не, тататка, ні ў якую, — стаіць на сваім Ігар. — Як гэта — нічыю! Ты што — таго? Настаўніца адразу раскусіць. Ды і сам дзе ты бачыў, як адно заданне ў шшытку рознымі почырнкамі пісалася? Не пойдзе

так. Тут канкрэтна: ты ці я. Давай, давай, думай. Можа, яшчэ і выйграеш.

Праз два хады бацька здаецца. Папрасіў судзю, сваю жонку, а Ігаровы маці, каб падала ручнік. Выцер узмакрэную лысіну, адпіў чагосьці са шклянкі.

— Так, што ў нас яшчэ засталася?

Сын заглянуў у дзённік. — Малыванне. Бураціна выходзіць з хаты, у школу ідзе з азбукі — тэма малюнка.

— Не, не, — залямантаваў тата, ускочыў са стале. — Я — пас, я — пас! Матэматыку, пісьмо яшчэ зраблю, а вось малыванне — ні ў зуб нагой. Алоўка ў руках не трымаў. Ты, Ігарон, маму, маму...

— Яна ж судзья, — паглядае сын у бок маці.

— Я, я пабуду!

— Мама! — кіліча сын. — Тата ў малыванні — аловак не-завостраны. Сядай.

Маці перадае бацьку павязку судзды, пакорна садзіцца за шахматную дошку.

Сямейная гульня працягваецца...
В. ТКАЧОУ.

Густаў КОКЛЕЦ

ТЭЛЕГРАФНЫЯ БАЙКІ

РАКАВА ХАДА

Святла прамень упершыню ўгледзеў рака —
Здзівіўся і не мог стрымацца ад спагады:
— Дзе ж гэта так знявечыўся ён, небарака?
Памерці лепш, чым так хадзіць — наперад задам!

НА СМЕТНІКУ

Задэрсшы дзюбу, певень ганарысты
Распытваў вераб'я: «Скажы, браток, начыста,
Ці песня падабаецца мая?»
«Дзівосная... аж сэрца замірае...» —
Гаворыць верабей... і вушы затыкае.

З сэрбскахарвацкай пераглаў І. ЧАРОТА.

Азбука жыцця

Іншы зірне — і ўбачыць больш, чым той, хто глядзіць.

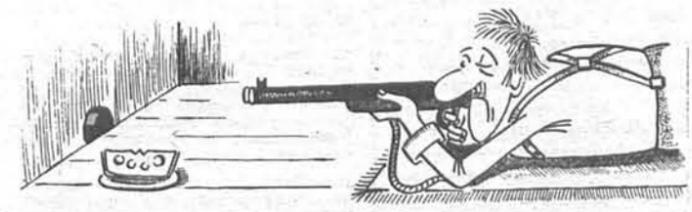
● Ніхто не ведае, колькі ў галаве кліпан. А як лёгка пазнаюць тых, у каго хоць адной не хапае!

● З сябе пасмяяцца лягчэй за ўсё ў адзіноце.

● Пусты дом: талент пакінуў дом раней, чым аўтар заняў у ім кватэру.

М. МІНЧАНКА.

ДЗІВАК-ЧАЛАВЕК...

Малюнкі М. ФРАЛОВА.

ТЛУМАЧАЛЬНЫ СЛОУНІК

ПЫТЛЯВАНКА — лупцоўка.
ВЕРАШЧАНКА — модная эстрадная спявачка.
АБЛЯПІХА — мокры снег.
ПАРАДЗІХА — жанчына, якая любіць даваць парады.
ЛЯКАЛЬШЧЫК — той, хто наводзіць страх, запалохвае.
ВАЛЯР'ЯНКА — браты-блізняты.
ПАРАМЕТР — прыбор для вызначэння ціску пары.

В. НЕСЦЯРОВІЧ.

● ХАМЯК — нявыхаваны чалавек.
ШУМОУКА — сварка.
ВІНТОУКА — адвэртка.

ПОЯМА — аблава.
ЛАЗНЯК — прыбудова да лазні.
ЗУБР — зубатэхнік.

М. АТАЕВА.

● ДАЗОР — касмічны карабель.
ДРАМАЦЬ — пісаць драмы.
ДУБЛЯЖ — высечка дубровы.
КАЗАДОЯ — даяр ноз.
КЛОПАТ — атрута для клопаў.
КУРКУЛЬ — певень.
МАЛАЧАЯ — чалавек, які мала ўжывае чаю.
МАРКОТА — мыш.
ЧАЙКА — загадчыца чайнай.

А. ШОЦКІ.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР. Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня
выдавецтва ЦК КП Беларусі.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Індэкс 63856 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 АТ 02048

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела грамадска-палітычнага жыцця — 33-22-04, аддзела прозы і пазэіі — 33-24-62, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-21-53, аддзела выўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-21-53, аддзела культуры — 33-19-65, аддзела інфармацыі, пісем і масавай работы — 33-22-04, аддзела мастацкага афармлення і машынапіснага бюро — 33-44-04, фоталабараторыі — 33-24-62, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-65, карэктарскай — 32-20-64.

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Аляксей ЖУК.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксей АСПЕНКА, Ефрасіння БОНДАРАВА, Барыс БУР'ЯН, Мікола ГІЛЬ [адказны сакратар], Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Юрый ГРЫГОР'ЕУ, Канстанцін ГУБАРЭВІЧ, Васіль ІВАШЫН, Віктар КАВАЛЕНКА, Аляксандр КАПУСЦІН [намеснік галоўнага рэдактара], Уладзімір НЯФЕД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Аляксей ПЫСІН, Міхаіл САВІЦКІ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМЯЖОН, Юрый СЕМЯНКА, Юлія ЧУРКО.